

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

**Jüri Sisteminin Türk Ceza Yargılaması Sisteminde
Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler**

Yüksek Lisans Tezi

Cahit Aliusta

Haziran 2024

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

**Jüri Sisteminin Türk Ceza Yargılaması Sisteminde
Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler**

Yüksek Lisans Tezi

Cahit Aliusta

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Derya Tekin

Haziran 2024

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Cahit Aliusta tarafından hazırlanan “Jüri Sisteminin Türk Ceza Yargılaması Sisteminde Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler” başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Derya Tekin
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Doç. Dr. R. Murat Önok
Koç Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ali Pehlivan
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 6/Haziran/2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin Chicago yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun Chicago kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Derya Tekin

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Cahit Aliusta

ÖZET

Jüri Sisteminin Türk Ceza Yargılaması Sisteminde Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler

Aliusta, Cahit

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Derya Tekin

Haziran, 2024. 108 Sayfa.

Demokratik Türk toplumunda, toplumun yargılama faaliyetlerine etkisinin ve katılımının olması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmada ilk olarak, ceza yargılamasında, geçmişten günümüze jüri sisteminin ne olduğundan bahsedilmiştir. Ardından, modern jürili yargılamanın öncü devletlerinden İngiltere, ABD ve Fransa pratiklerine bakılmıştır. Daha sonra yakın tarihte jürili yargılamalara başlayan ülkelerden Rusya Federasyonu'nda, jürinin nasıl düzenlendiği ve uygulandığı açıklanmıştır. Jüri sisteminin uygulanmadığı Azerbaycan Cumhuriyeti ile hukuk kökenleri ortak olan Rusya Federasyonu ceza yargılamaları karşılaştırmasına değinilmiştir. Bu karşılaştırmayla, jüri sisteminin etkilerinin somut bir şekilde görülmesi amaçlanmıştır.

Türk ceza yargılamasının tarihsel gelişimine bakarak, bu süreçte, halkın yargılama faaliyetlerine katılımının ne şekilde olduğu incelenmiştir. Devamında, Cumhuriyet döneminde Türk ceza yargılamasının ana hatları belirtilip çalışma konusuyla ilgili yönleri aktarılmıştır. Son olarak, Türk ceza yargılamasında jüri sisteminin uygulanabilir olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, halkın yargısal faaliyetlere katılımına katkı sağlayacak bir adım olması amaçlanarak yapılmıştır. Bu konuda kapsamlı ve yaygın çalışmaların daha fazla yapılarak, toplumun her kesiminin bilgi seviyesinin artırılması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Ceza Yargılaması, Nizamiye Mahkemeleri, Büyük Jüri, Karma Mahkemeler, Şühudü'l-hal.

ABSTRACT

Evaluations on the Applicability of the Jury System in the Turkish Criminal Procedure System

Aliusta, Cahit

LL. M., Department of Public Law

Supervisor: Assistant Professor Dr. Derya Tekin

June, 2024. 108 Pages.

It is thought that in a democratic Turkish society, the society should have influence and participation in judicial activities. In this study, firstly, the jury system in criminal proceedings, from past to present, is mentioned. Then, the practices of England, the USA and France, which are the pioneer states of modern jury trials, were examined. Then, it is explained how the jury is organized and implemented in the Russian Federation, one of the countries that recently started jury trials. A comparison of the criminal trials of the Republic of Azerbaijan, where the jury system is not implemented, and the Russian Federation, which has common legal roots, is mentioned. This comparison aims to see the effects of the jury system in a concrete way.

By looking at the historical development of Turkish criminal justice, the public's participation in judicial activities in this process has been examined. Subsequently, the outlines of the Turkish criminal procedure in the Republican period are stated and the aspects relevant to the subject of the study are explained. Finally, it was evaluated whether the jury system was applicable in Turkish criminal proceedings.

This study was carried out with the aim of being a step that will contribute to the public's participation in judicial activities. It is necessary to increase the knowledge level of all segments of society by conducting more comprehensive and widespread studies on this subject.

Key Words: Criminal Procedure, Nizamiye Courts, Grand Jury, Mixed Courts, Şühudü'l-hal.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: JÜRİ SİSTEMİNİN TARİHÇESİ	4
1. Jürinin Kökenine İlişkin Tartışmalar	5
2. Yazılı Hukuk Metinlerinde Jüri Sistemi	10
3. Tanıklar Jürisinden Modern Jüriye Giden Süreç	12
4. Halkın Ceza Yargılamasında Jüri Olarak Özneleşmesinin Nedenleri ...	15
4.1. Jürinin Muhakeme Faaliyetlerinden Kaynaklı Özneleşmesi	15
4.2. Jürinin Muhakeme Faaliyetleri Dışındaki Nedenlerle Özneleşmesi	18
BÖLÜM II: JÜRİ SİSTEMİ UYGULANAN BAZI DEVLETLERİN CEZA YARGILAMA SİSTEMLERİ.....	21
1. İngiltere Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi.....	24
2. ABD Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi	33
3. Fransa Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi.....	41
4. Rusya Federasyonu Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi.....	48
4.1. Rusya Federasyonu Ceza Yargılamasında Yakın Zamanda Uygulanmaya Başlanan Jüri Sistemi Değerlendirmesi.....	49
4.2. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Ceza Yargılaması Karşılaştırması	52
BÖLÜM III: HALKIN YARGILAMAYA KATILIMI AÇISINDAN TÜRK CEZA YARGILAMASININ GELİŞİMİ VE JÜRİ SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİK DEĞERLENDİRMESİ	60

1. Türk Ceza Yargılamasının Tarihsel Gelişimi.....	60
1.1. İslamiyet Öncesi Türk Hukukunda Ceza Yargılaması	60
1.2. İslamiyet Sonrası Türk Hukukunda Ceza Yargılaması	61
1.3. Osmanlı Dönemi Ceza Yargılaması.....	62
1.3.1. Şühudü'l-udül Kurumu	63
1.3.2. Şühudü'l-hal Kurumu	65
1.3.3. Şühudü'l-hal ve Şühudü'l-udül Kurumlarının Niteliklerine İlişkin Değerlendirme.....	69
1.3.4. Tanzimat Dönemi Nizamiye Mahkemeleri.....	72
1.4. Cumhuriyet Dönemi Ceza Yargılaması	73
1.4.1. Ceza Muhakemesine İlişkin Mevzuatın Tarihçesi	74
1.4.2. Türk Ceza Muhakemesi Teşkilatı ve Muhakemenin Yürüyüşü	76
2. Türk Ceza Yargılamasında Jüri Sisteminin Uygulanabilirlik Değerlendirmesi.....	83
2.1. Türk Ceza Yargılamasının Tarihsel Sürecine İlişkin Değerlendirme ...	84
2.2. Türk Ceza Hukuku Mevzuatına İlişkin Değerlendirme.....	86
2.3. Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Değerlendirme	88
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	101

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.t.	: Adı geçen tez
A.g.m.	: Adı geçen makale
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
A.y.	: Aynı yer
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
CMK	: 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	: Çeviren
Çn.	: Çevirmenin notu
E.	: Esas
Ed.	: Editör
Et seq.	: Ve devamı (et sequens)
K.	: Karar
Sy.	: Sayı
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
T.y.	: Tarih yok

U.S.	: Birleşik Devletler (United States)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
V.	: Karşı (versus)
Vb.	: Ve benzeri
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Ceza yargılamasında jüri sistemi, yargılama faaliyetlerine halkın etkin şekilde katılması pratiğidir. Bu katılımı jüri, ceza yargılamasında bir özne halini almaktadır. Ancak, jüriyi yalnızca bir ceza muhakemesi kurumu olarak değerlendirmek çok doğru olmayacaktır. Zira jürinin toplumsal etkileri, ceza yargılamasına olan etkilerinden çok daha fazladır.

Yaklaşık 200 yıl önce yaşamış *Tocqueville*, jürinin, sadece bir yargı kurumu olmadığını, her şeyden önce politik bir kurum olduğunu belirtmiştir. *Tocqueville*, jüriyi, davalık olan kişiler bakımından ne kadar yararlı olduğunu bilmediğini, ancak, yargılayan jüri bakımından oldukça yararlı ve eğitici olduğunu belirterek, jüriyi, halka açık bir okula benzetmiştir.¹ Bunun yanında, jürinin, yargıçların haklarını kısıtlar gibi görünmesine karşın, aslında yargının gücünü pekiştirdiğini de söylemiştir.²

Jürinin çok büyük ve önemli toplumsal etkilerinin yanında, ceza yargılamasında da ceza adaletinin ve yargıya duyulan güvenin sağlanması konusunda da büyük etkileri bulunmaktadır. Nitekim *Tocqueville* de jürinin bu etkilerine dikkat çekerek, jüri sayesinde, toplum yönetiminin yurttaşlara verildiğini açıklamıştır.³ Aynı zamanda, jüri üyelerinin, yargılama sırasında yargıç gibi düşünmesi sayesinde, tüm halka bu düşünce pratiğinin yayıldığını belirtmiştir.⁴

Çalışmamızda, Türk ceza yargılamasında jürinin uygulanabilir bir sistem olup olmadığının değerlendirilebilmesi için, daha çok, jüri kurumunun ceza adaleti sistemine etkileri üzerinde durulacaktır. Ceza adaleti sistemine geçmeden önce, adalet anlayışının ne olduğu konusunda, Platon'un adaletle ilişkin değerlendirmesi önemlidir. Platon'un adalet anlayışı, yalnızca devlete yüklenen bir sorumluluk olarak değil aynı

¹ Lemonde, "Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme ve Eylem için Tavsiyeler Raporu", 13-14. (Alexis de Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, 1. Cilt, Bölüm XVI'dan alıntıdır.)

² a.y.

³ Ergül, Av. Teoman Ergül'e Armağan, 542. (Tocqueville, Alexis de, Amerika'da Demokrasi, (İhsan Sezai ve Fatoş Dilber çev.), Yetkin Yayınları, Ankara, 1994, s. 111'den alıntıdır.)

⁴ a.y.

zamanda, bireyin de adaleti kendi ruhlarının düzeni olarak görmesi gerektiği şeklindedir. Dolayısıyla, toplumsal adaletin sağlanması yalnızca idarecilerin işi değildir. Toplumun tamamı adaletin sağlanmasından sorumludur. İdeal bir devlette bireyin ve devletin işlevini, üstünlük ve faziletlerini uyumlu bir iş birliğiyle gerçekleştirmesi gereklidir.⁵ İdeal devlet, adil bir devlettir.⁶ Bu açıklamalara göre, toplumdan bağımsız bir adalet anlayışı düşünülemeyecektir.

Türk ceza yargılamasına halkın katılımının incelenmesine başlamadan önce, günümüzde uygulanan Türk yargılama pratiklerinden toplumun memnuniyetine bakılması gereklidir. Toplumsal memnuniyete göre, Türk ceza yargılamasında reform ihtiyacı değerlendirmesi yapılabilecektir.

OECD'nin "Bir Bakışta Hükümet 2023-Türkiye" notlarına bakıldığında, OECD ülkelerinde yargıya güven endeksi oranı ortalaması %55,7 olarak hesaplanmış, Türkiye'de ise yargıya güven endeksi oranının %33 olduğu açıklanmıştır. Bu endekse göre Türkiye'de toplumun üçte ikisi mahkemelerden ve yargı sisteminden memnun değildir.⁷

Jüri sisteminin çok uzun zamanlardır uygulandığı ülkelerden olan Birleşik Krallık notlarına baktığımızda ise, OECD yargıya güven endeksi oranının %67 olarak ölçüldüğü görülmektedir. Bu oran OECD ortalamasının 11 puan üzerindedir. Bu durum, Birleşik Krallık'ta toplumu oluşturan her üç kişiden ikisinin mahkemelerden ve yargı sisteminden memnun olduğu sonucunu göstermektedir.⁸

OECD verileri tek başına jüri sistemi uygulayan ve uygulamayan ülkeler arasındaki farkın sonuçlarını yansıtmamaktadır. Zira jüri sisteminin uygulandığı bir diğer ülke olan ABD'nin yargıya güven endeksi oranı %45 olarak gösterilmişken,⁹ 2011 yılında jüri sistemini kaldıran İsviçre'nin notu %84 olarak belirlenmiş olup en yüksek notlardan biridir.¹⁰

Dolayısıyla adalet anlayışları ve toplumun yargıya güveni bakımından devletlerin uyguladıkları sistemlerin veya kurumların birbirinden farklılık gösterdiği

⁵ Başok Diş, "Platon Felsefesinde Adalet, Düzen ve Yasa", 1026-27.

⁶ a.g.m., 1021.

⁷ "Türkiye | Country Notes | OECD Government at a Glance", 1.

⁸ "United Kingdom | Country notes | OECD Government at a Glance", 1.

⁹ "United States | Country Notes | OECD Government at a Glance", 1.

¹⁰ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 13; "Switzerland | Country Notes | OECD Government at a Glance".

görülmektedir. Bu rapordan, Türk ceza adaleti sisteminde tek eksiğin halkın yargılamaya katılmaması olduğu ve bunun sonucunda da yargıya güven endeksinin düştüğü sonucuna doğrudan ulaşılamayacaktır. Konunun daha kapsamlı incelenmesi gerektiği açıktır.

Ülkemizde yargılama faaliyetlerine ve bu faaliyetler sonucu verilen kararlara toplumsal güvenin yüksek olmadığı bilinen bir gerçektir.¹¹ Bu çalışmada, toplumda yargılama sürecine güvenin, halkın jüri olarak yargılama sürecine katılımıyla sağlanmasının mümkün olup olmadığı incelenecektir.

Öncelikle, halkın jüri olarak özneleşmesinin tarihsel süreci incelenecektir. Ardından halkın yargılamaya katılımına neden ihtiyaç duyulduğu anlatılacaktır. Tarihsel sürece bakıldıktan sonra, günümüzde, jüri kurumun öncüleri sayılan ülkelerin jüri pratiğini nasıl uyguladığından, yasal düzenlemelerinden ve mahkeme teşkilatından bahsedilecektir. Bu açıklamalardan sonra, ceza yargılamasında, yakın tarihte jüri sistemini uygulamaya başlayan Rusya Federasyonu'nun jüri pratiğine bakılacaktır. Devamında, ortak Sovyet hukuk geleneğinden beslenen hukuk sistemleriyle, yasal düzenlemeleri ve mahkeme teşkilatı benzer olan Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında ceza yargılamalarının sonuçları bakımından karşılaştırma yapılacaktır. Bu karşılaştırmanın önemi, Rusya Federasyonu jürili ceza yargılamasını uygularken, Azerbaycan Cumhuriyeti ise, her ne kadar yasal olarak jüri sistemini düzenlemiş olsa da henüz uygulamamaktadır. Bu nedenle, ortak hukuk geçmişine sahip bu iki ülkenin ceza yargılamalarının sonuçlarının karşılaştırması, jüri sisteminin getirebilecekleri hakkında somut verilerin görülmesini sağlayacaktır.

En son, Türk ceza yargılamasının tarihsel gelişimi ile Türk ceza muhakemesi hukuku incelenerek, jüri sisteminin Türk ceza yargılaması bakımından uygulanabilirliği değerlendirilecektir.

¹¹ Türkiye'de yargının sorunları için ayrıca bkz. "Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu"; Yılmaz, Türkiye'nin Yargı Bağımsızlığına İlişkin Sorunları.

BÖLÜM I: JÜRİ SİSTEMİNİN TARİHÇESİ

Tarihsel süreçte insanların çeşitli sebeplerle bir araya gelerek toplu olarak yaşamaları neticesinde devlet denilen siyasal yapılar oluşmaya başlamıştır. Bu yapıların oluşmasının kesin nedeni ve zamanı bilinmemektedir. Bazı teoriler, insanların ayrı ayrı yaşamalarının dışarıdan gelen tehlikelere karşı kendilerini savunmasının zor ve yetersiz kalması nedeniyle bu insanların bir araya gelerek savunma mekanizmaları geliştirmek istemesi ve dışsal tehditlere karşı kendilerini korumaya çalışmaları neticesinde kurulan bu kollektif güvenlik sistemleriyle birlikte ilk devlet örneklerinin ortaya çıktığını açıklasa da tek nedenin bu olduğu söylenememektedir.¹² Ortaya çıkan bu topluluklar ilerleyen süreçte kurumsallaşmaya başlamıştır. Kurumsallaşan devlet yapılarının birbirinden farklı nedenlere dayalı oluşma süreçleri ve bu çerçevede gelişen yapılarında olgunlaşan adalet anlayış şekillerinin farklılıkları, günümüzde değişik yapılardaki adalet anlayışlarının nasıl ortaya çıktıklarına bir açıklama getirmektedir.¹³

Çeşitli sebeplerle topluluk halinde yaşayan insanların birlikte düzen içinde yaşayabilmesi ve neticesinde de devletin devamının sağlanabilmesi için birçok mekanizma oluşturulmuştur. Bu mekanizmalarla toplu halde yaşayan insanlar arasında ortaya çıkan ve toplum düzenini tehdit eden durumların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹⁴ Bu çerçevede devlet yapısı içinde şekillenen bazı organlarla yapılan muhakeme işlemleri neticesinde, o toplumda oluşan adalet anlayışının sağlanması amaçlanmıştır.

Muhakeme işlemleri devlet yapısı içinde toplumun düzeni ve devletin devamlılığının en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Bu nedenle de kurumsallaşan devlet yapısı içinde zamanla bu işlemler birtakım kurallara bağlanmıştır. Genel hatlarıyla, devletlerin suç ve cezalara ilişkin koymuş olduğu kurallarna göre suç işlenip işlenmediği, failin suçlu olup olmadığı, ceza ve güvenlik tedbirlerinin failin

¹² Zabunoğlu, Kamu Hukukuna Giriş - Devlet - Tanım-Kaynak-Unsurlar, 47-48.

¹³ a.g.e., 70.

¹⁴ Karakehya, “Ceza Muhakemesinin Amacı”, 121.

sorumluluğuna göre nasıl ve kim tarafından uygulanması gerektiği şeklindeki muhakeme işlemleri de ceza muhakemesi işlemleri olarak adlandırılmıştır.¹⁵ Temel olarak ceza yargılaması makamları; iddia, savunma ve yargı makamlarıdır. Ceza muhakemesi işlemleri de bu makamlarda yer alan sùjeler tarafından yerine getirilmektedir.¹⁶ Yukarıda devletlerin oluşma süreçlerinde farklı sebeplerin olduğuna ilişkin açıklamalar neticesinde farklı adalet anlayış şekillerinin ortaya çıktığından bahsedilmişti. Bu çeşitliliğin oluşmasındaki farklı anlayışlar neticesinde ceza muhakemesi sùjeleri de birçok devlette değişik şekillerde oluşmuştur. Bazı ÷lkelerin ceza yargılamasında iddia ve yargı makamlarında halk kendine yer bulmuş ve muhakeme sürecine katılmıştır. Genel itibariyle halkın bu şekilde ceza yargılamasına katılması ve bir yargılama öznesi olarak kendine yer bulması şeklinde olgunlaşan sisteme, ceza yargılamasında jüri sistemi denilmektedir.¹⁷ Jüri sistemi belli bir tarihsel süreçte ortaya çıkarak olgunlaşmış ve sonrasında yasal düzenlemelere konu olmuştur. Ceza yargılamasında jüri sisteminin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle bu sistemin tarihsel süreçte nerede ve nasıl ortaya çıktığına bakmak gereklidir. Ancak jürinin ilk olarak ne zaman ve nerede uygulanmaya başladığının tespitini yapabilmek çok kolay değildir. Zira jüri yargılaması varlığını herhangi bir pozitif yasal düzenlemeye borçlu değildir. Diğer bir ifadeyle, jüri, bir parlamento yasası ürünü değildir. Bu nedenle tarihsel süreçte nasıl ortaya çıktığının incelenmesi, jüri pratiğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.¹⁸

1. Jürinin Kökenine İlişkin Tartışmalar

Jüri yargılamasının tarihsel kökeni ve gelişimi günümüze kadar birçok farklı kişi tarafından tartışılmıştır. Bir zamanlar kökeninin İngiliz Kralı Büyük Alfred'e dayandığı ortaya konulmaktaydı. Ancak yakın zamanda bu durum değişmiştir.¹⁹

Bazı yazarlar kökene inmeye çalışmanın beyhude bir çabadan ibaret olduğundan bahsetmiştir. *Sami Selçuk*, “Jürinin kökeni karanlıktır.” demiştir.²⁰ *Bourguignon* bu

¹⁵ Baytemir Kontacı vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 25.

¹⁶ Ünver ve Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 44.

¹⁷ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 246.

¹⁸ William Forsyth, History of Trial by Jury, 1-6.

¹⁹ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 837.

²⁰ Bazı yazarlarca, jüri sisteminin İngiltere’de doğduğu, bazı yazarlarca da XI. yy.’da Normanlarca İngiltere’ye getirildiği şeklinde açıklamaların olduğunu belirten Selçuk, XV. yy.’dan sonra İngiltere’de belirginleşmeye başladığını açıklamıştır. (Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 247).

konuda, “*Son origine se perd dans la nuit des temps.*”²¹ demiştir. *Blackstone* ise, jürili yargılamanın tarihsel geçmişine inmek için uygarlığın başlangıcına gidilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bu kurumdan şöyle söz etmiştir: “[jüri yargılaması] *Bu ulusta eskiden beri kullanılagelmiş bir yargılamadır ve bu yüzden ilk uygar yönetim ile akran olarak görülegelmiştir. Muhakkak ki [o] en eski Sakson kolonilerinde de kullanılmış olan jürilerdendir.*”. *Du Cagne* ve *Highes* ise jürinin fikri anlamda köken olarak Gotlardan beslenen Normanlarca uygulandığı düşüncesindedirler. *Meyer, The Origin and Progress of the Judicial Institutions of Europe* adlı çalışmasında, *III. Henry* krallığı döneminde İngiltere’de uygulanmaya başlanan jürinin, kısmen *II. Henry* zamanı kurulan *Grand Assize*’nin²², kısmen de Haçlılar tarafından Filistin’de oluşturulan feodal mahkemelerin dönüştürülmüş halleri olarak açıklamıştır. *Reeves, History of English Law* adlı eserinde, Norman Fethi’nden hemen sonra uygulamaya konan bu yargılama usulünün Normandiya’da uygulanan ve Normanların İngiltere’ye katılmasından sonra Sakson Mahkemeleri’nin yerine getirilmeye çalışıldığından bahseder. Jüri sisteminin kuzeyden getirilen bir yargılama usulü olduğu fikrini öne sürer. Yine, İngiliz jüri sistemi hakkındaki çalışmalarında *Sejeant Stephen*, “*Bunun başlangıcını (kurumlarımızın pek çoğunda olduğu gibi) Normanlara borçluyuz ve onlar da bunu yargıda bulunacak kişi sayısı olarak on iki sayısına daima büyük bir hürmet göstermiş olan İskandinav mahkemelerinden türetmişlerdir.*” demiştir. Bazı yazarlarca bu sistemin, İngiliz jürisinin yerel bir gelişimi olduğu ve Kıta’da ortaya çıkan başka bir yargılama usulünden türetilmediği ifade edilse de²³ başka yazarlar da jürinin eski Britanya’ya dayanan ya da Romano-Britanik bir kökten geldiğini ifade etmektedirler.²⁴

Stubbs ise jüri sisteminin kökenine ilişkin tahminlerini Cermen hukukunun kaynağına bakarak bulmaya çalışmış ve şöyle demiştir: “[Jüri] *Tüm Cermen hukukunun temelini kurmuştur ve onu kullanmaya dönük çoğu formül büyük ihtimalle Franken*²⁵ *ve Sakson Kayzerlerinin yasalarından alınmıştır.*”²⁶

²¹ “Kökeni zamanın sisleri arasında kayboldu.” [çn].

²² Grand Assize, II. Henry döneminde şövalyelerden oluşan büyük jüriye verilen isimdir.(Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 838).

²³ Stephens, 837-38.

²⁴ a.y.

²⁵ Günümüzde Almanya’nın genel olarak Baviera eyaletinin kuzeyini kapsayan bir bölgenin tarihsel isimlendirmesidir. (Franconia | Middle Franconia, Bavaria, Germany | Britannica).

²⁶ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 844.

Jüri sisteminin kökeni nereye dayanırsa dayansın, yeminli jüri üyesince yürütülen soruşturma sisteminin, en basit haliyle bile olsa, ilk ortaya çıkışı Norman Fethi sonrası İngiltere’de gerçekleşmiştir. Bu sistem, önceki dönemlerde uygulanan ve *ilçe meclisi/ilçe tartışması* olarak adlandırılan *shire-moot* yöntemiyle birlikte uygulanmıştır. Tüm bu uygulamaların gelişmiş hali olarak jürili mahkemenin bir İngiliz kurumu olduğu belirtilmiştir.²⁷

Jüri sistemi, yasal zeminde yer bulduğu metinlerden *Magna Carta*’nın 39. bölümünde şöyle ifade edilmiştir: “*Hiçbir özgür kişi, kendi zümresinin yasal kararı olmaksızın yahut ülkesinin hukukunca meşru bir biçimde yargılanmaksızın (nisi per legale iudicium parium suorum, vel per legem terrae) hapse atılamaz, malına el konulamaz, yasal haklarından yoksun bırakılamaz, sürgün edilemez, yahut herhangi bir şekilde zarara uğratılamaz, [Bu durumda] Biz ona karşı kovuşturma başlatamayız, [ayrıca] kovuşturma yapması için bir başkasını da görevlendiremeyiz.*”. *Magna Carta*’nın bu bölümü genel olarak jüri sisteminin kuruluşu olarak düşünülmüştür. Ancak İngiliz Hukuku’nun daha eski yasalarına bakıldığında, aynı düzenlemenin, *Magna Carta*’dan erken tarihli yasal derlemelerinde de yer aldığı görülmektedir. *I. Henry Yasaları*’nda şu şekilde yer almıştır: “*Unusquisque per pares suos iudicandus est et ejusdem provinciae.* ”.²⁸ Forsyth, *History of Trial By Jury* adlı eserinde, *I. Henry Yasaları*’nın bu maddesinde geçen *pares*²⁹ ifadesiyle, kişinin akranları tarafından yargılanmasının jüriye atıfta bulunduğu, şeklindeki görüşün, yaygın ancak hatalı bir görüş olduğunu belirtmiştir. Bu durumu da şu ifadelerle açıklamıştır:³⁰

“Onlar kapsam olarak muhtemelen, yargıçların işlevlerini devre dışı bırakan ve onlardan önce dava taraflarının zümredaşı veya dengi vasfındaki o yerleşim yeri yahut diğer mahkemelerin üyelerinden mütevellittir.” ve şöyle devam eder: “Her halükârda, daha katı ve daha teknik manada, boyun eğmeyi ya da Anglo-Saksonların salon toplantılarına karşılık gelen senyoral hukukun uygulandığı baronyal mahkemelerin davacılarını, bir dereceye kadar da o günlerin derebeylik mahkemelerini işaret ederler. Bununla beraber, redaksiyoner faaliyetiyle, Fransa Kralı IX. Louis’nin [d.1217-ö.1270] yasal kayıtlarından çıkarılmış *I. Henry Yasaları*’na ait alıntılarımız yukarıdaki kayıtlar

²⁷ a.g.e., 839.

²⁸ “Her biri, aynı il ve akranları tarafından yargılanmalıdır.” [çn].

²⁹ Pares: (Bir kimsenin) akranı, akranları [çn].

³⁰ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 843-44.

vesilesiyle anlamaktayız ki, jüri gibi bir kurum ilk Devrim'e³¹ kadar ortada yoktur. Oysa Magna Carta'nın "judicium parium" ifadesi, bir yargılama biçimine teknik bir tanım getirilmesinden ziyade, genel bir hukuk prensibinin telaffuz edilişinden ibarettir."

Forsyth, I. Henry Yasaları'ndaki *pares* ifadesinin birçok yazar tarafından jürinin kökeni şeklinde değerlendirilmesinin asıl nedenini; görünüşte benzerliklere çok fazla önem verilmesi ve kısmi benzerliklerin tam özdeşlik olarak değerlendirilmesi olarak açıklamaktadır. Bu yazarları, dikkatlerini iki farklı sistemin belirli noktalarına yoğunlaştırıp, bu iki sistemin büyük ölçüde örtüştüğü şeklindeki değerlendirmeye, bu sistemlerin birbirlerinden kopyalanmış olması gerektiği zannıyla hareket ettikleri gerekçesiyle eleştirmiştir. Bu yazarların, Cermen ve Saksonlarda uygulanan, sayıları genellikle on iki olan ve yeminli beyanlarıyla ihtilaf konusunu kesinleştiren kompürgatörlerde,³² jürinin arketipini bulduklarını ancak bunun sanıldığı gibi olmadığını belirtmektedir. *Pares* kurumunun çok önemli bir özelliğinin, jüri sisteminden tamamen ayrıldığını belirtmektedir. Bu da *pares*lerin yeminli birer mahkeme oldukları gerçeğidir. Atina'daki *Dicast*'lerin, Roma'daki *Yargıç*'ların, Eski Norse'lardaki *Thing*'lerin ve Alman'lardaki *Mallum*'ların farklı isimlendirmeleri olsa da bütün bu kurumların yeminli mahkemeler olduklarını, periyodik oturumlarla toplumun temsilcileri olarak kararlar aldıklarını ve bu şekilde uyuşmazlıkları sonlandırdıklarını ifade etmiştir. Forsyth, bu kurumları, jürinin arketipi olarak değerlendiren yazarların, jürinin ayırt edici özelliğine yeterince dikkat etmediklerini söylemiştir. Jüri, üyeleri toplumun içinden seçilen, tartışmalı olguların gerçeğini bulmak için çağrılan, yargıç veya mahkemeden oldukça farklı bir kurumdur. Görevleri ise, delillerin etkisine karar verme ve böylece mahkemelerin doğru bir karar vermesine olanak sağlamak için mahkemeyi gerçek anlamda bilgilendirmedir. Ancak bu kurum mahkemenin kendisi veya bir parçası değildir. Kararını açıkladıktan sonra gelen cezayla da bir ilgileri yoktur. Adli soruşturmaya katılmaları kendilerine dayatılan kişiler değildir. Özel bir duruma göre hizmet etmek için toplanır ve sonra kendi olağan

³¹ Yazarın burada Norman Fethi'ni ifade ettiği düşünülmektedir. (Stephens, 844.).

³² Compurgator: Sanığın masum olduğunu yeminle beyan eden kişi. Compurgation: Sanığın belli sayıda tanığın yeminli beyanıyla suçsuzluğunu ispatlaması usulü. (Ernest Klein, A Comprehensive Etymological Dictionary Of The English Language By Ernest Klein.) [çn]. Kelimenin tam Türkçe karşılığı olmadığı için "kompürgatör" ve "kompürgasyon" olarak Türkçe'ye aktarılmıştır. (Stephens, "İngiltere'de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı", 838.

meslek ve uğraşlarına geri dönerler.³³ Ancak pek çok yazarın, mahkeme ile jüri üyelerini karıştırdıklarını ve bunun neticesinde de eski mahkemeler ile topluluktan seçilen jüri üyelerini özdeş tutarak kökenlerini burada aradıklarını belirtmiştir.³⁴

Forsyth, İngiltere jüri kurumunun hiçbir şekilde Eski Roma'dan kopyalanmadığını belirtse de tarihsel köken olarak bakıldığında jüri sistemine en yakın sistemin, eski Romalılar tarafından ceza davalarında uygulanan sistem olabileceğini belirtmektedir. Bu sistemde, yargıç tarafından belli bir sınıftan, bazen atlılardan, bazen senatodan, seçilen ve *Pretor* veya *Judex Questionis* olarak adlandırılan bir grubun sanığın suçluluğu hakkında karar verdiği görülmektedir. Kurumun karar alma usulünde jüri sistemine bazı benzerlikler olduğu belirtilmesine karşın, yine çok önemli bir fark olarak Roma yargıçlarının halkın asıl temsilcileri olduklarını ve *Pretor* veya *Judex Questionis* tarafından aksi karar verilse bile, yargıç, sanığın beraatine karar verebilmiştir. Burada yargıçların egemen halkın temsilcisi olarak görüldüklerini ve sanıklar bakımından yargıçların bir çeşit af yetkisi kullanma hakkına sahip olduklarını, bu yönüyle de aslında yürütme yetkisi kullandıklarını açıklamaktadır. Bu şekilde *Forsyth*, eski Roma'da uygulanan sistemin jüri sisteminden farklı olduğunu ve jüri sisteminin kökeninin eski Roma kurumları da olmadığını belirtmektedir.³⁵

³³ William Forsyth, *History of Trial by Jury*, 7-9.

³⁴ Forsyth, pek çok yazarın jürinin kökenlerini, eski mahkemelerde aradıklarını belirtmiştir. Bu anlayışın jüri zannettiği kurumlar, ilk dönemlerde, geniş toplum kesimleri içinden seçilen ve iyi karakterden başka hiçbir vasfın gerekmediği kişilerden oluşmuştur. Bu kişilere, tüm yargısal otoritenin verilmesi, dönemin basit toplumlarında bir sorun olarak görülmemiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde, toplum ilişkilerinin karmaşıklaşması neticesinde, hukuki sorunlar, bu konuda yetkin kişilerin çözebileceği hale gelmiştir. Aksi halde, bu karmaşık hukuk kurallarının uygulanması konusunda eğitilmiş ve yetkin kişiler olmasa, verilecek kararların ne kadar tutarsız ve çelişkili olabileceği tahmin edilebilecektir. Hukukun, anlaşılması zahmetli çalışma gerektiren bir bilim halini alması, tüm halk mahkemelerinde, meslekten olmayan üyelerin, kendilerini yetersiz hissetmesine ve mahkemeye başkanlık eden hukuk görevlisine sık sık başvurmak zorunda kalmalarına, neden olmuştur. Meslekten olmayan kişilerin, giderek her olayda, başkanlık eden hukuk görevlisine başvurması, hukuk görevlisinin gücünü arttırırken meslekten olmayan üyelerin gücünü azaltmaya başlamıştır. En sonunda, meslekten olmayan üyelerin katılımının anlamsızlığı ortaya çıkınca da bu üyelerin ortadan kaldırılması ve tek yargıçla karar alınan mahkemeler ortaya çıkmıştır. (William Forsyth, 8-11.). İngiltere'deki durumu ise bunun tam tersi olarak yorumlamaktadır. Burada jüri bulunmaktadır ve bu jüri hiçbir zaman yargıcın görevlerini gasp etmemiştir. Başta, kanunun düzgün şekilde uygulanabilmesi için olaylara ilişkin sorular konusunda mahkemeye bilgi vermek amacıyla çağırılmışlardır. Günümüzde de bu konu onların işi olmaya devam etmektedir. Jürinin işinin bu şekilde belirlenmiş olması nedeniyle, hukukun en basit haliyle uygulandığı zamanlarda da karmaşık ve zahmetli çalışma gerektiren bir hal aldığı zamanlarda da uygulanabilir olmasını sağlamıştır. Forsyth, II. Henry zamanındaki ortalama anlayışa sahip on iki jüri üyesinin de kendilerini tatmin edecek yeterli delil olup olmadığı veya suçla itham edilen kişinin suçlu olup olmadığı konusunda şu anki kadar yetkin olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle kanunların artan teknik özellikleri, bu jüri üyelerinin delillerin etkisi hakkında karar verme uygunluklarını etkilememiştir. Forsyth, diğer yazarların 'Kıta'nın eski jüri üyeleri' olarak tanımladıkları kurumların çürümeye yüz tuttukları ve ortadan kaldırıldıkları halde; İngiltere jüri üyelerinin neden hala uygulanmakta ve gelişmekte olduğunu böyle açıklamaktadır. (William Forsyth, 11-12.).

³⁵ William Forsyth, *History of Trial by Jury*, 12-13.

Çeşitli yazarların farklı görüşlerinden sonra, İngiltere’deki jüri sisteminin yazılı metinlerdeki ilk hallerini inceleyerek jüri sisteminin tarihçesine devam etmek gerekecektir.

2. Yazılı Hukuk Metinlerinde Jüri Sistemi

İngiltere hukukunda jüri sistemi, yazılı metinlerde ilk defa *Constitutions of Clarendon*’da³⁶ geçmektedir. Yasa metninin; “*On iki meşru kişinin uygun görüşüyle Baş Yargıç, ülkenin dünyevi ya da ruhani memuriyetleriyle ilgili tüm uyuşmazlıkları karara bağlamalıdır.*” şeklindeki maddesiyle ilk defa jüri kurumu bir yasada yazılı şekilde yer alsa da bu metnin, aslında uzun zamandır jüri sisteminin genel kullanımında olduğu izlenimi bıraktığı değerlendirilmiştir.³⁷

Costitutions of Clarendon’dan iki yıl sonra düzenlenen *The Assize of Clarendon*³⁸ ile daha detaylı şekilde jüri kurumu düzenlenmiştir. *The Assize of Clarendon*’a göre, her idari bölgede, her *hundred*’ın³⁹ on iki meşru üyesiyle her nahiyenin dört meşru üyesinin, kendi muhitlerinde işlenen bir suçun isnat edildiği kimseleri, bölge mahkemelerine sunma yemini düzenlenmiştir.⁴⁰

Devamında, artık toplumun kendi arasındaki özel hukuk uyuşmazlıkları bakımından da yavaş yavaş uygulanarak, kapsamı genişlemeye başlayan jüri sistemi, *Grand Assize*⁴¹ ile toprak üzerindeki mülkiyet haklarından kaynaklı uyuşmazlıkları da karara bağlamıştır.

³⁶ Constitutions of Clarendon: 1164 yılında İngiltere Kralı II. Henry tarafından kabul edilen ve 16 maddeden oluşan yasama prosedürleridir. Dini ayrıcalıkları, Kilise Mahkemelerinin ve Papalık otoritesinin kapsamını kısıtlama şeklinde düzenlemeler içeren anayasal metindir. Bu düzenlemeyle II. Henry, selefi Stephen döneminde kilisenin genişlettiği yargı yetkisini kısıtlamıştır. Anayasa ismini ilan edildiği Clarendon Sarayı’ndan almıştır. (Henderson, “Constitutions of Clarendon. 1164.”).

³⁷ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 844.

³⁸ The Assize of Clarendon: 1166 yılında İngiltere Kralı II. Henry tarafından ortak hukukun uygulandığı yerlerde bir dönüşüm başlatan ceza yargılaması düzenlemelerinin yer aldığı yasal metindir. Bu metinle, daha önceki ceza yargılamalarında kullanılan; ordeal yoluyla (sanığın suçluluğu veya masumiyeti yönünde karar verebilmek için sanığa acı verici bazı deneyimlerin uygulandığı orta çağ adli uygulaması.), savaş yoluyla veya kompürgasyon yoluyla yargılamanın yerine özellikle de ağır cezalı suçların yargılanmasında detaylı şekilde jüri isteminin yer aldığı düzenlemedir. (“Assize of Clarendon | Royal Charter, Henry II, Law Reform | Britannica”).

³⁹ Hundred: 19. yy’a kadar İngiltere’de kullanılan idari birim adıdır. İngiltere Kralı I. Edmund zamanı yasal metinlerdeki ilk haliyle, bir köylü ailesinin geçimi için gerekli olan yüz hidelık (İngiliz arazi ölçü birimi) arazinin adı olabileceği belirtilmiştir. (“Hundred | Anglo-Saxon, Shire, Wapentake | Britannica”).

⁴⁰ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 844.

⁴¹ Grand Assize: 1179 yılında İngiltere Kralı II. Henry tarafından oluşturulan sosyal düzenin korunarak mülkiyet hakkı kapsamındaki uyuşmazlıkların çözümü için uygulanan jüri sistemine verilen isimdir. (Stephens, 838., Ernest Klein, A Comprehensive Etymological Dictionary of The English Language, Elsevier, Amsterdam, 2003, p.55. eserinden alıntıdır.).

Grand Assize uygulamasına göre, uyuşmazlık konusu mülkün bulunduğu yerin yöneticisine, o bölgeye komşu bölgeden dört şövalyeyi mahkemeye çağırması için bir karar iletilmiştir. Komşu bölgeden mahkemeye gelen bu dört şövalye, yeminlerinin ardından meseleye en vakıf (*qui melius veritatem sciant*⁴²) on iki şövalye seçmişlerdir. On iki üyenin seçimi sırasında, davanın tarafları mahkemeye gelerek jüri seçilen kişiler hakkında ret talebinde bulunabilmiştir. Jüri üyeliği kesinleşen kişilere mahkemede bulunmaları ve yeminli olarak karar vermeleri hakkında celpname gönderilmiştir. Seçilen on iki şövalye yeminlerini ederek uyuşmazlığın taraflarından hangisinin o toprağı hak ettiğine dair bir karar vermiştir. Yeminlerinin kapsamı, yalan kanıt sunmayacakları ve gerçeğı bilerek⁴³ gizlemeyecekleri şeklindedir. Jüri üyesi olarak seçilen kişiler, uyuşmazlığın konusu hakkında tümüyle bilgisizlerse, yerlerine başkaları seçilmiştir. Jüri heyeti, bilgi sahibi ve mutabık on iki kişiden oluşacak şekilde tamamlanmıştır. Jüri üyeleri tümüyle mutabık olamamışsa, taraflardan biri lehine on iki kişi mutabık olana kadar jüriye başka kişiler eklenmiştir. Bu eklenme sürecine “*heyet hükmünün kuvvetlendirilmesi (affocing the assise)*” denmiştir. Jürinin kararı kesindir, bu durum, “*lites per magnam assiam domini Regis legitime decisae nulla ocassione rite resuscitantur imposterum.*”⁴⁴ şeklinde belirtilmiştir. Jüri üyelerinin yalan beyandan suçlu bulunması halinde, tüm kişisel malvarlıklarından yoksun bırakılacakları ve en az bir yıl hapis cezasına mahkûm olacakları düzenlenmiştir. Yine, üyelerin suçlu bulunması halinde, adları kötü şöhretli olarak duyurulmuştur. Bu dönem jüri üyeleri, seçilerek mahkemede toplanan belli sayıda kişinin, bilgi sahibi oldukları vakalarla ilgili yeminli şahitliği olarak görülmüştür. Neticede, mahkemede sunulan delilleri görmezden gelme konusunda kendisini özgür hisseden jüri üyeleri, uyuşmazlık hakkında önyargılarıyla hareket ederek karar verebilmişlerdir.⁴⁵

Assize adlı yasalarda yer bulan jüri kurumun erken dönem örneklerinde, seçilen jüri üyeleri için olağan sayı on iki olarak belirtilse de bu değişmez bir kural değildir. O dönemlerde yerel göreneklere göre bazı bölgelerde üye sayısının değişiklik gösterdiği görülmüştür.⁴⁶

⁴² “Gerçeğı daha iyi bilenler.” [çn].

⁴³ Buradaki bilme, dönemin yazarı Glanvill’in deyimiyle, sağlam bir bilgi oluşturacak şekilde onların duydukları yahut gördükleridir. (Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 845.).

⁴⁴ “Kralın büyük mahkemeleri (magnam assiam) tarafından meşru bir şekilde karara bağlanan davalar, hiçbir durumda gerektiğı gibi yeniden diriltilmez.” [çn].

⁴⁵ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 845-46.

⁴⁶ a.y.

3. Tanıklar Jürisinden Modern Jüriye Giden Süreç

Anglo-Sakson yerel mahkemelerinde halkın kompürgatör⁴⁷ olarak yargılamaya katıldığı ilk hallerinden sonra, Norman dönemlerinde, halkın yargılama faaliyetine katılımına eğitimli yargıçların başkanlık ettiği, bir hale dönüştüğünden bahsedilmiştir. Barbarlık çağının mirası olarak belirtilen diğer eski yargılama yöntemleri yerine, jüri sistemi birdenbire yerleşmemiştir. İlk başta, yargılama işlemlerinin sonuçlandırılmasına kolaylık sağlaması için kullanılan halkın yargılama faaliyetlerinde yer alması yöntemi, sonrasında, bazı hükümdarlar tarafından tanınan bir imtiyaz haline gelmiştir. İlerleyen yıllarda, halkın jüri olarak yargılamaya katılımı devam etmiş ve sonunda toplum tarafından hak olarak talep edilir bir hale gelmiştir.⁴⁸

II. Henry döneminde yapılan bu düzenlemelerle hem ceza davalarında hem de medeni yargılamada uygulanan jüri sisteminde jürinin işlevi günümüz jüri sisteminden farklıdır. Bu dönemde jüri üyeleri, yargılamada önceden getirilen delillere göre değil de somut olaya ilişkin olgulara dair bilgileri ya da gelenekleri üzerinden karar veren kişilerdir. Bu nedenle jüri üyeleri uyuşmazlığın doğduğu yerden seçilmiştir.⁴⁹ Günümüzdeyse jüri üyeleri, uyuşmazlık hakkında sözlü ya da yazılı olarak getirilen bütün delilleri inceleyen ve bu delillere dayanarak karar veren, yargıç gibi hareket eden kişilerdir. Eski dönem jüri üyeleri, bizatihi tanık vasfındadır.⁵⁰ Verdikleri karar da tanıkların sınanması olarak görülmüştür. Zira bu kişiler uyuşmazlığa ilişkin deliller hakkında akıl yürütmeleri için listeye yazılmamışlardır. Bu jüriyi, uyuşmazlığın diğer tanıklarından ayıran özellikler ise; jüri üyelerine yemin yükümlülüğü yükleyen, sayılarını düzenleyen, mevkilerini belirten ve toplumda kazandıkları kıdem ve etkilerine göre bölgesel seçimlerini tarif eden gelenekler olarak sıralanabilir.⁵¹

Bu dönemlerde tanıklar jürisi hem büyük jürinin hem de duruşma jürisi olarak da adlandırılan küçük jürinin fonksiyonlarına sahiptir. Nitekim *III. Henry* dönemi kayıtlarına bakıldığında da henüz bu dönemde büyük jüri ile küçük jüri şeklinde bir ayrım olmadığı görülmektedir.⁵²

⁴⁷ Sami Selçuk da aynı yönde, jüri sisteminin ilk izlerinin kompürgasyon denilen ve uyuşmazlığı yakından bilen kişilerin yeminli tanıklıklarına dayanan yargılamalarda görüldüğünü belirtmiştir. (Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 247.).

⁴⁸ Proffatt, A Treatise on Trial by Jury, 44-45.

⁴⁹ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 846.

⁵⁰ Proffatt, A Treatise on Trial by Jury, 47.

⁵¹ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 846.

⁵² Proffatt, A Treatise on Trial by Jury, 49.

I. Edward dönemine gelindiğinde, sanığın yargılanması için ikinci bir jürinin varlığı görülmeye başlanmıştır. O zamanın yazarlarından *Britton*'dan aktarıldığı şekliyle, bir sanığın yargılanması için oluşturulan duruşma jürisinde bulunan bazı kişiler bakımından, sanığın, duruşma jürisi üyelerine karşı, kendisini suçlayan jüri içerisinde yer aldıkları ve kendisine karşı önyargılı oldukları varsayımıyla, itiraz ettiği belirtilmiştir.⁵³ Dolayısıyla, bu dönemde, iki farklı jürinin oluşmaya başladığı görülmektedir.

Jüri üyelerinin, tanıklar jürisi olarak isimlendirildiği bu dönemden sonra, jüri üyesiyle yeminli tanık arasında ilkesel bir ayrım yapılmamış olsa da bu ayrımın zamanla oluşmaya başladığı, ilerleyen dönemlerin yıllık kayıtlarından görülmüştür.⁵⁴

III. Edward dönemi yıllıklarında, “*Şahitler assize’a katılmıştır.*” ifadeleri olsa da pasajın devamında, tanık ile jüri üyeleri arasında bir ayrım olduğu anlaşılmaktadır. Devamında, davacıya akraba olduğu için reddedilen bir şahit olduğunu ve bunun ret sebebinin “*hükümün şahitler üzerinden değil, assize’ın jüri üyeleri üzerinden verilebileceği*” gerekçesiyle reddedildiği görülmüştür.⁵⁵ Burada jüri üyelerinin, davanın tanıklarından ayrıldığı görülmektedir.

III. Edward döneminde, yıllıkların yirmi üçüncüsünde, dava hakkında kendi bilgilerine dayanarak karar verecek olan jüriye, bazı tanıkların kendi kanıtlarını sunmak için dahil olduklarından söz edilmiştir. Burada, jürinin, henüz kendi bilgisine göre karar verme süreci devam etse de bazı hallerde olayın tanıklarının da kendi delillerini sunmak için jüriye katılarak dinlendiği anlaşılmaktadır. Bu durum, eski jüri ile modern jüri arasındaki geçiş sürecine işaret etmektedir.⁵⁶ Zamanla dava delillerine ilişkin kurallar katılmış, taraflar tanıklarını, jüri kararı öncesinde mahkemeye getirmeye başlamış ve bu delil tarafların iddia ve savunmalarının temel dayanaklarından birisi olmaya başlamıştır.⁵⁷

IV. Henry döneminde, delil kuralları iyice katılmıştır. Bütün delillerin mahkeme önüne getirilmesi ve yargıcın, davayla ilgili olmayan delilleri elemesi kural olmuştur. Devamında, aleni yargılamada tanıkların doğrudan ve çapraz sorgusu uygulanmaya başlamıştır. *IV. Henry* döneminin ikinci yılının yıllık kitaplarında yer alan bir davada

⁵³ a.g.e., 49-50.

⁵⁴ a.g.e., 50-51.

⁵⁵ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 846.

⁵⁶ Stephens, 847.

⁵⁷ a.y.

yargıç tarafından söylendiği belirtilen, “*Que le jury apres ceo que ils furent jures, ne devient veier ne porter oves que eux nul auter evidence, sinon ceo que a eux fuit livrere par le court, et per le party mis en court sur l'evidence monstre*”⁵⁸ şeklindeki açıklamadan da görüldüğü üzere jüri, mahkeme önüne getirilen delillere göre karar vermiştir.⁵⁹ Bu dönemde çoğu yargılamadaki jürinin, modern jüri sistemine yakın olduğu söylenebilirse de jüri üyelerinin, deliller haricinde kendi özel bilgileri üzerinden karara ulaşmalarına yargıç tarafından izin verilen haller de olmuştur.⁶⁰

Kraliçe Anne dönemindeki *Queen's Bench Mahkemesi*, jüri üyelerinin kendi özel bilgileri ile karar verme haklarını kullanması halinde, bu bilgileri yeminli bir tanık gibi mahkemeye de sunması gerektiğine karar vermiştir. Takip eden *I. George* döneminde jürinin takdir edici rolü sonlanmıştır. Artık, jürinin takdir edici rolü nedeniyle yanlış karar verilmesi halinde söz konusu olan yalancı şahitlik suçuyla itham edilme hali, yerini, “*writ*” adı verilen itham beratı nedeniyle sorumluluğa bırakmıştır. İtham beratı, müştekinin şüpheliye dava açabilmesi için gerekli olan ve kamu otoritesinden alınan bir izin belgesidir. Bu sorumluluk türü, on iki jüri üyesinin haksız bulunması halinde, derdest edilmesi, kişisel mallarına el konulması ve kötü şöhretli olarak ilan edilmeleri şeklindedir.⁶¹

Bu dönemlerde, bazı iktidarlar tarafından, iktidarın hoşuna gitmeyen kararların verildiği davalarda jüri üyeleri, bu sorumluluk türü nedeniyle cezalandırılmıştır. Bu şekilde jüri üzerinde bir baskı kurularak, jüri kararlarının iktidarın beklentilerini karşılar şekilde çıkması amaçlanmıştır. *Tudor* ve *Stuart* Hanedanlığı döneminde, *Star Chamber* Mahkemesi tarafından uygulanan cezalar ve tutuklamalarla, jüri üyelerinin gözü, yargıçlar tarafından korkutulmuştur. Bu durum, 1670 yılında Baş Yargıç *Vaughan*'ın *Bushnell's Case*⁶² olarak adlandırılan davada verdiği ünlü kararıyla son bulmuş ve neticesinde jüri dokunulmazlığı kurumsallaşmıştır.⁶³

⁵⁸ “Jüri, yemin ettikten sonra, mahkeme tarafından veya davanın tarafları tarafından sunulan delillerden başka bir delili dikkate almaz.” [çn].

⁵⁹ Proffatt, A Treatise on Trial by Jury, 50-51.

⁶⁰ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 847; Proffatt, A Treatise on Trial by Jury, 51.

⁶¹ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 847-48.

⁶² *Bushell's Case*: Verdikleri beraat kararı nedeniyle mahkemeye saygısızlık suçundan para cezasına çarptırılan jüri üyelerinden Edward Bushell mahkemeye başvurmuştur. Bu davada yargıç *Vaughan*, jürinin verdiği karar nedeniyle cezalandırılmayacağına hükmetmiştir. (Phillips ve Thompson, “Jurors v. Judges in Later Stuart England: The Penn/Mead Trial and Bushell's Case”, 214-16) Bu kararla jürinin bağımsızlığı tesis edilmiştir. (Stern, “Between Local Knowledge and National Politics: Debating Rationales for Jury Nullification After Bushell's Case”, 1815-16)

⁶³ Stephens, “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”, 848.

Jürinin ilk başta kompürgatör olarak adlandırıldığı zamandan başlayarak tanıklıktan ayrı bir yere geldiği zamana doğru; yine, uyumsuzluk hakkında önceden bilgi sahibi oldukları ve bu bilgiye dayanarak karar verdikleri zamandan, kendileri dışında mahkemeye getirilen delilleri değerlendirerek bir karara vardıkları zamana gelene kadar olan tarihsel süreci bu şekildedir.⁶⁴ Jüri sisteminin tarihsel süreçte ilk olarak nerede ortaya çıktığına ve nasıl geliştiğine değindikten sonra bu sistemin ceza yargılamasında bir özne olarak yer almasının nedenlerine de kısaca değinmek gerekmektedir.

4. Halkın Ceza Yargılamasında Jüri Olarak Özneleşmesinin Nedenleri

Ceza yargılamasında halk, yukarıda açıklanan tarihsel süreç içerisinde, bir yargılama öznesi olarak yargılama süreçlerinde kendine yer bulmuştur. Halkın, jüri olarak yargılama sürecinde kendine yer bulmasında, farklı ülkelerde farklı sebeplerin etkisi olmuştur. Genel itibariyle bu nedenler iki başlık altında incelenmiştir.⁶⁵ İlk olarak jürinin ortaya çıktığı ve olgunlaştığı Birleşik Krallık'ta jüri sisteminin uygulamasının nedenleri, daha çok muhakeme faaliyetlerine ilişkin nedenler olarak belirtilirken;⁶⁶ jürinin olgunlaştığı ABD uygulamasında⁶⁷ ve 1789 Fransız ihtilali sonrası jüri yargılamaların uygulandığı Fransa'da⁶⁸ ise muhakeme faaliyetleri dışında ortaya çıkan nedenlerin daha etkili olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁹

4.1. Jürinin Muhakeme Faaliyetlerinden Kaynaklı Özneleşmesi

Bazı ülkelerde, yargılama sürecinde ihtiyaç duyulan birtakım faaliyetlerin yerine getirilebilmesi için, halkın jüri olarak özneleşmesi ve yargılamaya katılması gerekmiştir. Bu katılım, soruşturma evresinde isnadın ve iddianın ortaya konulması, kovuşturma evresindeyse isnadın ispatı olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁰

⁶⁴ a.y.

⁶⁵ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 24.

⁶⁶ Tumanov vd., "The Origin of a Jury in Ancient Greece and England", 4155.

⁶⁷ Alschuler ve Deiss, "A Brief History of the Criminal Jury in the United States", 867-68.

⁶⁸ Langbein, The Trial Jury in England, France, Germany 1700-1900 - The English Criminal Trial Jury on the Eve of the French Revolution, 13.

⁶⁹ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 24. Jürinin yaygınlaşmasında iki başat etken olduğunu açıklayan Sami Selçuk, ilkinin İngiltere İmparatorluğu'nun genişlemesi olduğunu, ikincisinin ise, 1789 Fransız İhtilali sonrası demokratikleşme hareketleri neticesinde jürinin benimsenmesi ve sonrasında Napolyon'un etkisiyle Avrupa'ya yayılması olarak açıklamıştır. (Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 247).

⁷⁰ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 24.

Soruşturma aşamasında, suça ilişkin isnadın kovuşturulabilmesi için yargı makamlarının önüne getirilmesi gereklidir. Bu gereklilik jürinin ayrı bir özne olarak soruşturma aşamasında yer almasının temel nedenidir. Burada toplumun, suçlunun cezalandırılmasındaki kollektif sorumluluğundan bahsedilir. Bu sorumluluğun tarihsel süreçte Cermen kabile yaşamlarındaki “*tithing*”⁷¹ şeklinde adlandırılan uygulamada yer aldığı açıkça görülebilmektedir. Bu anlayış, akrabalık veya komşuluk ilişkileri olan yakın topluluklarda, suçun gerçekleşip gerçekleşmediğini en iyi failin yakınlarının bileceği şeklindedir. Burada, kollektif sorumluluk, hem fiillerden sorumluluk şeklinde olduğu gibi hem de fiillerin aydınlatılması ya da failin aklanması konusunda sorumluluğu kapsamaktadır.⁷² *Proffatt*, o dönemlerde, tam manasıyla jüri sistemi bilinip uygulanmasa da bu mahkemelerdeki halkın yargılama faaliyetlerine katılımı sayesinde, yargı kurumlarının en demokratiği olarak açıkladığı, jüri sistemine giden yolun açıldığını belirtmektedir.⁷³

Jüri sisteminin tarihsel süreci önceki bölümde anlatılmıştır. Halkın katılımının tanıklar jürisi olarak adlandırıldığı dönemdeki bu kurumu genel itibariyle, *Vasfi Raşit Seviğ*, “*memleketin tahkikatı*” olarak adlandırmış ve bu kurumda, halkın bir özne olarak yargılama faaliyetlerinde yer almasına duyulan ihtiyacın kaynağını açıklamıştır. *Seviğ*’e göre, önce dönemin muhakeme usulünün anlaşılması gereklidir. Bu dönemde, suç şüphesi altındaki kişinin yargılanabilmesi için, bir şikâyetçinin şüpheli hakkında dava açması gereklidir. Ancak bazı şüpheliler bakımından, özellikle suçüstü hallerinde şüpheli yakalanıp tutuklandıktan sonra, şüphelinin yakalandığı halka ilan edilmiştir. Bu ilan, varsa şikâyetçilerin ortaya çıkıp davalarını açmaları içindir. Şikâyetçi ortaya çıkmadan yargılama başlamamıştır. Ancak, davacının ortaya çıkmasına kadar geçen zaman boyunca şüphelinin tutuklu olması nedeniyle sahip olduğu bir hak daha vardır ki, o da şüphelinin davacısız şekilde yargılanmayı kabul etmesi halidir. *Seviğ*, bu halde şüphelinin, “*memleketin tahkikatı*” usulüyle yargılanacağını belirtmiştir. Bu usulde suçun işlendiği yerden en uslu, en namuslu 24 kişi seçilmiştir. Aslında, bu üyeler olayın tanığı ve şüphelinin geçmişi hakkında bilgi sahibi olan kişilerdir. Tanıklıkları da aslında bu kişilerin sanık hakkındaki kanaatlerinden ibarettir.⁷⁴ *Seviğ*’in memleketin tahkikatı usulü adıyla açıklamış olduğu bir çeşit tanıklar jürisi uygulaması, o dönemde

⁷¹ Tithing: Birbirinin davranışlarından sorumlu olan ve on aileden oluşan ondalık birim. (William Forsyth, History of Trial by Jury, 62).

⁷² Proffatt, A Treatise on Trial by Jury, 51.

⁷³ Proffatt, 20.

⁷⁴ Seviğ, “X uncu Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü ve Gelişmesi”, 304-5.

muhakeme faaliyetlerinin ilerleyebilmesi için bu jürinin bir gereklilik olduğunu ortaya koymuştur.

Bir diğer uygulama *justice in eyre* yargıçları uygulamasıdır. Bu yargıçlar, Krallık tarafından ülkenin diğer bölgelerine periyodik dönemlerle gönderilen ve gönderildikleri bölgede Kral adına adaleti sağlayan kişilerdir. Bu yargıçların huzurlarına taşınacak uyuşmazlıklarda halk etkili olmuştur. Halktan seçilen kişiler hem suçluları gezici yargıç huzuruna taşımış hem de açtıkları davalarda sanık hakkında karar vermişlerdir.⁷⁵ Henüz büyük jüri ile küçük jüri ayrımının yapılmadığı dönemlerdeki bu uygulamada, yargıç, belirli periyotlarla, belli bir süre için, gittiği bölgede Kral adına adaleti temin etmekle görevlidir. Ancak yargıcın bir bölgede bulunduğu süre içinde, o bölgede işlenen bütün suçlara ilişkin muhakeme işlemlerini kendisinin yerine getirmesi pek mümkün değildir. Dolayısıyla, o bölgede yaşayan halkın, yargılama faaliyetlerine katılarak, işlenen suçlarla ilgili muhakeme işlemlerini yerine getirmesi gerekmiştir.

Kovuşturma aşamasında, sanığa bir suç itham edilmektedir ve bu suç ithamının ispatlanması gereklidir. Geçmiş dönemlerde ceza yargılamasında da “*Judicium Dei*” (Tanrısal Yargılama) ile hüküm verilmiştir. Bu hükme ulaşırken de farklı usuller benimsenmiştir. Bu usullerden biri *ordeal* denilen yöntemlerle Tanrı’ya başvurmaktır. Birçok çeşit *ordeal* bulunmaktadır. Sanığın soğuk suya atılması (*the ordeal of cold water*), sanığın kaynayan su dolu kazandan bir nesne çıkarması (*the ordeal of hot water*), sanığın kızgın demiri belli bir mesafeye kadar taşıması (*the ordeal of hot iron*) şeklindeki ordealler en yaygın uygulananlardır.⁷⁶ Bunların yanında, sanığın kor alevde yürütülmesi (*fire-ordeal*) veya zor yutulacak bir lokmanın sanığa yedirilmesi (*cornsaed-ordeal*) gibi yöntemler de uygulanmıştır. Bu sınavları geçen sanık aklanmış, geçemeyen veya ölen sanıksa suçlu bulunmuştur. Suçlu bulunan sanık, *ordeal* sırasında ölmediyse cezalandırılmıştır.⁷⁷ Bir diğer usul yukarıda açıklanan kompürgatör yöntemidir.⁷⁸ Bir başka yöntemse savaşıarak yargılanma (*trial by battle*)’dır.⁷⁹ Yine, Tanrı üzerine edilen yemin de önemli bir yere sahiptir.⁸⁰

⁷⁵ William Forsyth, *History of Trial by Jury*, 192-99; a.g.e., 215.

⁷⁶ Palmer, “*Trial by Ordeal*”, 1547.

⁷⁷ Erdem, “*Ceza Yargılamasında Jüri*”, 27.

⁷⁸ Proffatt, *A Treatise on Trial by Jury*, 17.

⁷⁹ Palmer, “*Trial by Ordeal*”, 1553.

⁸⁰ Erdem, “*Ceza Yargılamasında Jüri*”, 27.

Kanonik Roma Hukuku'nun soyut aritmetik yasal delil sistemiyle birlikte Kıta Avrupası'nda *ordeal*, kompürgasyon ve savaşarak yargılanma gibi uygulamalar son bulmaya başlamıştır. Artık suçun ispatında tam ispat gereklidir. Tam ispat için bazı işkence metotları da uygulanmıştır.⁸¹ İlerleyen dönemlerde bu sistem kendi içindeki eksiklikler ve yetersizlikler nedeniyle yerini vicdani delil sistemine bırakmıştır.⁸²

Kıta Avrupası'nda durum böyleyken, bu gelişmelerin İngiltere'yi çok etkilemediği görölmüştür. Bunun nedeni olarak İngiltere ceza yargılamalarında uygulanan sistem gösterilmiştir. Yukarıda açıklanan *ordeal* yoluyla ispat, Kilise ve Krallık tarafından kaldırılmış; kompürgasyon yoluyla uygulamada terk edilmiştir.⁸³ Ancak olay hakkında bilgisi olanların yeminli tanıklığı ise devam etmiştir. Zira olay hakkında bilgi sahibi yeminli tanıkların olayı yargılama sürecine taşıması ve beyanlarıyla yön vermesi sistemi, başlangıçta uygulanan jüri sisteminin arketipidir.⁸⁴ Diğer yöntemlerin çeşitli sebeplerle ceza yargılamasında kullanılmaması sonucunda, terk edilen yöntemlerle eřit etkiye sahip, halkın yeminli tanıklığının önemi giderek artmıştır. *Ordeal* veya kompürgasyon uygulaması neticesinde ortaya çıkan sonuç ne denli sorgulanmaz, kesin bir etkiye sahipse halkın yeminli tanıklığı da bu dönem ceza yargılamalarında aynı etkiye sahiptir. Dolayısıyla yeminli tanıklardan oluşan yerel halkın verdiği kararların ve muhakeme faaliyetlerinin doğruluğundan kimse şüphe duymamıştır. Bunun sonucunda, öteden beri gelen "*Judicium Dei*"ye ulaşma amacında asıl yöntem, halkın yeminli tanık olarak yargılamaya katılması olmaya başlamıştır.⁸⁵ Bunun sonucunda da Kıta Avrupası'nda büyük tartışmalara yol ačan yasal aritmetik delil sistemi, İngiltere'den uzak olmuştur.⁸⁶ Muhakeme faaliyetlerinin ispatının sağlanabilmesi için halkın ceza yargılamasına katılımı gerekmiştir. Ceza yargılamasında suçun ispatı ve karar verme aşamasında halkın katılımına duyulan bu ihtiyaç, jüri sisteminin ceza yargılamasında bir özne olmasını sağlayan nedenlerin bir diğeridir.

4.2. Jürinin Muhakeme Faaliyetleri Dışındaki Nedenlerle Özneleşmesi

Birleşik Krallık jüri pratiğinin, dünyanın geri kalanına yayılmasını ve buralarda uygulanmasını sağlayan siyasi kırılmalar, jürinin, muhakeme faaliyetleri dışındaki

⁸¹ Palmer, "Trial by Ordeal", 1554.

⁸² Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 27-30.

⁸³ William Forsyth, History of Trial by Jury, 165; Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 30.

⁸⁴ William Forsyth, History of Trial by Jury, 42-43; Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 30.

⁸⁵ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 30.

⁸⁶ Palmer, "Trial by Ordeal", 1554.

nedenlerle, yargılama öznesi olmasının yolunu açmıştır.⁸⁷ 19. yy.'da jüri sistemini sanığın haklarının ve özgürlüklerinin koruyucusu olarak kabul eden görüşün dünya çapında yaygınlaşması, bu yüzyılda, birçok ülkede meydana gelen siyasi kırılmalardan sonra, bu ülkelerde ceza yargılamalarının en önemli konumuna jüri sisteminin konmasına neden olmuştur. Jürinin, sanığın hak ve özgürlüklerinin koruyucusu olduğu görüşünün yaygınlaşmasının en önemli nedenleri, Birleşik Krallık'ta daha önceki dönemlerde, giderek despotlaşan yönetimlere karşı, halkın jüri yargılamasıyla, bu iktidarın koyduğu ceza ve ceza muhakemesi kurallarına direnmesinden kaynaklanmıştır. Avrupa ve Amerika ülkelerindeki devrimler sonucu eski rejimin yargıçlarına duyulan güvensizlik de jüri sistemine bakışı kuvvetlendirmiştir.⁸⁸

Birleşik Krallık'ta özellikle *Tudor ve Stuart* hanedanlıkları döneminde, ceza yargılamasında jüri, işgal ettiği yargı makamı ve bu makamından dolayı elde ettiği güçle, siyasi iktidara karşı durabilmiştir. Jüri, bu gücü sayesinde, bu dönemde ve ilerleyen dönemlerde siyasi iktidarların hukuka aykırılıklarına karşı durabilmiştir. Ancak her olayda jüri bu gücünü kullanamamış, cezalandırılma korkusuyla karşı karşıya bırakılmıştır. 1670 tarihli *Bushel's Case*'de yargıç *Sir John Vaughan* tarafından verilen tarihi karara kadar, jüri üyelerinin cezalandırılma korkusu devam etmiştir. Bu davada yargıç *Vaughan*, önceki başlıklarda ayrıntılı olarak açıklandığı şekliyle, jüri kararlarının yargıç baskısıyla değiştirilemeyeceğine ve jürinin sırf verdiği karar nedeniyle cezalandırılmayacağına karar vermiştir.⁸⁹

Jürinin siyasal karakteri 16-17. yy.'larda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı üzerinden, 18. yy.'da ise daha çok düşünce özgürlüğü üzerinden şekillenmiştir. Bu yönde İngiltere'de, 1792 tarihli *Libel Act* ile hangi eylemlerin iftira suçu olduğunu değerlendirme ve sanığın suçlu olup olmadığına karar verme hakkı jüriye verilmiştir.⁹⁰

Jürinin, özgürlüklerin koruyucusu olarak siyasal bir özne olması, Fransız devrimi hukukçuları tarafından ön planda tutulmuştur. ABD'de ise yargının demokratik meşruluğu kapsamında, Birleşik Krallık tarafından görevlendirilen yargıçlar zamanı

⁸⁷ Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1399.

⁸⁸ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 32-33.

⁸⁹ Stern, "Between Local Knowledge and National Politics: Debating Rationales for Jury Nullification After Bushell's Case", 1815-16; Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 33-34.

⁹⁰ Proffatt, A Treatise on Trial by Jury, 446; Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 34-35.

kolonilerinden beri, yargı yetkisinin meşruiyetinin kaynağı olarak yerel halkın görülmesi, jüri pratiğinin bu devletlerde uygulanmasını ve gelişmesini sağlamıştır.⁹¹

Yargılama faaliyetinden kaynaklanmayan bu nedenler aslında günümüzde birçok ülkede jüri sisteminin uygulanmasının asıl nedenlerindendir. Jüri sistemi, Fransız Devrimi sonucu Fransa üzerinden ve Amerikan Devrimi sonucu da ABD üzerinden farklı uygulamalarla dünyaya yayılmıştır.⁹²

⁹¹ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 35-36.

⁹² a.y.

BÖLÜM II: JÜRİ SİSTEMİ UYGULANAN BAZI DEVLETLERİN CEZA YARGILAMA SİSTEMLERİ

Jüri sisteminin tarihçesi incelendikten sonra jüri sisteminin ortaya çıkıp olgunlaştığı ve dünyaya yayıldığı ülkelerde, günümüzde jüri sisteminin nasıl uygulandığının görülmesi gereklidir. Birleşik Krallık'ta olgunlaşan jüri kurumu, dünyanın farklı hukuk sistemlerine genel itibarıyla, iki farklı ülkenin jüri pratiği üzerinden yayılmıştır. Bunlardan birincisi ABD'de gelişen ve uygulanan jüri pratiği, bir diğeri de Fransız Devrimi sonrasında Fransa'da gelişen ve uygulanan jüri pratiğidir.

Genel olarak günümüzde ülkelerin ceza yargılama sistemleri; yalnızca profesyonel yargıçların yargılama yaptığı sistemler, mahkemeden ve yargıçlardan ayrı olarak jüri heyetinin bulunduğu geleneksel jüri modelini benimsemiş sistemler ve profesyonel yargıçların yanında meslekten olmayan yargıçların da yargılamaya katıldığı sistemler şeklindedir.

Ülkemizin de kurucu ülkelerden sayıldığı⁹³ Avrupa Konseyi üyesi ülkelere bakıldığında, çoğu ülkede halkın ceza yargılamasına katılımının sağlandığı görülmektedir. Avrupa Konseyi üyesi olup geleneksel jüri sisteminin uygulandığı 10 ülke vardır. Bunlar: Avusturya, Belçika, İspanya, Rusya Federasyonu, Gürcistan, İrlanda, Malta, Norveç (sadece önemli davaların istinaf aşamasında), Birleşik Krallık ve 1 Ocak 2011'e kadar İsviçre (Cenevre Kantonu).⁹⁴ Geleneksel jüri, bir ya da daha fazla profesyonel yargıçla birlikte duruşmaya katılan belli sayıda jüri üyesinden oluşmaktadır. Profesyonel yargıç ve jüri üyelerinin sayıları ülkelere göre farklı şekildedir. Örneğin Malta, Birleşik Krallık, İrlanda, İspanya, Rusya Federasyonu ve İsviçre'de (uygulandığı dönemde) bir yargıç başkanlık eder. Avusturya, Belçika ve Norveç'te mahkeme üç profesyonel yargıç ve jüriden oluşmaktadır. Burada geleneksel jüri yargılamasının, karma mahkemelerden farkı, profesyonel hâkimlerin, jüri

⁹³ "Avrupa Konseyi Üye Devletler / Council of Europe".

⁹⁴ Taxquet v. Belçika de 16.

üyelerinin suçluluğa ilişkin görüşmelerine ve kararlarına katılamamalarıdır. Bu sadece jürinin yetki alanındadır.⁹⁵

Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde en yaygın sistemin karma mahkemeler olduğu görülmektedir. Karma mahkemeler, profesyonel yargıç ile meslekten olmayan yargıçların birlikte bulunduğu mahkemelerdir. Bu ülkeler: Almanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Danimarka, Estonya, Yunanistan, Finlandiya, Fransa, Macaristan, İtalya, İzlanda, Lihtenştayn, Monako Prenslığı, Karadağ, Norveç (çoğu durumda), Polonya, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İsveç ve Ukrayna'dır. Karma mahkemelerde, profesyonel yargıçlarla jüri üyeleri tüm olgusal ve hukuki sorulara, suçluluğa ve cezalara birlikte karar vermektedirler.⁹⁶

Avrupa Konseyi üyesi ülkelere 14'ü jüri ya da meslekten olmayan yargıçları benimsememiş ya da kaldırmıştır. Bunlar: Arnavutluk, Andorra, Ermenistan, Bosna-Hersek, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Moldova, Hollanda, Romanya, San Marino ve Türkiye'dir. Bu ülkelere ceza mahkemeleri profesyonel yargıçlardan oluşmaktadır.⁹⁷

Economist Intelligence Unit tarafından hazırlanan demokrasi endeksine göre ileri demokrasi⁹⁸ sayılan Avrupa Konseyi üyesi ülkelere halkın bir şekilde ceza yargılamasına katıldığı görülmektedir.⁹⁹

Jüri sisteminin ülke demokrasisine etkisi, yalnızca yargısal demokrasi bağlamında düşünülmemelidir. Jüri sisteminin, siyasi katılımın diğer türleri yönünden, halkın katılımına etkileri hakkında çalışmalar yapılmıştır. ABD'de 13.000 jüri üyesi üzerinde *Gastil* ve *Weiser* tarafından yapılan çalışmada, jüri hizmeti öncesi, seçimlerde, seyrek olarak oy kullanan vatandaşların büyük çoğunluğunun, jüri hizmetine katıldıktan sonra seçimlere katılımının çok büyük oranda arttığını belirtmiştir. Ancak bu etkinin ceza yargılamasında jüri hizmetine katılanlarda görülürken, hukuk yargılamalarında jüri sistemine katılanlarda görülmediğini ifade etmiştir.¹⁰⁰

⁹⁵ Taxquet v. Belçika de 16.

⁹⁶ a.y.

⁹⁷ a.y.

⁹⁸ "Democracy Index 2023 | Economist Intelligence Unit".

⁹⁹ Jüri sisteminin hemen hemen bütün demokratik ülkelere bulunduğu açıklaması için ayrıca bkz. Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 249.

¹⁰⁰ Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1413.

Birçok ülkede uygulanan jüri pratiği birbirinden farklı olduğundan bahsedilmiştir. Aynı hukuksal kökenden gelen komşu ülkelerde bile, pratikte farklılıklar olabilmektedir. Bazı ülkelerde jüri üyeleri, dava hakkında karar vermek için müzakereye başlamadan önce kendilerine yazılı soru listesi verilmektedir.¹⁰¹ Jüri kararını bu soru listesi üzerinden açıklamaktadır. Avusturya, Belçika, İspanya, İrlanda, Norveç ve Rusya Federasyonu buna örnek verilebilir.¹⁰²

Bazı ülkelerde ise, duruşmada deliller değerlendirildikten sonra, yargıç davayı jüriye özetleyerek mahkemeye sunulan delilleri ve tanıkları jüriye açıklar. Bu sırada, suçun unsurlarını ve jürinin karara ulaşmak için yapması gerekenleri de jüriye bildirirler. Bu açıklama sırasında deliller hakkında yorum da yapabilirler.¹⁰³ İngiltere ve Galler’de bu şekilde uygulanmaktadır.¹⁰⁴

Norveç’te, bazı önemli sayılan davaların istinaf aşamasında, geleneksel jüri sistemi uygulanmakta, ancak çoğu ilk derece yargılamaları karma mahkemelerde görülmektedir. Bu yargılamalarda profesyonel yargıç, jüri üyelerine, ortaya çıkan tüm hukuki sorunlarla ilgili talimatlarını ve karar verirken takip edilecek kuralları açıklamaktadır.¹⁰⁵

Geleneksel jüri modelini kabul eden ülkeler arasında bile, uygulamada bazı farklılıklar mevcuttur. Ancak, jüri sisteminin tarihsel sürecinin anlatıldığı önceki bölümde de açıklandığı şekliyle, jüri sistemi İngiltere’de ortaya çıkıp olgunlaşmıştır. Sonrasında, Fransa ve ABD uygulamaları üzerinden jüri, dünya geneline yayılmıştır. Birçok ülkenin jüri pratiklerinde farklılıklar bulunsa da köken itibarıyla ana hatlarının İngiltere, ABD ve Fransa uygulamalarından hareketle oluştuğu düşünülmektedir.¹⁰⁶ Bu nedenle, ilk olarak, İngiltere ceza yargılamasındaki jüri sistemine ilişkin detaylı açıklamalar yapıldıktan sonra büyük jüri ve küçük jürinin uygulandığı ABD uygulamasına bakılacaktır. Sonrasında, karma mahkemelerin yer aldığı Fransa’da uygulanan jüri sistemi anlatılacaktır. En son jüri sisteminin güncel uygulamaları başlığında, yakın zamanda jüri sistemini uygulamaya başlayan Rusya Federasyonu

¹⁰¹ Rusya Federasyonu örnek yazılı soru listesi için ayrıca bkz. Gilden, “Trial by Jury in the New Russia: A Travelogue”, 167-68.

¹⁰² Taxquet v. Belçika de 17.

¹⁰³ Bu yorumlardan jüri üyelerinin etkilenebileceği değerlendirmesi için ayrıca bkz. Hans, “Dünyadaki Jüri Sistemleri”, 1418.

¹⁰⁴ Taxquet v. Belçika de 17.

¹⁰⁵ a.y.

¹⁰⁶ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 36.

uygulamasından bahsedilecektir. Rusya Federasyonu ile ortak hukuk geçmişinden beslenen ve jüri sistemini uygulamayan Azerbaycan Cumhuriyeti ceza yargılamasından bahsedilerek Rusya Federasyonu uygulaması ile karşılaştırılacaktır.

1. İngiltere Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi

13. yy.'da İngiltere'de "*Judicium Dei*"ye ulaşmak için uygulanan dört yöntem; tanıklık, *ordeal*, savaşıarak yargılanma ve kompürgasyon önceki bölümde açıklanmıştır. Her bir yöntem kesin hükme ulaşmada eşit etkiye sahiptir. Zamanla diğer yöntemlerin sonlandırıldığı ve geriye sadece olay hakkında bilgisi olan kişilerin tanıklığı, kesin delil olarak kalmıştır. Bunun sonucunda, uyuşmazlık hakkında bilgi sahibi yerel halkın yeminli tanıklığıyla yargılama sürecine katılmasının, jüri sistemini olgunlaştırdığı açıklanmıştır. Yerel halkın yeminli tanıklığıyla verilen hükmün kesinliğine o kadar çok güvenilmiştir ki ilerleyen çağlarda, Kıta Avrupası'nın diğer ülkelerinde aritmetik yasal delil sistemine ilişkin yapılan tartışmaların, İngiltere'de konuşulmasına bile gerek duyulmamıştır. Çünkü, jürinin özne olduğu yargılamalarda karar vericinin yine halk olması, geçmişten gelen yerel halkın yeminli tanıklığının kesin delil etkisi nedeniyle, toplumda yargılamanın doğruluğuna duyulan güveni sarsmadığı belirtilmiştir.¹⁰⁷

Tarihsel süreçte İngiltere'deki jüri sisteminin gelişimi, önceki bölümde anlatılmıştır. Dolayısıyla burada günümüzde jüri sisteminin İngiltere'de nasıl uygulandığına baktığımızda öncelikle günümüz İngiltere'sinde uygulanan jüri türlerini ve bunların nasıl oluştuğunu incelememiz gerekecektir.¹⁰⁸

Jüri türleri, küçük jüri (duruşma jürisi) ve büyük jüri olarak ayrılmaktadır. Büyük jüri, itham jürisi adını da taşıyan ve soruşturma aşamasında görevli olan jüridir. Diğer bir ifadeyle, tahkikat aşamasından sonra hazırlanan ve ithamname gereğince sanığın yetkili mahkeme önünde yargılanabilmesi ve mahkemeye sevk edilebilmesi için ithamnamenin ve itham delillerinin tetkik işlemlerini yapan jüridir. En az on iki üyeden oluşan büyük jüriler yirmi dört üyeye kadar çıkabilmektedir. Büyük jüri itham delilleri

¹⁰⁷ Erdem, 27-29.

¹⁰⁸ Sami Selçuk, tipik bir İngiliz kurumu olarak söylenen jüri sisteminin, İngiliz yargılama sistemine iyice sindiğini belirtmiştir. Bu konuda, Hamson'un bir yargılamada ister jüri olsun ister olmasın İngilizler sanki jüri varmış gibi yargılama yaparlar sözleriyle açıklamıştır. (Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 247.).

ve ithamname hakkındaki tetkikleri yapar ve verdiği karar üzerine ithamname kesin halini alır.¹⁰⁹

Küçük jüri (duruşma jürisi) ise, ithamnamenin mahkemeye sunulması sonrasında mahkemede yapılan yargılama sırasında görevli olan jüridir. İngiltere’de küçük jüri, on iki üyeden oluşur. Bu kişilerin seçilmelerine ve diğer usul düzenlemelerine bakmak, İngiltere’deki jüri sisteminin nasıl uygulandığını daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Jüri üyeleri halktan seçilen kişilerdir. Ancak jüri üyesi olabilmek için bazı uygunluk şartlarına sahip olmak gereklidir. İngiltere’nin 1974 tarihli Jüri Yasası’nda jüri hizmetine uygunluk başlığı altında bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre; Kraliyet Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Bölge Mahkemeleri’nde jüri hizmetine katılmak için herkes, jüri üyesi olma hakkına sahiptir. Ancak jüri üyesinin, kayıtlı bir seçmen olması, en az 18 yaşında veya daha büyük olması ancak 76 yaşının altında olması gereklidir. Bunun yanında 13 yaşına bastığı zamandan itibaren en az beş yıl boyunca normal olarak Birleşik Krallık’ta, Kanal Adaları’nda veya Man Adası’nda ikamet etmiş olmalıdır. Son olarak da kişinin, jüri hizmetlerinden çıkarılmamış olması gereklidir.¹¹⁰ Bu şartları taşıyan herkes jüri üyesi olma hakkına sahiptir.¹¹¹

Bu şartları taşıyan kişilerden kimlerin, hangi şartlarda, mahkemeye katılım için ne şekilde çağırılacağı görevi *Lord Chancellor*’dadır¹¹². Jüri üyesi olarak seçilen kişilerin bildirimi posta yoluyla veya elden yazılı olarak yapılır. Bu bildirimde, kişinin, jüri hizmeti için gerekli yeterliliğe sahip olmaması veya farklı bir mazereti olması halinde ilgili görevliye başvurabileceğine veya ilgili memur tarafından kendisine uygunluk denetimine yönelik sorular sorulabileceğine ilişkin açıklamalara yer verilir.¹¹³ İstisnai olarak mahkeme, eğer jürinin sayı olarak eksik kalacağı kanaatine varırsa yazılı bildirimde bulunmadan da jüri oluşturması için bir kişiyi görevlendirebilir. Seçilen üyelerin uygunluğu, mazeret ve itirazları da incelendikten sonra jüri oluşturulur. Jüri üyesi olarak seçilen kişinin belirtilen gün boyunca hazır olması ve jüride görev yapması yükümlülüğü bulunmaktadır.¹¹⁴

¹⁰⁹ Gölcüklü, “İngiliz Adli Teşkilatı”, 181.

¹¹⁰ Sağlık sorunları nedeniyle veya hükümlülük nedeniyle jüri hizmetinden çıkarılmanın ayrıntıları için ayrıca bkz. Juries Act 1974, blm. 1.

¹¹¹ Juries Act 1974, md. 1.

¹¹² Lord Chancellor: İngiltere Adalet Bakanı. “Lord Chancellor”.

¹¹³ Juries Act 1974, md. 2.

¹¹⁴ Juries Act 1974, md. 5.

Belirtilen gün ve saatte hazır olan jüri adayları arasından, yargılamanın yapılacağı mahkemede bulunacak jüri heyeti, aynı mahkemede herkese açık şekilde oylamayla seçilir. Seçilen jüri üyeleri ayrı ayrı yemin ederler. Yeminden sonra, jüri üyeleri seçildikleri uyuşmazlık hakkında yapılan yargılamaya katılırlar. Jürinin oluşumundan itibaren yirmi dört saat içinde başlayan başka bir uyuşmazlıkta da mahkeme, aynı jüri ile yargılama yapabilir. Yahut sanığın özel bir konu hakkında yargılanması için seçilen jüri, yargılama sırasında, o özel konunun dışına çıkarak, genel konu üzerinden de yargılama yapabilir. Bu durumlar, jürinin seçildiği olay için yargılama yapmasının istisnası sayılan hallerdir. Bu istisnai hallerde, mahkeme gerek görürse, herhangi bir jüri üyesinin çekilerek yerine yenisinin seçilmesine karar verebilir.¹¹⁵

Jüri üyeleri oylamayla seçildikten sonra ve yemin etmeden önce davanın tarafları seçilen jüri üyelerinin herhangi birine veya tamamına itiraz edebilir. Bu itirazları, yargılamanın huzurunda gerçekleşeceği yargıç karara bağlar.¹¹⁶

Yargıç, seçilen jüri üyelerinin, yargılamanın süresiyle ve yapıldığı yerle sınırlı olarak, elektronik iletişim cihazlarını mahkemeye teslim etmelerine karar verebilir. Bu karara jüri tarafından uyulmaması mahkemeye itaatsizlik olarak değerlendirilir.¹¹⁷

Jüri oluşturulup yargılama başladıktan sonra herhangi bir jüri üyesinin ölmesi, hastalık nedeniyle hareket edemeyecek hale gelmesi veya başka bir nedenden dolayı mahkeme tarafından ihracı halinde eğer, toplam jüri üyesi sayısı dokuzun altına düşmemişse, jürinin, duruşmanın amaçları doğrultusunda uygun şekilde oluşturulduğu kabul edilerek duruşmaya devam edilebilir ve bu jüri tarafından karar verilebilir. Ancak mahkeme herhangi bir jüri üyesinin ölümü veya ihracı gibi hallerde gerekli görmesi halinde jüri heyetini görevden alabilir.¹¹⁸

Jüri üyelerinin oybirliği ile karara varması gerekli değildir. Kraliyet Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme’de çoğunluk kararı için bazı gereklilikler vardır. Bunlardan ilki, jüri sözcüsünün karara katılan ve katılmayan üye sayısını belirtmesidir. İkinci olarak ise, davanın niteliğine ve karmaşıklığına bakılarak jürinin, müzakerelerde bulunmak için makul süreye sahip olduğunun mahkeme tarafından kanıtlanması gereklidir. Kraliyet Mahkemesi’nde ayrıca en az iki saatlik sürenin jüri müzakeresine tanındığının ispatı

¹¹⁵ Juries Act 1974, md. 10.

¹¹⁶ Juries Act 1974, md. 11.

¹¹⁷ Juries Act 1974, md. 12.

¹¹⁸ Juries Act 1974, md. 13.

gereklidir. Bu şartların varlığı halinde, Kraliyet Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme, on birden az jüri üyesinin olmadığı bir davada on üyenin kararıyla; on jüri üyesinin olduğu bir davada ise dokuz üyenin kararıyla hüküm verebilir.¹¹⁹

Bölge Mahkemeleri bakımından da oybirliği gerekli değildir. Ancak bu mahkemenin de davanın niteliği göz önüne alınarak, jüri üyelerine müzakere için makul sürenin verildiğini ispatlaması gereklidir. Bu şart gerçekleştiği halde, Bölge Mahkemeleri, sekiz kişilik tam bir jürinin yedisinin karar üzerinde anlaşması halinde oybirliği aranmaksızın hüküm verebilir.¹²⁰

Herhangi bir mahkemede jüri tarafından yapılan duruşmada verilen kararlar durdurulamaz ve geri alınamaz.¹²¹

Jüri üyelerinin, jüri hizmetini yerine getirmek için mahkemeye katılmasının karşılığında, *Lord Chancellor* tarafından belirlenen oranda ve öngörülen koşullara bağlı olarak ödenek yoluyla seyahat ve geçim masrafları karşılanır. Bunun dışında, jüri üyelerinin, jüri hizmetine katılması için katlanması gereken başkaca masrafları varsa veya jüri hizmetine katılım nedeniyle kazanç kaybına uğradıysa, ilgili düzenlemelere uygun olarak bu zararları da karşılanabilecektir.¹²²

Jüri üyeleri, usulüne uygun olarak çağırılmalarına karşın toplantıya katılmazlarsa veya göreve hazır halde mahkemede bulunmazlarsa para cezasına çarptırılırlar. Yine, bir jüri üyesinin, jüri üyeliğinden kaçınmak için, üye seçiminde görevli memura yanlış beyanda bulunması, buna neden olması veya izin vermesi halinde, ilgili memura sahte beyanda bulunması halinde, ilgili memurun sorusuna makul bir mazereti olmaksızın cevap vermemesi veya önemli bir konuda bilerek yanlış cevap vermesi halinde, jüri hizmetine uygun olmadığını veya jüri hizmetinden çıkarıldığını bilerek jüride görev alması halinde para cezasına çarptırılır.¹²³

Jüri üyelerinin dava konusu olayla ilgili yargılama süresi içinde araştırma yapmaları suçtur. Suç olan faaliyetler; bir kişiye dava konusu hakkında soru sormak, internet üzerinden araştırma yapmak, dava konusu yere gitmek, dava konusu hakkında deney yapmak veya başka bir kimseden dava konusu hakkında araştırma yapması için yardım

¹¹⁹ Juries Act 1974, md. 13.

¹²⁰ Juries Act 1974, md. 13.

¹²¹ Juries Act 1974, md. 14.

¹²² Juries Act 1974, md. 14.

¹²³ Juries Act 1974, md. 15-16.

istemek şeklinde işlenebilir. Bu suç, kasten işlenebilen bir suçtur. Bu suçtan mahkûm olan jüri üyeleri, iki yılı aşmayan hapis ve/veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bir jüri üyesinin araştırma faaliyeti sonucu elde ettiği bilgileri diğer jüri üyeleriyle paylaşması, ayrıca suç oluşturmaktadır. Bu durumda ilgili bilginin mahkeme tarafından zaten jüri üyelerine verilmemiş olması da gereklidir. Bu suçtan da mahkûm olan üyeler ayrıca, iki yılı aşmayan hapis ve/veya adli para cezası ile cezalandırılır.¹²⁴

Jüri üyelerinin araştırma ve yayma şeklindeki faaliyetleri dışında, yasaklanmış faaliyet olarak değerlendirilen ve yargılama sırasında sunulan deliller dışında, davayı, başka bir şekilde yargılama niyetini gösteren davranışları da suç olarak düzenlenmiş ve bu suçun iki yılı aşmayan hapis ve/veya adli para cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.¹²⁵

Jüri üyelerinin bir mahkeme önünde yargılama sırasında yaptığı açıklamaların, görüşlerin, kullandıkları oyların hukuka aykırı olarak ifşa edilmesi, talep edilmesi veya elde edilmesi suçtur. Bu suçun cezası da iki yılı aşmayan hapis ve/veya adli para cezası olarak belirlenmiştir.¹²⁶

Ehliyetsiz jüri üyesinin verdiği kararların hukuki niteliği, jüri pratiklerinde, ülkelere göre farklılıkların görüldüğü bir diğer konudur. İngiltere jüri sistemine baktığımız zaman, ehliyetsizlik nedeniyle verilen kararların yok hükmünde veya geçersiz olmayacağı düzenlenmiştir.¹²⁷ Bununla birlikte, bu kişilerin kasten jüride bulunmasını sağlayan ve bilerek ehliyetsiz şekilde jüri üyeliği yapanlar hakkında yukarıda yer verilen suçun oluşacağı düzenlenmiş ve cezai yaptırıma bağlanmıştır.¹²⁸ İngiltere’de jüri üyelerinin listelenmesi işlemlerinin tamamı Merkezi Jüri Çağrı Bürosu tarafından yerine getirilmektedir. Bu Büro, yargı örgütü içinde yer almaktadır. Ancak duruşma başladıktan sonra jüri üyelerinin ehliyetinin denetimi öncelikle tarafların yükümlülüğündedir.¹²⁹

Jüri üyesinin mazeret hakkı olduğundan bahsedilmiştir. Üyenin mazereti hukuka uygun bulunmayarak reddedilebilir. İngiltere jüri sisteminde bu ret kararına karşı itiraz

¹²⁴ Juries Act 1974, md. 16-18.

¹²⁵ Juries Act 1974, md. 18.

¹²⁶ Juries Act 1974, md. 19-22.

¹²⁷ Juries Act 1974, md. 18/1-b.

¹²⁸ Juries Act 1974, md. 20/5.

¹²⁹ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 61-66.

yolu düzenlenmiştir. Jüri üyesi, mazeretinin haksız olarak reddedildiği gerekçesiyle, bu ret kararına karşı itirazda bulunabilir.¹³⁰

Mazeret talebinin yanında bir de kesin mazeret nedenleri ayrıca düzenlenmiştir. İngiltere’de iki yıllık süre içinde jüri hizmetinin yerine getirilmiş olması ya da bir mahkemeden belirli bir süre için jüri hizmeti yapmaması yönünde mazeret kararı alınmış olması kesin mazeret nedenleridir.¹³¹ Bu nedenler, jüri üyelerinin belirlenmesinde, komisyon ya da mahkeme tarafından resen dikkate alınır.¹³²

Jüri üyelerinin mazeretlerinin yanı sıra, jüri üyelerinin taraflarca reddedilmesi durumları da bulunmaktadır. Bu ret işlemleri, ret talebinin nedenine göre farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Bir ret talebi herhangi bir neden göstermeksizin tek taraflı beyanla sonuç doğuruyorsa buna kesin ret; haklı nedenle ve yargıç kararıyla sonuç doğuruyorsa buna bağlı ret adı verilmektedir. İngiltere jüri sisteminde tarafların bağlı ret yetkisi kabul edilmektedir ve kesin ret yetkisi bulunmamaktadır.¹³³ Bununla birlikte bazı yazarlarca savunmaya tanınmayan kesin ret yetkisinin savcıya tanındığı belirtilmektedir. “*Stand by for the crown*” olarak adlandırılan bu yetkide savcı, aday jüri üyesini listenin sonuna koymaktadır. Savcı, bu yetkisini, aday jüri üyesi hakkında yaptığı güvenlik soruşturması sonucu, elde ettiği bilgilere göre yapmaktadır. Sonrasında listeyi oluşturmakta ve buna uygun şekilde aday jüri üyeleri çağırılmaktadır. Ancak, bunu tam manasıyla bir kesin ret işlemi olarak değerlendirmek pek mümkün değildir. Zira sıra bu kişilere gelirse bu kişilerin de seçilme ihtimali bulunmaktadır. Bu durumda savcı, yalnızca niye beklettiğinin gerekçesini açıklamak durumundadır.¹³⁴ Nitekim 1988 Ceza Adaleti Yasası ile tarafların jüri üyelerini kesin reddi yetkisi açıkça kaldırılmıştır.¹³⁵

Soruşturma aşamasında büyük jüri uygulaması, zamanla, İngiltere’de kullanılmaz hale gelmiştir. Büyük jüri, İngiltere’de 1933 yılında kısmen, 1948 yılındaysa Ceza Adaleti Yasası ile tamamen kaldırılmıştır.¹³⁶

¹³⁰ Juries Act 1974, md. 9/3.

¹³¹ Juries Act 1974, md. 8/1-a.

¹³² Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 68.

¹³³ a.g.t., 71-72.

¹³⁴ Erdem, 73-76.

¹³⁵ Criminal Justice Act 1988, md. 118/1.

¹³⁶ “Grand Jury | Description, Purpose, History, & Facts | Britannica”; Criminal Justice Act 1948, md. 31/3.

Kovuşturma aşamasında ise, İngiltere ceza yargılamasında kovuşturma aşamasında iki farklı usul uygulanmaktadır. Bunlar, kısa kovuşturma (*summary trial*) ve itham üzerine duruşmalı kovuşturmadır (*trial on indictment*).¹³⁷ Kovuşturma usulü ayrımı suçlara göre yapılmaktadır. Bazı suçlar, kısa kovuşturma konusu olurken, diğer bazı suçlar bakımından duruşmalı kovuşturma yapılmaktadır. Birtakım suçlarda ise iki usulde de yargılama yapıldığı görülmektedir. Jüri, duruşmalı yapılan kovuşturmelerde yer almaktadır. Kısa kovuşturmada yalnızca yargıç bulunmaktadır.¹³⁸

Kural bu şekilde olmakla birlikte bazı istisnalar da yer almaktadır. Örneğin, 2003 Ceza Adaleti Yasası'na göre, savcı karmaşık olduğu gerekçesiyle yargılamanın jürisiz şekilde yapılmasını yargıçtan talep edebilir. Yargıç da yasada düzenlenen şartlara uygun görürse, son çare olarak, duruşmanın jürisiz yapılmasına karar verebilir. Düzenlemeye göre yargıç, uyuşmazlığın karmaşıklığı ve/veya çözümünün uzun sürecek olması nedeniyle yargılamaya ciddi bir külfet oluşturacağı gerekçelerine dayanarak bu kararı verebilecektir. Ancak öncesinde, bu durumların önüne geçebilecek makul önlemleri değerlendirmeli ve jürisiz duruşmaya son çare olarak karar vermelidir.¹³⁹

Yargıç kararının yanında, eğer suç hem kısa kovuşturma hem de duruşmalı kovuşturma şeklinde yargılanabilen bir suçsa, sanığın seçim hakkından bahsedilebilir. Bu seçim hakkının sınırı ise, yargıcın duruşmalı yargılama kararı alması halidir. Bu halde sanığın kısa kovuşturma seçme hakkı kalmaz.¹⁴⁰

İngiltere jüri sisteminde, jüri üyeleri daha çok edilgen olarak nitelenmektedir. Zira jüri üyelerinin tanıklara soru soramayacağı kabul edilmektedir. Bu durumun gerekçesi, jürinin soru sorması halinde tarafsız görünümünün etkilenme ihtimali ve yargılamada yer alan hukukçular tarafından bilginin daha doğru sunulacağı düşüncesidir. Başka ülke sistemlerinde farklı uygulamalar bulunmaktadır.¹⁴¹

Yargılama sırasında, hukuka aykırı olan delillerin jüri huzurunda sergilenmemesi gereklidir. İngiltere'de, dava delillerinin denetimine ilişkin ayrı bir yargılama bölümü bulunmaktadır. “*Voir Dire*” veya “*trial within a trial*” olarak adlandırılan bu bölümde jüri, mahkeme salonundan çıkarılır. Jüriye sunulacak deliller, taraflarla birlikte

¹³⁷ Zander, *Cases and Materials on the English Legal System*, 509.

¹³⁸ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 108-9.

¹³⁹ Criminal Justice Act 2003, md. 43; Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 108-9.

¹⁴⁰ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 113.

¹⁴¹ Erdem, 115-16.

değerlendirilerek yargıç tarafından bir karara bağlanır.¹⁴² Bu şekilde hukuka aykırı delillerin jüri huzuruna getirilmesinin önlenmesi amaçlanır.

Bununla birlikte jüri üyeleri, yargılama sırasında gerekli bazı hukuki bilgilere yeterince sahip değildir. Örneğin delil kuralları, usul kuralları gibi kuralların tamamının jüri üyelerince bilinmesi beklenmez. Bu nedenle yargıç hem yargılama hukukuna ilişkin hem de ceza hukukuna ilişkin bilinmesi gerekli kurallar hakkındaki açıklamalarıyla jüriyi bilgilendirir. Ülkelere göre farklı şekillerde adlandırılan bu uygulamaya, genel itibariyle talimat ya da yönerge denilebilir.¹⁴³ Yargıç talimatları vasıtasıyla jüri gerekli olan bilgilere sahip olur.¹⁴⁴ Bunun haricinde yukarıda da açıklandığı ve bazı halleriyle cezai yaptırıma tabi tutulduğu şekliyle jürinin kendiliğinden araştırma yapması, bilgi sahibi olması mümkün değildir.

Hukuka uygun deliller jüri huzurunda değerlendirildikten ve yargıç talimatları da verildikten sonra jüri üyelerine iki saatten az olmamak üzere müzakere süresi verilir. Oybirliği veya oyçokluğuna ilişkin karar yeter sayısı oluştuğundan sonra jüri kararını açıklar.¹⁴⁵

Bazı hallerde, yargıç, jürinin kararını beklemeden beraat kararı verebilmektedir. İlk olarak, iddia makamının delil sunamaması halinde; ikinci olarak ise, sunulan delillerin yetersiz veya güvenilirmez olması hallerinde yargıç, sanığın aklanması için jüriyi yönlendirir ve jüri, sanığın suçsuz olduğu kararını açıklar.¹⁴⁶

Jüri, eğer bir karara vardırıysa, bu kararını, jüri başkanı veya sözcüsü, mahkemede tarafların yüzüne karşı açıklar. Jüri, neden bu şekilde bir karara vardığının gerekçesini açıklamaz. Suçlu kararı verilmesi halinde, savunma tarafının, her jüri üyesinin kendi kararını ayrı ayrı açıklamasını yargıçtan talep etme hakkı bulunmaktadır. Yargıç talebi kabul ederse, tek tek huzura alınan jüri üyeleri kendi bireysel kararlarını açıklar. Bu şekilde, jüri başkanının veya sözcüsünün açıkladığı karar denetlenir. Bireysel kararlar açıklandıktan sonra karar yeter sayısına göre karar verilir. Burada AİHS'in adil yargılanma hakkı kapsamında güvence altına alınan gerekçeli karar hakkının ihlal

¹⁴² a.g.t., 117.

¹⁴³ a.g.t., 117-18.

¹⁴⁴ Yargıç, jüri üyelerine, yükümlülüklerini, yasaları, kanıtların değerlendirilmesinde dikkat edilecek hususları, sanık suçlu bulunursa uygulanacak hükümleri, kesin kanıt olmadan sanığın cezalandırılmayacağını, şüpheden sanığın yararlanacağını, geçersiz kanıtların neler olduklarını, tutarlı ve mantıklı yaklaşmanın önemini açıklar. (Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 250.).

¹⁴⁵ Juries Act 1974, md. 17.

¹⁴⁶ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 128-30.

edilip edilmediği tartışma konusu yapılmaktadır. AİHM yaptığı değerlendirmelerde, sözleşmenin, jüri üyelerinin kararlarını gerekçeli olarak açıklamasını gerektirmediğini vurgulamıştır. Burada önemli olan sanığın ve aslında halkın verilen kararın gerekçesini anlayabilmeleridir. AİHM, jürinin kararını belirleyen çerçevenin, bu kararın gerekçesinin davanın taraflarınca anlaşılabilmesi için yeterli olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁷

Şekli/maddi anlamda kesin hüküm ve olağan/olağanüstü kanun yolu gibi ayrımlar, Kıta Avrupası hukuk sistemine özgü ayrımlardır. Anglo-Sakson hukuk sisteminde ise yalnızca olağanüstü yasa yolu kabul edilmektedir. Bu nedenle, genel kabul gören yasa yolu yargılamanın yenilenmesidir. Ayrıca İngiltere’de kanun yararına bozma benzeri bir yol daha bulunmaktadır. Hukuka aykırı olsa bile, beraat kararı açıklandığında maddi anlamda kesin hüküm teşkil eder. *Non bis in idem* ilkesi uyarınca ceza yargılamasında jürinin verdiği bu beraat hükmünün kesin hüküm niteliği, doğrudan jürinin otoritesinden kaynaklıdır. Her ne kadar jürinin verdiği mahkûmiyet hükümleri yasa yolu denetimine tabi tutulsa da jüriye verilen önem nedeniyle bu kararların bozulması pek kolay değildir.¹⁴⁸

Mahkûmiyet kararlarına karşı “jürinin aksine beraat” veya “yeni jüriyle yeniden duruşma” şeklindeki itiraz yollarına başvurulabilir. İlk olarak jürinin aksine beraat (*notwithstanding the contrary jury verdict*) yolunda, deliller suçun işlendiğini sabit kılmada açıkça yetersizse bu talepte bulunulur. Bu talep jüri kararı sonrası olabileceği gibi duruşma sırasında da yapılabilir.¹⁴⁹

İkinci olarak taraflar, yeni jüriyle yeniden duruşma yapılması talebinde bulunabilirler. Bu talep; jüri üyesinin duruşmada yetkisini kötüye kullandığı, delillerin ispat kuvvetinin suçu sabit kılacak derecede olmadığı, jüriye verilen talimatların hukuka aykırı olduğu şeklindeki gerekçelerin ispatlanması halinde kabul edilir.¹⁵⁰

Yargılamanın yenilenmesi yolu, 2003 Ceza Adaleti Yasası’nda, belirli suçlar yönünden jürinin beraat kararına karşı yargılamanın yenilenmesi detaylı olarak düzenlenmiştir. Yasa’nın *Schedule 5* bölümünde yaşama karşı suçların, cinsel özgürlüğe karşı suçların ve terör suçlarının bulunduğu nitelikli suçlar tablosu yer almaktadır. Bu yasa yolunun

¹⁴⁷ Judge v. the United Kingdom (dec.); “Guide Art 6 Criminal.pdf”, 38-39.

¹⁴⁸ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 135-37.

¹⁴⁹ Erdem, 135-37.

¹⁵⁰ a.y.

uygulanabilmesi için, jüri huzuruna sunulmamış, yeni ve çok güçlü bir delilin bulunması gereklidir.¹⁵¹

2. ABD Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi

ABD ceza yargılama sistemi, federal devlet yönetim şekli nedeniyle biraz daha karmaşıktır. Bu yönetim şekli, yargısal ve politik yetkilerin federal devletle 50 federe devlet arasında paylaşımı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, ABD ceza yargılama sistemi federal kurumlar, eyalet kurumları ve yerel kurumlardan oluşmaktadır. Federal Devlet adına ABD Kongresi tarafından, her federe devlet adına da kendi yasama organlarınca ceza kanunları oluşturulmaktadır. Federal Devlet ve federe devletler kendi yargı yetkilerini kullanmak için kendi teşkilatlarına, savcılarına, hâkimlerine, cezaevlerine sahiptir. Hiçbir federe devlet ceza yargılaması sistemi bir diğerinin aynısı değildir. ABD hukuk sisteminde hiyerarşik olarak en üstte Birleşik Devletler Anayasası bulunmaktadır. Bununla birlikte, eyalet mahkemeleri, federal mahkeme kararlarıyla bağlı değildir. Ancak Birleşik Devletler Anayasa Mahkemesi kararları, bütün mahkemeler bakımından bağlayıcıdır.¹⁵²

Federal devlet ve federe devletler kendi kanunlarını uygulamak ve yorumlamak için kendi yargı sistemlerine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla hem federal mahkemeler hem de eyalet mahkemelerinden oluşan bir sistem uygulanmaktadır. Federal mahkemeler iki tür mahkemeden oluşmaktadır. İlk tür Federal mahkemeler, Birleşik Devletler Anayasası'nın 3. maddesinde düzenlenen; Birleşik Devletler Bölge Mahkemeleri (*U.S. District Courts*), Birleşik Devletler Bölge Temyiz Mahkemeleri (*U.S. Circuit Courts of Appeal*) ve Birleşik Devletler Anayasa Mahkemesi (*U.S. Supreme Court*) gibi genel mahkemelerle birlikte, Federal Devlet aleyhine açılan tazminat davalarına bakmakla görevli "*U.S. Court of Claims*" ve uluslararası ticaret uyuşmazlıklarına bakmakla görevli "*U.S. Court of International Trade*" adında özel mahkemelerden oluşmaktadır. İkinci tür Federal mahkemeler ise, Kongre kararıyla kurulan mahkemelerdir. Bunlar; Sulh, İflas, Askeri Temyiz, Vergi ve Savaş Gazileri Temyiz Mahkemeleri'nden oluşmaktadır.¹⁵³

¹⁵¹ a.y.

¹⁵² Yapar, "Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması", 12-14.

¹⁵³ Yapar, 24-29.

Federal yargı sisteminde yer alan bölge mahkemeleri, federal ilk derece mahkemeleridir. Neredeyse bütün dava konularında yargılama yapabilmektedirler. Dolayısıyla birçok federal yargılama, bölge mahkemelerinde görülmektedir. Bazı eyaletlerde birden fazla olmak üzere, her eyalette en az bir tane bölge mahkemesi bulunmaktadır. Toplam 94 bölge mahkemesi bulunmaktadır. Bir kısım ilk derece mahkemelerinin tek yargıçtan oluşmasına karşın, diğer bir kısmında, jüri, suçun unsurlarının somut olayda oluşup oluşmadığına karar vermektedirken, yargıç duruşmanın kanuna uygun yürütülmesine yönelik kararlar vermektedir. Zira Birleşik Devletler Anayasası'nda jüri önünde yargılanma bir hak olarak düzenlenmiştir.¹⁵⁴ Bunun yanında ikinci derece olarak federal yargı sisteminde, ABD'de 13 tane Bölge Temyiz Mahkemesi bulunmaktadır. Bu mahkemeler kendi yargı çevrelerindeki Federal Bölge Mahkemeleri kararlarına karşı temyiz incelemesi yapmaktadır. Üç yargıç tarafından dosyalar karara bağlanmaktadır. Birleşik Devletler Anayasa Mahkemesi federal yargı sisteminin en üst mahkemesidir. Diğer ülke Anayasa Mahkemeleri gibi, kanunların anayasaya uygunluğu denetimi görevi vardır. Bunun yanında, kişi hak ve özgürlüğü garantörlüğü ve federe devletlerle federal devlet arasında eşgüdüm sağlama görevi de bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Birleşik Devletler Kıdemli Yargıcı ve ona eşlik eden sekiz yargıçtan oluşur. Tüm üyelerin katılımı ve oyçokluğuyla dosyalar karara bağlanır.¹⁵⁵

Eyalet yargı sistemlerine bakıldığında, bunlar arasında farklılıklar olabilmektedir. Ancak çoğunda, iki tür mahkemenin olduğu söylenebilir. İlk olarak genel yargılama yapan asliye mahkemeleri ve ikinci tür ise aile, trafik veraset gibi belirli konulara özel yargılama yapan sınırlı yetkili asliye mahkemeleridir. Bazı eyaletlerde orta dereceli temyiz mahkemeleri bulunmaktadır. Son olarak da eyaletlerin üst yargı mercileri bulunmaktadır.¹⁵⁶

Sınırlı yetkili asliye mahkemelerinde görece önemsiz cezalar gerektiren suçlara ilişkin davalar görülmektedir. Kendi yetkisi kapsamında kalan davaları tek yargıçla karara bağlar. Ancak bu yargıcın hukuk eğitimi almış olması zorunluluğu yoktur. Bu davalarda duruşma zaptı tanzim edilmemekte, yargılama kayda alınmamaktadır. Pratik bir şekilde ve kısa sürede uyuşmazlığın sonlandırılması amaçlanmaktadır. Bu kararlara

¹⁵⁴ Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 247.

¹⁵⁵ Yapar, "Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması", 30-33.

¹⁵⁶ a.g.t., 34-35.

karşı temyiz yoluna başvurulması halinde, yeni baştan, tutanaklar tutularak ve yargılama kayda alınarak yeniden yargılama yapılmaktadır. Eyaletlerdeki genel yetkili asliye mahkemeleri, bir yargıç ve jüri heyetiyle görev yapmaktadır. Hem hukuk hem de ceza davaları bu mahkemelerde görülmektedir. Yargıcın hukuk eğitimi almış olması gereklidir. Jüri, suçun unsurlarının oluşup oluşmadığına karar vermekte iken, yargıç da kanuni gerekleri gözetip uygulamaktadır. Mahkemedeki yargıç sayıları eyaletlerde değişiklikler göstermektedir. Bütün eyaletlerde olmasa da üst eyalet mahkemesi ile eyalet asliye mahkemeleri arasında, bazı eyaletlerde orta dereceli temyiz mahkemeleri bulunmaktadır. Genel itibariyle bu mahkemelerde, üst eyalet mahkemesi iş yükünü azaltarak, eyalet asliye mahkemesi kararları temyiz incelemesinden geçmektedir. Son olarak, Federal Anayasa Mahkemesi'nin eyaletlerdeki karşılığı olan Eyalet Anayasa Mahkemesi ise, her eyalette bulunan üst eyalet mahkemesidir. Bazı eyaletlerde Yüksek Temyiz Mahkemesi olarak da adlandırılmaktadır. Eyalet yargılama sistemi de genel itibariyle bu şekildedir. Eyalet mahkemesi kararlarına karşı, federal yargı veya anayasa yargısı bakımından bir sebep olmadıkça federal mahkemelere temyiz başvurusu yapılamamaktadır.¹⁵⁷

ABD'de hangi mahkemede, ne seviyede görev yaptığına bakılmaksızın, tüm yargıçlar, anayasal denetim yetkisine sahiptir. Yargıçlar, kanun ve düzenleyici işlemlerin Anayasa'ya uygun yorumlanmasını sağlamakla birlikte, Federal Anayasa'ya uymayan kanun veya düzenleyici işlemlerin geçersizliğini de tespit yetkisini haizdir.¹⁵⁸

Ceza yargılaması bakımından ABD'de suçlar, genel itibariyle üçe ayrılmıştır. *Felony*, *misdemeanor* ve *petty* olarak adlandırılan suçlardan; *petty* suçlar, en az ciddi kabul edilen suçlardır. Bu suçlar altı aya kadar hapis cezası ve/veya para cezası gerektiren suçlardır. *Misdemeanor* suçları, bir yıla kadar hapis cezası gerektiren suçlardır. *Felony* suçları ise, en ciddi ve bir yıldan daha uzun süreli hapis cezası gerektiren suçlardır. Bu suçların ayrımı, uygulanacak yargılama usulü bakımından önemlidir. Örnek olarak, *petty* suçlar bakımından jüri önünde yargılama hakkı olmadığı kabul edilmektedir.¹⁵⁹ *Felony* suçlar bakımından Federal Anayasa gereği, savcı tarafından toplanan delillerin büyük jüri önüne çıkarılması gereklidir. Büyük jüri, o mahkemenin yargı çevresinden seçilen vatandaşlardan oluşur. Yargıç, jüri üyeleri ve savcının katıldığı kapalı

¹⁵⁷ Yapar, 35-40.

¹⁵⁸ a.g.t., 58.

¹⁵⁹ Lewis v. United States, 518 U.S. 322 (1996).

oturumda, savcı tarafından toplanan delillerin şüpheli hakkında dava açılması için yeterli olup olmadığına, büyük jüri tarafından karar verilir.¹⁶⁰ Şüpheli veya müdafî bu oturumlara katılmaz. Bazı eyaletlerde, büyük jüri yerine ön duruşma uygulaması bulunmaktadır. Ön duruşmada, büyük jüri uygulamasının aksine, şüpheli ve müdafî de katılarak savunma yapabilmekte ve yargıç tarafından sunulan delillerin, şüpheli hakkında dava açılabilmesi için yeterli olup olmadığı değerlendirilmektedir. Hem büyük jüri hem de ön duruşma uygulaması yalnızca *felony* suçlar bakımından uygulamaktadır. Mahkeme önündeki yargılama, savcı tarafından¹⁶¹ veya büyük jüri tarafından¹⁶² hazırlanan iddianamenin mahkemeye sunulması ile başlar.¹⁶³

İngiltere’de önceleri uygulanan, ancak günümüzde terk edilen büyük jüri uygulaması, ABD’de uygulanmaya devam etmektedir. Birleşik Devletler Anayasası’nın 5. değişik maddesi, federal bir suç şüphesi altında olan bir kişi hakkında, isnat edilen suçun işlediği yönünde, büyük jürinin, yeterli delil bulunduğu kararı olmadan, bu kişinin yargılanamayacağını düzenlemektedir. Federal yargılamada uygulanan bu sistem, birçok eyalette de uygulanmaktadır. Eyaletler, kendi bünyelerinde görev yapacak büyük jüri hakkındaki kuralları düzenlemekte serbesttirler. Federal sistemde büyük jüri, yirmi üç üyeden oluşur ve basit oy çokluğuyla karar alır. Eyaletlerde bu sayı, değişiklik göstermektedir.¹⁶⁴ Büyük jüri, mahkeme jürisinin tabi olduğu sıkı şekil şartlarına tabi olarak oluşturulmamaktadır. Büyük jüri, savcının kendisine sunduğu delillere göre karara varır. Şüpheli veya müdafisini dinlemez. Büyük jürinin, sadece savcını dinlemesi nedeniyle tek yanlı olduğu ve bu yüzden adil olmadığı şeklinde eleştiriler yapılmaktadır.¹⁶⁵

Büyük jüri, eyaletlerde genellikle seçim listeleri üzerinden rastgele seçilir ve basit çoğunlukla karar alır. Bu jüri, ABD vatandaşlarından oluşmaktadır. Görev süreleri bulundukları eyaletlere göre bir aydan bir yıla kadar değişiklik gösterebilmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 248.

¹⁶¹ Savcı tarafından hazırlanan iddianameye “complaint” denilmektedir. Felony olarak nitelenmeyen suçlarda iddianame savcı tarafından hazırlanmaktadır. (Yapar, “Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması”, 69).

¹⁶² Felony suçlarda iddianame büyük jüri tarafından hazırlanmaktadır. Büyük jürinin hazırladığı bu iddianameye “indictment” adı verilmektedir. (Yapar, 69).

¹⁶³ Yapar, 62-69.

¹⁶⁴ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 248.

¹⁶⁵ Yapar, “Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması”, 70.

¹⁶⁶ a.g.t., 82-83.

Küçük jüri ya da duruşma jürisi (*petit jury*), eyaletlere göre farklılık göstermekle birlikte, altı ila on iki arasında üyeden oluşmaktadır. Küçük jüri, sanığın suçu işleyip işlemediğine karar vermektedir. Federal ceza yargılamalarında küçük jürinin oybirliğiyle karar alması gerekmesine karşın, eyaletlerde farklı uygulamalar olmuştur.¹⁶⁷ Ancak, eyalet yüksek mahkemesi, bu durumu yargılanma hakkı ihlali olarak değerlendirmiş ve oybirliğinin aranacağına hükmetmiştir.¹⁶⁸ Bazı önemli suçlar bakımından ve jüri heyetinin sayısı bakımından karar yeter sayısı eyaletlere göre farklılık göstermektedir.¹⁶⁹

Jüri üyelerinin belirlenmesi, 1968 tarihli “*The Jury Selection and Service Act*” başlıklı kanun ile yapılmaktadır. Ancak, eyaletler bakımından uygulamada farklılıklar görülmektedir. Jüri üyeleri, bazı eyaletlerde, dava süresince görevli olarak belirlenirken, bazı eyaletlerde, belirli bir dönem için görev yapmaktadırlar. Görev süresince günlük ücret alan üyelerin, ücret tutarları değişiklik göstermektedir. Jüri üyesinin seçilmesinde seçmen listesinin kullanıldığından bahsedilmiştir. Bunun yanında, araç kayıt listeleri veya sürücü ehliyet kayıt listeleri de kullanılmaktadır. Belirlenen jüri üyesi adaylarından, daha önce hazırlanan soru kitapçıklarını cevaplamaları istenmektedir. Verilen cevaplar, jüri adaylarının değerlendirilme sürecinde incelenmektedir. Ayrıca, jüri adaylarında bulunması gereken bazı özellikler de vardır. Bu kişilerin; ABD vatandaşı olması, en az 18 yaşında olması, en az bir yıldır mahkemenin yargı çevresinde ikamet ediyor olması, *felony* suçlardan mahkûm olmamış veya yargılanmıyor olması gereklidir.¹⁷⁰

Jüri üyesi olmaya engel bazı haller de bulunmaktadır. Bunlar; ABD ordusunda aktif olarak görevli olmak, polis ya da itfaiye personeli olmak, belirli bazı kamu görevlileri arasında olmak, mahkeme tarafından belirlenen bazı görevleri yürütüyor olmasıdır.¹⁷¹

Jüri üyesi adayları belirlendikten sonra, bu kişiler mahkemeye çağırılmaktadır. Burada adaylara yöneltilen sorularla jüri üyesi olmaya uygun olup olmadıkları

¹⁶⁷ Johnson v. Louisiana, 406 U.S. 356 (1972). Sami Selçuk, jüri üyelerinin oybirliğiyle karar verdiklerini belirtmiştir. (Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 251.). Sami Selçuk’un bu değerlendirmesinin, ABD Federal yargılama sistemiyle alakalı bir değerlendirme olduğunu düşünülmektedir. Zira eyaletlerde ve diğer ülkelerde oybirliğinin aranmadığı uygulamalar bulunmaktadır.

¹⁶⁸ Burch v. Louisiana; Yapar, “Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması”, 105-6.

¹⁶⁹ Yapar, “Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması”, 107.

¹⁷⁰ “Federal Court System in the U.S. | United States Courts”, 31.

¹⁷¹ “Federal Court System in the U.S. | United States Courts”, 31.

değerlendirilmektedir. Bu sürece “*voir dire*” denilmektedir. İngiltere yargılama sisteminde, “*voir dire*” tabiri, yargılama sırasında mahkeme huzuruna getirilecek delillerin, jüri olmaksızın hukukilik denetiminin yapıldığı duruşmaya verilen isimdir. ABD yargılama sisteminde ise, aday jüri üyelerinin savcı ve müdafî tarafından soru sorularak jüri üyeliğine uygunluğunun tespiti duruşmasıdır. Genel itibarıyla, jürinin dava konusu hakkında herhangi bir önyargıya sahip olup olmadığı anlaşılmaya çalışılır. Önyargısı olan kişi jüriye seçilmez. Jüri heyeti bu şekilde oluşturulur. Jüri üyeleri bakımından tarafların itiraz hakkının herhangi bir sınırı yoktur. Bunun yanında tarafların gerekçe göstermeksizin jüri üyesini ret hakları da bulunmaktadır. Federal Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca idam cezası istenen suçlarda her iki tarafın yirmi, *felony* suçlarda iddia makamının altı, savunma makamının ise on defa aday jüri üyesini ret hakları bulunmaktadır. *Misdemeanor* suçlarda ise her iki tarafın üç ret hakkı vardır.¹⁷² Eyaletlerde farklı uygulamalar bulunmakla birlikte geleneksel olarak ve Federal Ceza Muhakemesi Kanunu’nda da düzenlendiği şekliyle on iki kişiden oluşan jüri heyeti belirlenmiş olur.¹⁷³

Yargılama aşamasına geçildiğinde, jürinin rolü edilmidir. Jüri, yargılamayı takip ederek yalnızca kendisine sunulan delillere göre, dava hakkında bir karara varmaya çalışır. Yargılama sırasında, yargıca, taraflara veya tanıklara soru soramazlar. Duruşma sırasında not tutmalarına da izin verilmemektedir. Jüri üyelerinin not tutarken yargılamanın bir kısmını kaçırmalarının istenmemesi nedeniyle, not tutulmasına izin verilmemektedir.¹⁷⁴

Jüri üyelerinin hukuk eğitimi almış kişilerden oluşması gerekmektedir. Bu nedenle jüri üyelerine sanığın hangi suçla suçlandığı, suçun unsurları, ilişkili diğer suç tipleri gibi bazı konularda yazılı kanun maddeleri ve bu maddelerin uygulanmasına ilişkin eğitim verilmesi gereklidir. İngiltere jürili yargılamalardaki yargıç talimatlarına benzer şekilde, ABD ceza yargılama sisteminde de yargıç, jüri üyelerine “*jüri talimatı (instructions to the jury)*” olarak adlandırılan eğitimi vermektedir. Eğitimin yetersiz ya da hatalı olması hali, temyiz incelemesinde fark edilirse, dosya bozulup tekrar gönderilmektedir. Bu nedenle yargıçlar bu eğitime oldukça önem vermektedirler. Yargıç tarafından verilen bu eğitim, yalnızca uygulanacak kurala ilişkin bir eğitim

¹⁷² Federal Rules of Criminal Procedure, 24/b.

¹⁷³ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 248; Federal Rules of Criminal Procedure, md. 23/b-1.

¹⁷⁴ Yapar, “Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması”, 116-17.

olmayıp aynı zamanda ceza hukukuna ilişkin temel ilkeleri de açıklamayı gerektirmektedir. Bazı eyaletlerde, jüri, sadece sanığın suçluluğuna karar vermekle kalmayıp aynı zamanda uygulanacak cezayı da belirlemektedir. Bu halde, jüri talimatı içeriğinde, sanığa verilebilecek cezalar hakkında da bilgilendirme bulunması gereklidir. Yargılama sonunda jüri, sanığın suçlu olduğu konusunda kesin kanıya varamadıysa, şüpheden sanık yararlanır evrensel ceza hukuku ilkesi gereği, sanık hakkında suçlu değildir kararı vermesi gereklidir. Aynı zamanda jüri talimatı, jürinin hangi oy oranıyla karara varabileceği konusunda da heyeti bilgilendirir.¹⁷⁵

Jüri, yargılama sonunda, jüri üyelerinden başka kimsenin katılmadığı müzakerelere başlar ve mahkemede sunulan delilleri ve duruşma kayıtlarını inceleyerek, gerektiğinde yargıçtan bazı hukuksal konularda sorularla yardım alarak karara varır. Bunun haricinde hiçbir şekilde bilgi alamamakta, hukuk sözlüğü dahi kullanamamaktadır. Jüri heyetinin görüşmelerinin uzun sürdüğü ve ertesi güne sarktığı hallerde, dışarda, dava hakkında başkalarıyla konuşmaması ya da dava hakkında kamuoyundan, basın-yayın organlarından bilgi almaması gibi talimatlarla evlerine gönderilebilir. Çok önemli görülen davalarda, jürinin kamuoyundan etkilenmesinin önüne geçmek için, jüri üyelerinin evlerine gitmelerine izin verilmeyerek bir otelde kalmalarına karar verilebilir.¹⁷⁶

Araştırmalar göstermektedir ki, ceza davalarında jüri üyelerinin karara varmaları oldukça kısa sürmektedir. Neredeyse tüm üyeler, yargılama sonrası karar odasına, kararlarını vermiş olarak gitmektedirler. Davaların %30'unda oybirliği için yalnızca bir oya ihtiyaç duyulmaktadır. Geriye kalanların %90'ında ise, ilk gizli oylamada oluşan çoğunluğun fikri yönünde karar çıkmaktadır. Dolayısıyla, hızlı bir şekilde karara varmak mümkün olmaktadır. Bu kadar hızlı alınan kararların hukukiliği yönünde bir değerlendirme yapıldığında ise, jüri üyelerinin ulaştığı sonucun, aynı yargılama yalnızca yargıç tarafından yapılmış olsaydı ulaşılabilecek sonuçla çoğunlukla aynı olduğu tespit edilmiştir. Jüri sistemi hakkında yapılan kapsamlı bir araştırma göstermiştir ki, ceza davalarının %81'inde jüri tarafından verilen kararların, yargıç tarafından verilecek kararlarla aynı olduğu tespit edilmiştir. Kalan %19'luk kısımda ise,

¹⁷⁵ Yapar, 117-18.

¹⁷⁶ a.g.t., 118-19.

jüri beraat kararı verirken, hâkimlerin mahkûmiyet kararına vardığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁷⁷

Jüri heyetinin vardığı kararı, jüriyi temsilen jüri başkanı, duruşma salonunda açıklar. Bu aşamadan sonra genellikle, savcı veya sanık müdafî jüri üyelerinin tek tek görüşlerinin açıklanmasına, kararın benimsenip benimsenmediğine, jüri üyelerinden herhangi birinin baskı altında bu karara varıp varmadığına yönelik sorular sorarlar. Yapılan bu test etme işlemi sonunda mahkeme jüri heyetinin çalışmaya devam etmesi veya hatalı yargılama kararı verebilir. Hatalı yargılama kararı sonrası, yeni bir jüri heyeti görevlendirilmektedir.¹⁷⁸

Dava hakkında karar verildikten sonra, cezanın tayini birçok eyalette yargıç tarafından yapılmaktadır. Ancak bazı eyaletlerde sanık, jüri veya yargıç tarafından cezasının tayinini talep edebilmektedir. İdam cezası gerektiren suçlarda, eyaletler genellikle bu cezanın verilebilmesi için on iki jüri üyesinin oybirliği ile karara varmasını gerekli görmektedir. Cezanın tayininin jüri tarafından yapıldığı eyaletlerde de bu usul ikiye ayrılmıştır. Bazı eyaletlerde kararı veren jüri heyeti, karar sonrası tekrar toplanarak uygulanacak cezayı takdir ederlerken, bazı eyaletlerde ceza tayini için yeni bir jüri heyeti toplanmaktadır.¹⁷⁹

Karar ve cezanın tayini süreçlerinden sonra temyiz süreci başlamaktadır. Gerek federal yargılamalarda gerekse eyalet yargılamalarında herkesin *felony* suçlarda temyize başvuru hakkı bulunmaktadır. Sanığın temyiz süresi kararın tebliğinden itibaren on dört gündür. Bazı eyaletlerde süreler farklılık göstermektedir. Bu süre, hak düşürücü süredir. Uygulamada jüri heyetinden kaynaklı temyiz sebepleri; jüri heyetinin oluşturulması sürecindeki hukuka aykırılıklar, jüri heyetine verilen/verilmeyen talimatın hukuka aykırılığı, jüri heyetinin seçimi, teşkili ve uygulama sürecindeki hatalar gibi sebepler olabildiği gibi başkaca hukuka aykırılıklar da olabilmektedir.¹⁸⁰

ABD ceza yargılamasında sanıklar yaptıkları temyiz başvurularında %20 oranında lehe sonuçlara ulaşabilmektedirler. Temyiz başvuruları 9 ila 18 ay arasında sonuçlanmaktadır. Temyiz yoluna başvuru yapılmış olması, cezanın infazının

¹⁷⁷ “Outline of the US Legal System”, 114; Yapar, “Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması”, 119-20.

¹⁷⁸ Yapar, “Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması”, 120.

¹⁷⁹ a.g.t., 121.

¹⁸⁰ a.g.t., 125-28.

durmasını gerektirmemektedir. Dolayısıyla temyiz inceleme sürecinde cezanın infazı devam etmektedir. Lehe temyiz kararı sonrası bozulan karar hakkında savcı, yeniden yargılama yapılmasının gerekli olup olmadığı konusunda bir karar verir.¹⁸¹

ABD ceza yargılamalarında sanıkların %90'ı suçlarını kabul ederek, savcılıkla anlaşıp ceza yargılamasını sonlandırmaktadırlar. Bu kabul neticesinde temyiz başvuruları neredeyse ortadan kalkmaktadır. Geri kalanların ise yaklaşık 2/3'ü yargılama sonrasında suçlu bulunmaktadır. Bunların büyük bir çoğunluğu temyize başvurmamaktadır. Başvuranların ise %20'si lehe sonuç almaktadır. Lehe sonuçlardan sonra yapılan yargılamalarda da birçok sanık tekrar suçlu bulunmuştur. Sonuç olarak ise, tüm ceza yargılamalarının ancak %1'lik kısmında verilen mahkûmiyet kararı, geri döndürülebilir mahkeme hatası neticesinde beraatle sonuçlanmaktadır.¹⁸²

Bazı görece önemsiz suçlarda, sınırlı yetkili asliye mahkemelerinin yaptığı ve duruşma kaydı tutulmayan yargılamalarda, temyiz yoluna başvurunun, bu suçlar bakımından yapılan yargılamalarda kayıt tutulmaması nedeniyle, davanın yeni baştan görülmesi anlamına geldiği açıklanmıştır. Bu yargılamalarda, temyiz yoluna başvurulmuş olması, kendiliğinden yargılamanın yeniden yapılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Zira temyiz incelemesinin yapılabileceği herhangi bir kayıt yoktur.

Son olarak, ABD ceza yargılamalarında verilen kararlar bakımından, yalnızca savunma makamının temyiz hakkı olmayıp, gerekli hallerde iddia makamı tarafından da temyiz yoluna başvurulabilmektedir.¹⁸³

3. Fransa Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi

Kıta Avrupası hukuk sisteminin uygulandığı Fransa'da yargı sistemi, adli ve idari olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁸⁴ İdari yargıya ilişkin kısım, konumuz dışında olması nedeniyle değinilmeden geçilmiştir. Fransa ceza yargılamasında uygulanan jüri pratiğinin detaylarına geçmeden önce, ülkedeki ceza mahkemesi teşkilatına bakmak gereklidir.

İlk olarak, Polis Mahkemesi (*Tribunal de Police*), küçük ceza davaları (*contraventions*) olarak nitelenen eylemlere ilişkin yargılamaların yapıldığı

¹⁸¹ "Outline of the US Legal System", 117.

¹⁸² "Outline of the US Legal System", 117.

¹⁸³ Sanık hakkında verilen suçsuz kararına karşı iddia makamının temyiz yoluna başvuru hakkı yoktur ("Federal Court System in the U.S. | United States Courts", 35).

¹⁸⁴ Pugh, "Administration of Criminal Justice in France: An Introductory Analysis", 2-3.

yerlerdir.¹⁸⁵ Genel itibariyle para cezası gerektiren veya az süreli hapis cezaları öngörülen suçlardan dolayı yargılama, bu mahkemelerde yapılır. Davaya bakan yargıç, meslekten olmayan yargıç veya profesyonel yargıç olabilmektedir.¹⁸⁶

Suç Mahkemesi (*Tribunal Correctionnel*), orta nitelikte ceza ihlali olarak belirlenen suçların yargılamasının yapıldığı mahkemelerdir. *Delit* olarak adlandırılan bu ihlaller, 3.750 avro ve daha fazla olan para cezaları ile iki aydan beş yıla kadar hapis cezaları ve hak mahrumiyetleri gerektiren suçlardır.¹⁸⁷ Bu mahkemedeki yargılamalar, üç yargıç tarafından yapılmaktadır. Bu mahkemedeki yargılamalara jüri katılmaz.¹⁸⁸

Son olarak Ağır Ceza Mahkemeleri (*Cour d'Assises*), *crimes* olarak adlandırılan en ağır suçlarla (cinayet, tecavüz, silahlı soygun vb.) suçlanan kişiler hakkında yargılama faaliyetlerinin yapıldığı mahkemelerdir. Bu suçlar hapis veya diğer hak mahrumiyetleri gerektiren suçlardır. Üç kişilik profesyonel yargıçlardan ve kura ile seçilen dokuz kişilik jüriden oluşur. Ağır Ceza Mahkemeleri yılın her üç aylık dönemlerinde iki hafta için toplanır. Bu mahkemede heyet, oy çokluğuyla karara varır. Sanığın suçlu bulunabilmesi için, toplam on iki üyenin sekizinin kararı gereklidir. Bu da sanığın suçluluğu kararı için, en azından jüri üyelerinin çoğunluğunun kararının gerekli olduğunu göstermektedir. Cour d'Assises kararlarına karşı Fransa ceza yargılamasında hem olguların hem de hukuka aykırılıkların yeniden gözden geçirilmesi talebiyle İstinaf Mahkemesi'ne (*Cour d'Appel*) başvurmak mümkündür. İstinaf incelemesinde, istinaf merci, ilk derece merciin kararına katılmazsa, dosyayı tekrar geri göndermez ve kararı kendisi verir.¹⁸⁹

İstinaf Mahkemesi (*Cour d'Appel*) kararlarına karşı da temyiz incelemesi için Yargıtay'a (*Cour de Cassation*) başvurmak mümkündür. Yargıtay, bu başvurularda yalnızca hukukilik denetimi yapmaktadır. Gerekli gördüğü hallerde de kararı bozarak yeniden karar verilmek üzere, dosyayı, uygun istinaf mahkemesine göndermektedir.¹⁹⁰

Fransız ceza yargılamasında jürinin yerinin belirlenmesi için, ceza yargılaması usulüne de kısaca değinmek gereklidir. Fransız ceza yargılamasında, "*on juge l'homme, pas les*

¹⁸⁵ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 521 et seq.

¹⁸⁶ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 521 et seq.; Pugh, "Administration of Criminal Justice in France: An Introductory Analysis", 3.

¹⁸⁷ Code de Procédure Pénale - Légifrance, 381 et seq.

¹⁸⁸ Pugh, "Administration of Criminal Justice in France: An Introductory Analysis", 3.

¹⁸⁹ a.g.m., 3-5.

¹⁹⁰ a.g.m., 5-6.

*faits*¹⁹¹ ilkesi mevcuttur. Dolayısıyla yargılama sistemi de bu anlayışa uygun kurulmuştur. Bu sistemde suçlar derecelendirilmiştir. Üç farklı ceza ihlal seviyesinin farklı mahkemelerde yargılanması usulü düzenlenmiştir. Ceza davasının açılması ise, tarihte, Fransız hukukunda ortaya çıkan savcılık kurumu vasıtasıyla olmaktadır. Soruşturma aşamasının başında savcı (*procureur*) vardır. Kamu adına dava açma yetkisi savcılık makamındadır. Bunun yanında şahsi dava şeklinde de dava açılabilmektedir. Şahsi dava uygulaması, savcının dava açmada takdir yetkisinin olması nedeniyle, keyfiliğe karşı getirilmiş bir önlem olarak düşünülmektedir. Bunun yanında şahsi davanın da kontrol edilebilmesi için, bu davada başarısız olma halinde, davalının uğradığı zararlardan davacı sorumlu tutulabilmektedir. Davacının zarar sorumluluğu, haksız yere şahsi dava açılmasının önünde etkili bir caydırıcı olarak düzenlenmiştir. Bir suç şüphesi olduğunda öncelikle, polis tarafından işin aslına yönelik, araştırma faaliyetleri yapılır. Bu aşamada savcının geniş bir takdir yetkisi vardır. Bunun yanında savcı, gerekli gördüğü hallerde, hâkim kararı almak için, soruşturma yargıcına (*juge d'instruction*) başvurabilir. Soruşturma işlemleri hakkında yargıç kararı gereken konularda yetki, soruşturma yargıcındadır. Soruşturma yargıcı, vatandaşın doğrudan talepleri üzerine de soruşturma gerçekleştirebilir.¹⁹² Görüldüğü üzere günümüzde, soruşturma aşamasında, halkın soruşturma sürecinde karar verici özne olarak yer aldığı bir uygulama, Fransa ceza yargılamasında bulunmamaktadır.

Fransız Devrimi sonrası, ülkede, soruşturma aşamasında büyük jüri uygulanmaya başlamıştır.¹⁹³ Ancak ilerleyen yıllarda, büyük jürinin toplumda kabul görmediği yönünde getirilen eleştiriler¹⁹⁴ sonrasında 1808 Napolyon Kodları (*Code d'Instruction Criminelle*) ile büyük jüri kaldırılmıştır ve savcılık teşkilatı daha modern haliyle düzenlenmiştir.¹⁹⁵

¹⁹¹ “Olgular değil, kişi yargılanır.” (Pugh, 10).

¹⁹² Pugh, 10-15.

¹⁹³ 1791 yılından itibaren uygulanmaya başlanan jüri sisteminde, başta 8 kişilik bir kurul büyük jüri olarak, dava açılıp açılmayacağı kararı vermiştir. 12 kişilik ikinci bir kurul da küçük jüri şeklinde, sanığın suçluluğu hakkında karar vermiştir. (Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 248).

¹⁹⁴ Esmein vd., A History of Continental Criminal Procedure, with Special Reference to France, 477 vd.; Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 38.

¹⁹⁵ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 37-39; Esmein vd., A History of Continental Criminal Procedure, with Special Reference to France, 495 vd.

Kovuşturma aşamasında ise, 1791 yılından itibaren, İngiliz jüri sisteminden yola çıkılarak, mahkemede, yargıç yanında duruşma jürisi uygulanmaya başlamıştır.¹⁹⁶ Günümüzde, Fransız jüri mahkemeleri, yargıçların da dahil olduğu karma heyet şeklinde toplanarak karar vermektedir.¹⁹⁷ Jüri, en az 10 yıl hapis cezası gerektiren suçların yargılanmasında uygulanmaktadır. Bu suçlardan en yaygınları; cinayet, tecavüz ve soygundur.¹⁹⁸

Fransa’da Parlamento, 2019 yılında, cinsel özgürlüğe karşı suçların jürisiz yargılanması pilot uygulamasını başlatmıştır. Burada Parlamento’nun, mağdurun yargılama sırasında daha fazla zarar görmesine engel olma amacıyla hareket ettiği belirtilmiştir.¹⁹⁹ Bölgesel Ceza Mahkemesi (*Cour criminelle départementale*) adıyla kurulan yeni mahkemelerde jüri olmadan, beş profesyonel yargıçla, bu davalar görölmektedir. Başta pilot uygulama olarak başlayan uygulama, 1 Ocak 2023 itibariyle Fransa’nın tüm bölgelerinde uygulanmaya başlamıştır.²⁰⁰

Fransa’da, ilk derece mahkemesinde 9 kişiden oluşan jüri heyeti,²⁰¹ istinaf aşamasında ise 12 üyeden oluşmaktadır. Aynı zamanda, aday jüri üyeleri arasından jüri heyeti seçilirken, jüri tam sayısına ek olarak 2 jüri üyesi (*juries suppléants*) daha seçilmektedir.²⁰² Bu yedek jüri üyeleri, duruşmaları heyetle birlikte takip etmekte ve heyetteki üye sayısının eksilmesi halinde, heyete katılmaktadırlar.

Fransa’da 23 yaşını doldurmuş, Fransızca okuma ve yazma bilen, tüm siyasi, medeni ve aile haklarından yararlanan kişiler jüri üyesi olmaya hak kazanırlar. Bunun yanında bazı hallerde kişilerin jüri üyesi ehliyetine sahip olamayacağı da kanunda düzenlenmiştir. Bu haller; adli sicil kaydında *crimes* veya *delits* olarak nitelenen

¹⁹⁶ Sami Selçuk, geleneksel jüri sisteminin İngiliz kökenli olduğunu, yargıcın ve jüri üyelerinin birlikte karar aldığı karma mahkemelerin ise Fransız kökenli olduğunu belirtmiştir. (Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 251).

¹⁹⁷ Fransa’da, başta, jüri sanığın suçluluğuna, yargıç da uygulanacak yaptırımı belirlemiştir. Bu katı ayırım sonucu, bazı davalarda jüri, uygulanacak yaptırımı ürkütücü bularak beraat kararları vermeye başlamıştır. Büyük yankı uyandıran bu beraat kararları sonrası, 1832’de jüri hafifletici nedenlerde ve cezanın bireyselleştirilmesinde söz sahibi olmaya başlamıştır. 1932’de bazı sorunların çözümüne katılan jüri, 1942’de bütün sorunların çözümünde yetkilendirilmiştir. Böylece jüri ile yargıçlar bütünleşerek karma mahkemeler ortaya çıkmıştır. (Selçuk, 252).

¹⁹⁸ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 296; Turanjanin, “The Role of The Jury System in The French Criminal Procedure”, 225.

¹⁹⁹ Germain, “Trials by Peers”, 11; Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 112.

²⁰⁰ Pour la Confiance Dans l’institution Judiciaire, art. 9.

²⁰¹ 1.01.1959 tarihli Ceza Yargılama Yasası ile jüri üyesi sayısı 9 olarak belirlenmiştir. (Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 248).

²⁰² Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 296; Turanjanin, “The Role of The Jury System in The French Criminal Procedure”, 225.

suçlardan en az altı ay hapis cezasına ilişkin mahkumiyet kaydı olanlar, sanık kişiler, gözaltı, tutukluluk veya davalı olan kişiler, görevlerinden uzaklaştırılan devlet memurları, belediye personelleri, mesleki yasaklılığı olanlar, barodan ihraç edilen hukukçular, iflas etmiş ve ibra edilmemiş kişiler, meşru bir sebebi olmaksızın jüri heyetine celp çağrısına rağmen katılmamış kişiler, jüri hizmetinden men edilen kişiler, vesayet altındaki bazı kişiler jüri ehliyetine sahip olmayan kişilerdir. Ayrıca, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 257. maddesinde bazı pozisyonlardaki kişilerin de bu pozisyonlarının jüri hizmetiyle bağdaşmadığı hüküm altına alınmıştır.²⁰³

Jüri hizmetine katılabilecek kişilerin sahip olması gereken nitelikler açıklanmıştır. Bunun yanında, bazı kişiler, gerekli niteliklere sahip olsalar bile, bu hizmetten muaf tutulmayı talep edebilirler. Kanunda muafiyet talebi için geçerli olabilecek bütün mazeretler tek tek sayılmamış, yerine, jüri heyetini belirleyecek Komisyon tarafından ciddi görülebilecek gerekçelerle, kişilerin bu hizmetten muaf tutulabileceği belirtilmiştir. Ancak, 70 yaşını doldurmuş kişiler ile asıl ikametgahı başka yerde bulunan kişilerin, bu gerekçelerle yaptıkları muafiyet talepleri geçerli ve yeterli görülmüştür. Yine, son 5 yılda jüri olarak görev almış kişiler, liste dışında tutulmakta, listeye yazılmışsa silinmektedir.²⁰⁴ Son 5 yıllık süre içinde jüri hizmetinin yerine getirilmiş olması, kesin mazeret nedeni olarak düzenlenmiştir. Kesin mazeretleri, Komisyonun veya yargıcın kendiliğinden dikkate alması gerekmektedir.²⁰⁵

Her ağır ceza mahkemesinin (*Cour d’Assises*) kendi yargı bölgesinde, yıllık olarak ceza jüri listeleri hazırlanır. Her bölgede, bölge nüfusuna göre, 200’den az olmamak üzere ön listeler oluşturulur. Daha sonra kesin listelerin hazırlanması için Komisyon oluşturulur. Bu Komisyon’a, o bölgede ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yer temyiz mahkemesi başkanı veya temsilcisi başkanlık eder. Komisyon’un değerlendirmesi neticesinde oluşturulan listeler üzerinden yıllık liste hazırlanır.²⁰⁶

Ağır ceza mahkemesi yargılamasının başlamasından en az 30 gün önce, ilgili mahkeme başkanı tarafından oluşturulan listeden, herkese açık mahkemede, kura ile oturum listesini oluşturacak üyeler belirlenir.²⁰⁷ Fazla sayıda belirlenen üye sayısından, o anda üyeliğe uygun olmayan veya listeden çıkarılması gereken kişiler

²⁰³ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 255 et seq.

²⁰⁴ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 258 et seq.

²⁰⁵ Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 69.

²⁰⁶ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 259 et seq.

²⁰⁷ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 249.

belirlenir, eksiklikler oluşturulan yedek listeden tamamlanır. Oturum listesi tamamlandıktan sonra, oturum tarihinden en az 15 gün önce bu kişilere posta yoluyla bildirim yapılır. Gerekli hatırlatmalar ve uyarılar ilgililere yapılır. Gerekirse, ağır ceza mahkemesi kâtibi, çağrıya yanıt vermeyen jüri üyesinin bulunması ve oturumda hazır edilmesini kolluktan isteyebilir.²⁰⁸ Duruşma jürisi üyelerinin listesi, duruşmanın başlamasından en geç 2 gün önce her sanığa tebliğ edilir.²⁰⁹

Duruşma günü geldiğinde, duruşma jürisi halka açık duruşmada oluşturulur. İlk derece kararı içinse 9, temyiz içinse 12 jüri üyesi belirlenir. Duruşmayı takip edecek ek jüri üyeleri de belirlenir. İlk derece yargılamasında sanık 5, savcı 4 jüri üyesine; temyiz aşamasında ise sanık 6, savcı 5 jüri üyesine itiraz edebilir. Birden fazla sanık olması halinde, itiraz edilecek jüri üyesi sayısı, tek bir sanık için belirlenen sayıdan fazla olamaz. Jüri üyelerine itirazlar, yasaya göre sıralanıp sonuçlandıktan sonra, jüri üyeleri mahkeme başkanı tarafından tek tek çağırılarak yemin ettirilir. Yemin sonrası jürinin oluştuğu açıklanır.²¹⁰

Fransız ceza yargılamasında, tarafların jüri üyelerine itirazları, neden gösterilmesine gerek olmaksızın tek taraflı beyanla sonuç doğuran, kesin bir işlemdir. Bu yönüyle İngiltere ceza yargılamasındaki jüri üyesinin bağlı reddi uygulamasından ayrılmaktadır. Ancak her iki uygulamada da ceza yargılaması süreci bakımından ortaya çıkan sonuçlar aynıdır.²¹¹

Fransız ceza yargılamasında, jüri üyesi adaylarının dosyada yer alan tüm bilgileri, yerleşim yeri ve mutlak mesken bilgisi dışında, davanın taraflarına tebliğ edilmektedir. Bu şekilde davanın tarafları, jüri üyelerine karşı itiraz haklarını etkin bir şekilde kullanabilmektedirler. Oysa İngiliz ceza yargılamasında, jüri üyesi adayları hakkındaki bilgilerden yalnızca savcılık yararlanabilmektedir.²¹²

Usul işlemleri tamamlandıktan sonra, kural olarak, aleni gerçekleştirilen yargılamaya başlanır. İddialar, taraf delilleri, tanık ve bilirkişi incelemeleri gerçekleştirilir. Sanık savunmaları alınır. İngiltere ve ABD'den farklı olarak, Fransız ceza yargılamasında jüri üyeleri, mahkeme başkanından izin alarak sanığa veya tanığa soru yöneltebilirler. Burada önemli olan husus, jüri üyelerinin soru sorarken görüşlerini belli etmemeleri

²⁰⁸ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 266 et seq.

²⁰⁹ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 282.

²¹⁰ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 293 et seq.

²¹¹ Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 72.

²¹² Juries Act 1974, md. 5. Erdem, "Ceza Yargılamasında Jüri", 76.

gerektiğidir.²¹³ Yine, Fransız ceza yargılamasında jüri üyelerinin, duruşma sırasında, duruşmayı kesintiye uğratmamak kaydıyla, not tutmalarına da izin verilmiştir.²¹⁴

Duruşma sonrasında mahkeme başkanı, yargıç ve jürilerden oluşan heyetin karar vermesi gereken konuları, bir soru listesi halinde hazırlamaktadır. Bu soruların, mahkeme başkanı tarafından sanığa veya müdafisine de okunması gereklidir. Sanık veya müdafî bu hakkından vazgeçtiyse okunması gerekli değildir. Yine, bu soru listesi mahkeme başkanı tarafından hem jüri üyelerine hem de diğer yargıçlara okunur.²¹⁵ Jüri üyeleri, hazırlanan ve kendilerine sunulan bu listedeki sorulara “Evet/Hayır” şeklinde cevaplar vererek karara ulaşmaktadırlar. Bu uygulama, İngiltere ve ABD jüri uygulamasından farklı şekilde oluşmuştur.²¹⁶

Bütün deliller ortaya konulup değerlendirildikten sonra, karar aşamasına gelindiğinde, yargıçlar ve jüri üyeleri tartışma odasına çekilirler. Heyet, asıl suça, ağırlaştırıcı nedenlere, yasal muafiyete, cezanın azaltılmasını gerektiren hallere, sanığın cezai sorumluluğuna ve yargılamanın diğer bütün konularına ilişkin soruları ve konuları ayrı ayrı görüşürler. Görüşme sonunda her yargıç ve jüri üyesi, “*Şerefim ve vicdanım üzerine, tespitim ...*” şeklinde yazının yer aldığı oy pusulası üzerine, başkasının görmesine engel olarak, evet veya hayır şeklinde oyunu kullanır. Kullanılan oylar, bu oyların muhafazası amacıyla tasarlanmış torbada, Başkan tarafından toplanır. Oylama bitince oy pusulaları heyetin huzurunda, üyelerin görebileceği şekilde açılır. Boş ve geçersiz oylar sanık lehine sayılır. Oy sayımı sonrası pusulalar yakılır. Sanık aleyhine karar, ilk derecede en az 8 oyla, istinaf incelemesinde ise en az 10 oyla alınır. Sanık hakkında suçlu kararı verilirse, bu sefer ceza şekli hakkında karar vermek üzere müzakerelere devam edilir. Cezanın şekli ve miktarı konusunda heyet bir anlaşmazlığa düşerse, karara varana kadar ceza miktarı kademeli olarak azaltılarak görüşmeler devam eder.²¹⁷ Alınan kararlar soru kağıdına not edilir ve başkan ile bir jüri üyesi tarafından imzalanır. Sonrasında, duruşma salonuna geri dönülür. İmza altına alınan kararlar, başkan tarafından, duruşma salonuna çağırılan sanığın yüzüne karşı açıklanır.²¹⁸

²¹³ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 311.

²¹⁴ Code de Procédure Pénale - Légifrance, 340.

²¹⁵ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 348.

²¹⁶ Esmein vd., A History of Continental Criminal Procedure, with Special Reference to France, 416.

²¹⁷ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 362.

²¹⁸ Code de Procédure Pénale - Légifrance, art. 355 et seq.

Fransa jüri sisteminin, İngiltere ve ABD uygulamasından farklı olarak değerlendirilebilecek diğer bir kısmı da kanun yolu sürecidir. Fransa’da jürinin verdiği karar, istinaf ve temyiz incelemesine konu olabilmektedir.²¹⁹

Karar sonrası sanık istinaf başvurusunda bulunabilir. Bu başvuru hükmün infazını durdurur. İstinaf aşamasında jüri heyeti, 12 kişiden oluşur. Ancak, kanunda belirtilen bazı hallerde, istinaf incelemesi jüri olmadan yapılmaktadır.²²⁰

Günümüzde, Fransız ceza yargılamasında uygulanan jüri sistemi, genel hatlarıyla açıklanmıştır. Halkın ceza yargılamasına katılımı, karma mahkemelerde, profesyonel yargıçlarla birliktedir. Bu sistemde, karma mahkemelerdeki jüri üyelerinin, profesyonel yargıçlarla birlikte gerçekleştirdikleri müzakerelerde, genellikle pasif konumda kaldıkları ve geleneksel jüri yargılamasında olduğu kadar karara etki edemedikleri yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Karma mahkemelerde jüri üyelerinin genellikle profesyonel yargıçlarla aynı fikirde oldukları, aynı fikirde olmadıkları zaman da genellikle oylarını değiştiren tarafın, profesyonel yargıç değil de jüri üyeleri olduğu şeklindeki araştırmalar da bu mahkemelerdeki jürinin etkisine yönelik eleştirileri desteklemektedir.²²¹

4. Rusya Federasyonu Ceza Yargılamasında Jüri Sistemi

Günümüzde, yalnızca profesyonel hukukçuların yargılama faaliyetlerini yerine getirdiği bir ülkenin, sonradan jürili yargılamaları düzenlemesi ve halkın ceza yargılamasına katılımının sağlanması neden tercih edilir diye sorulduğunda, bu sorunun cevabı için yakın zamanda ceza yargılamasında jüri sistemini uygulamaya başlayan Rusya Federasyonu uygulamasına bakmak yerinde olacaktır. Sonrasında, Rusya Federasyonu’nda uygulanmaya başlayan jürili yargılamaların somut sonuçlarını görebilmek için, Azerbaycan Cumhuriyeti ceza yargılaması ile karşılaştırması yapılacaktır. Bu karşılaştırmanın sonuçları, her iki ülkenin de ortak hukuk geçmişinden beslenmeleri ve benzer yargı örgütüne sahip olmaları bakımından önemlidir. Azerbaycan Cumhuriyeti jürili yargılamanın yasal düzenlemelerini oluştursa da henüz uygulamada kullanılmamaktadır. Bu nedenle, ceza yargılamasında jüri sisteminin

²¹⁹ Esmein vd., A History of Continental Criminal Procedure, with Special Reference to France, 419; Erdem, “Ceza Yargılamasında Jüri”, 38.

²²⁰ Code de Procédure Pénale - Légifrance, arts. 380-1 et seq.

²²¹ Hans, “Jury Systems Around the World”, 289.

somut etkilerinin görülebilmesi için, bu iki ülke arasındaki karşılaştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

4.1. Rusya Federasyonu Ceza Yargılamasında Yakın Zamanda Uygulanmaya Başlanan Jüri Sistemi Değerlendirmesi

Rusya Federasyonu, ilk olarak 1864 yılında jüri sistemini denemiştir. Jüri sistemi, 1917 yılında kaldırılincaya kadar varlığını sürdürmüştür. 1991 yılına gelindiğinde jüri sisteminin kuruluşu, Ceza Yasaları ve İdari Suçlar Yasası'nın Değiştirilmesine İlişkin Yasa'da yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme, 16 Temmuz 1993 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. İlk kez ise, 1 Kasım 1993 tarihinde faaliyete geçen jüri sistemi, 1994 yılında yalnızca dokuz anayasal kurucu birimde benimsenmiştir. Anayasa'da jüri yargılamasının düzenlenmesine karşın, 1993 tarihli Anayasa'nın "*Geçici Hükümlere*" ilişkin bölümün 6. maddesindeki, *mahkemelerde jürinin katılımıyla davalara bakılma usulünü belirleyen federal yasa yürürlüğe girinceye kadar ilgili davalar hakkında eski yargı usulü uygulanır*, şeklindeki Anayasa hükmü, bu geçiş sürecinde jürinin ülke geneline yayılmasını yavaşlatmıştır. 2001 yılında Ceza Yargılaması Yasası'nda yapılan değişiklikle, Çeçenistan hariç diğer tüm anayasal kurucu birimlerde, 1 Ocak 2004 itibarıyla jüri sisteminin faaliyete geçeceği düzenlenmiştir. Ancak, 2006 yılında yapılan değişiklikle, 1 Ocak 2010 tarihine kadar jüri sisteminin faaliyete geçmesi ertelenmiştir. Ertelemenin nedeni, Çeçenistan'da jüri aday listelerinin belirlenmesinde yetkili yerel organların oluşturulması için gereken zaman, olarak gösterilmiştir.²²² Çeçenistan'da da jüri sisteminin faaliyete geçmesinin nedeni olarak Rusya Anayasa Mahkemesi'nin kararı gösterilmektedir. Rusya Anayasa Mahkemesi, anayasal bir hak olarak düzenlenen jüri yargılaması sisteminin henüz tüm Rusya'da reel olarak faaliyete geçirilememiş olmasını, jüri ile yargılanma hakkı düzenlenen suçlar bakımından sanıklar için bu hakkın uygulanmamasını, anayasal hak ihlali olarak yorumlamıştır.²²³

Rusya Ceza Muhakemesi Yasası'nda belirtilen bazı suçlar bakımından yapılan yargılamalar, 1 hâkim ve 8 jürinin katılımıyla görülür. Bu suçlar; nitelikli kasten öldürme, nitelikli suç işlemek amacıyla örgüt kurma, nitelikli uyuşturucu madde üretimi, nitelikli uyuşturucu madde kaçakçılığı, kamu görevlisine suikast, nitelikli sabotaj, yargı görevi yapana suikast, kolluk görevlisine suikast, soykırım, nitelikli

²²² Özkan, "Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesinin Yaklaşımı", 129-31.

²²³ Özkan, 139.

insan kaçırma, haydutluk, deniz, demiryolu veya havayolu ulaşım araçlarının kaçırılması, korsanlık, saldırgan savaş suçu, saldırgan savaş suçuna tahrik, Nazizm'i aklama, kitle imha silahlarının geliştirilmesi, üretimi, biriktirilmesi, devralınması veya satışı, savaş kurallarına aykırı araç ve yöntemlerin kullanımı, çevrenin kitlesel imhası, paralı askerlik, uluslararası korumaya sahip kişi ve kurumlara saldırı suçlarına ilişkin yapılan yargılamalardır. Bu davalar, ilk derece olarak, bölge mahkemelerinde veya bölge askeri mahkemelerinde görülür.²²⁴

Bunun yanında, diğer bazı suçlar bakımından yapılan yargılamalar ise, sanığın talebi üzerine, 1 hâkim ve 6 jürinin katılımıyla görülür. Bu suçlar; çocuklar tarafından işlenenler hariç olmak üzere basit kasten öldürme ve kasten yaralama suçlarına ilişkin ceza davaları ile suça teşebbüs, suça hazırlık veya dava zamanaşımı nedeniyle ölüm cezası veya müebbet hapis cezası verilemeyen nitelikli kasten öldürme, nitelikli uyuşturucu madde üretimi, nitelikli uyuşturucu madde kaçakçılığı, kamu görevlisine suikast, yargı görevi yapana suikast, kolluk görevlisine suikast ve soykırım suçlarıdır. Bu suçlardan dolayı açılan davalar, ilçe mahkemelerinde veya garnizon askeri mahkemelerinde görülür.²²⁵

Rusya Federasyonu ceza muhakemesi hukukunda jüriler; listede kayıtlı, 25 yaşını doldurmuş, sabıkasız, fiil ehliyetine sahip vatandaşlardan seçilmektedir. Aynı zamanda jüri görevi için kişinin; alkol veya uyuşturucu bağımlılığı olmaması, fiziksel veya ruhsal engeli bulunmaması, şüpheli veya sanık olmaması gibi şartlar da getirilebilmektedir. 60 yaş üstü kişilerin, 3 yaş altı çocuğu olan kadınların, dini gerekçeleri bulunanların ve geçerli mazereti olanların talebi halinde jüri görevinden muaf tutulmaları mümkündür. Yine son bir yıl içinde jüri görevinde bulunmuş olmak da yeni göreve engeldir. Jüri, yaptığı gizli toplantılarda oybirliği ile karar almaya çalışır. Ancak, belli bir süre müzakere ettikten sonra oyçokluğuyla da karar alabilirler. Olayın maddi yönünü jüri, hukuki yönünü ise, hâkim takdir eder.²²⁶

90'lı yıllarda, Rusya Federasyonu'nda, yeniden jüri sisteminin uygulanmaya başlamasında beklenen amaçlar; davaların yavaş değerlendirilmesinin önüne geçerek dosyaları daha hızlı karara bağlamak, sanık haklarının teminini sağlamak, yargıda artan yolsuzluk iddialarının önüne geçmek gibi adalet sistemindeki aksaklıkların

²²⁴ Abdullahzade, Hüseyinoğlu ve Erdem, "Rusya Federasyonu Yargı Sistemi", 113-14.

²²⁵ a.y.

²²⁶ Abdullahzade, Hüseyinoğlu ve Erdem, 128-29.

giderilmesidir. Sovyet sonrası Rusya’da jürili duruşmalara geçiş, 1990’lı yılların başındaki demokratik değişiklikler ve totaliter sistemlerin reddedilmesiyle mümkün oldu. Bunun yanında, uygulamada bazı sorunların olduğu da dile getirilmektedir. Özellikle, 90’lı yıllarda başlayan jürili duruşmalar, başta, yalnızca dokuz bölgede uygulanabilmiş, diğer bölgelerde uygulanamamış ve Federal Anayasa’da anayasal hak olarak düzenlenen jürili yargılamanın uygulanamadığı yerlerde anayasal hak ihlalleri ortaya çıkmıştır. Yine, yargı sistemi içinde jüriyi yanıltma yöntemlerinin olabileceği eleştirileri de yapılmaktadır.²²⁷

Devrim öncesi Rusya’da 1917 yılına kadar uygulanan jüri sistemine baktığımızda, bu sisteme, o dönemde, birçok övgü olduğu gibi, birçok eleştirinin de getirildiği görülmektedir. Bazıları, o dönemde jüri kurumunu; bir kamu bilinci, sağduyu, gerçeğin davası olarak değerlendirmekte ve desteklemekteydi. Bir diğer kısım ise, jüri kararlarını mafya cezası olarak görmekte, amaçsız yargılamaların olduğunu belirtmekte, jürinin, iddia ve savunma makamlarının elinde bir oyuncığa dönüştüğünü söyleyerek eleştirmekteydiler. Genel olarak bu dönemdeki eleştirilerin kaynağının, jüri tarafından yapılan yargılamalarda, suçun unsurlarının kanıtlanmış ve sanığın suçluluğu sabit olduğu halde, verilen beraat kararları olduğu görülmüştür. Özellikle mevcut hükümet düzenine karşı işlenen suçlar ve hükümet yetkililerine karşı işlenen suçlar bakımından görülen davalarda, jürinin yüksek oranlarda beraat kararları vermesi, idarenin, jüri kurumuna tabiri caizse düşman olmasına neden olmuştur. Devamında jüri uygulaması kaldırılmıştır.²²⁸

Rusya Federasyonu’nun tekrar jürili yargılamaya geçmesi anayasal bir hak olarak 1993 Anayasası’nda düzenlenmiştir.²²⁹ Jüri kurumunun kurulması, demokratikleşme sürecinde Batı hukukundan alınan bir ödünç olarak değil, yeniden canlanan yerel bir hukuk geleneği olarak açıklanmıştır. Ancak, durumun tam da öyle olmadığı konusunda birçok eleştiri yapılmıştır.²³⁰ Yeni kurulan jüri sisteminde, jüri üyelerinin görev için uygunluk araştırması prosedürü, devrim öncesi uygulamadan farklı olarak düzenlenmiştir. Yine, ceza yargılamalarında, Sovyet zamanı ceza muhakemesi usulünün bazı soruşturmacı özellikleri, jüri kurumuyla birleştirilmiştir. Jüri sistemine ilişkin yeni düzenlemelerin, jüri kurumundan beklenen faydalara ulaşılmasını

²²⁷ Pashin, “The History and Challenges of Reintroducing Trial by Jury in Russia”.

²²⁸ Nemytina, “Trial by Jury: A Western or A Peculiarly Russian Model?”, 365-70.

²²⁹ Aleskerli, “Rusya Federasyonu Anayasası”, md. 47.

²³⁰ Hans, “Dünyadaki Jüri Sistemleri”, 1410.

sağlayacak bazı fonksiyonları zorlaştırdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Son olarak, devrim öncesi jüri kurumunun, bir hak olarak değil de demokratik bir yargılama kurumu olarak düzenlendiği, 90'lı yıllarda getirilen yeni jüri kurumunun ise, anayasal bir hak olarak düzenlediği görülmüştür.²³¹

Sovyet sonrası dönemde yeniden kurulan jüri sisteminin, başlarda, ceza yargılaması sistemi içinde yabancı bir kurum olarak görüldüğü belirtilmektedir. Bu durum, en açık şekilde, ek soruşturma için dosyanın tekrar savcılığa gönderilmesi usulünün uygulanmasında görülmektedir.²³² Ek soruşturma için dosyanın tekrardan savcılığa gönderilmesi, jüri sistemiyle çelişmektedir. Zira bu durumda jürinin beraat kararı vereceği bir hal mevcuttur ancak davanın yeniden soruşturmacıya gönderilmesi jüri kurumuyla çelişkilidir. Bunu, Rusya'da 90'lı yıllarda yeniden başlayan ilk jürili duruşmaları gözlemleyen ABD'li avukat S. Thaman, *"Yeniden soruşturma için davanın geri verilmesi, kuzunun aslanın inine geri gönderilmesi gibi değil mi?"* şeklindeki sözleriyle eleştirmiştir.²³³

Rusya Federasyonu jüri kurumunu, sistemselsel olarak değerlendirdiğimizde, yukarıda sayılan birbiriyle çelişkili düzenlemeleri nedeniyle güvenilir ve uyumlu bir çalışma ortaya çıkarmaktan uzak gözükmektedir.²³⁴ Nitekim 2 Şubat 1999 tarihli Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi de bu uyumsuzluğa değinerek, Rusya Federasyonu'nun 89 kurucu biriminin yalnızca 9'unda jürili yargılamanın mevcut olduğuna ve tüm kurucu birimlerde jürili yargılama başlayana kadar idam cezası uygulanamayacağına karar vermiştir. Bu kararında, idam cezasıyla yargılanacak sanığın jüri önünde yargılanma hakkına vurgu yapılmıştır. Rusya Federasyonu'nda, yargılama sistemindeki bazı aksaklıkların zamanla düzeltildiği görülse de uyumsuz uygulamalar ve düzenlemeler nedeniyle oluşan çelişki ve karışıklıklar nedeniyle, jüri sisteminden beklentilerin karşılanamayacağı yönünde eleştiriler de yapılmaktadır.²³⁵

4.2. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Ceza Yargılaması Karşılaştırması

Rusya Federasyonu 1993 yılı itibariyle yeniden jürili yargılamalara başlamıştır. Burada şunu belirtmek gerekir ki, yönetim biçiminin federasyon olması nedeniyle

²³¹ Nemytina, "Trial by Jury: A Western or A Peculiarly Russian Model?", 365-70.

²³² Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1418.

²³³ Nemytina, "Trial by Jury: A Western or A Peculiarly Russian Model?", 365-70.

²³⁴ Aynı yönde bkz. Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1418.

²³⁵ Nemytina, "Trial by Jury: A Western or A Peculiarly Russian Model?", 365-70.

bölgesel uygulamaların farklılığı, ulusal düzeydeki genel değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, Sovyet mirasından kalan hukuk düzenlemelerinden beslenen iki ayrı devlet olan, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu birbirine benzer mevzuat düzenlemelerine ve benzer yargı teşkilatlarına sahiptir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde jüri kurumu, her ne kadar yasal temeli olsa da henüz uygulanmamaktadır. Rusya Federasyonu'nda ise uygulanmaktadır. Dolayısıyla, bu iki devletin ceza yargılamalarının karşılaştırılması, jüri sisteminin ceza yargılamasına etkilerinin somut olarak görülmesini sağlayacaktır.

Bu incelemede, her iki ülkede verilen beraat kararlarının incelenmesi daha faydalı olacaktır. Zira ceza adaleti sisteminde idare, hükümet politikalarını oluşturmakta, bu politikalar, sıklıkla ceza adalet sistemi konuları hakkında olmaktadır. Her iki ülke bakımından, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında hükümet politikaları doğrultusunda hareket edebilecek iddia makamı, soruşturma açma, suç duyurusunda bulunma veya ceza davasını mahkemeye taşıma konusunda takdir yetkisine sahiptir. Bu anlamda bakıldığında, hükümetin, soruşturma sürecinde, suç isnadında bulunma konusunda, karar alma sürecine etki edebileceği bir mekanizma vardır. Diğer bir ifadeyle, hükümetin de karar alma sürecinde etkisinin olabildiği, soruşturma sürecinde iddia makamınca, katı sorumluluk kuralları olmaksızın, herhangi bir kişiye karşı, hükümet politikasına göre bazı suçlamalarda bulunulabilir. Yine, davanın, hükümetin siyasi çıkarlarına aykırı olması halinde, iddia makamınca mahkemeye taşınmadan uyuşmazlık sonlandırılabilir. Bu yönüyle, hükümetin etkisinin olabileceği iddia makamı, bir dava açıyorsa, hükümet de bu eylemin cezalandırılmasını istiyor, demektir. Yargılama sürecine jüri dahil olduğunda ise, jürinin verdiği beraat kararlarıyla, hükümetin, kovuşturmaları kontrol mekanizmasına çomak soktuğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, yargıçların karar verme sürecindeki öngörülebilirliğine karşın, jüri, karar alma sürecinde daha tahmin edilemezdir. Her ne kadar Rusya Federasyonu, hükümetin, jüri yargılamaları üzerinde kontrol mekanizmasını arttırmak amacıyla jüri yetkilerini kısıtlayan bazı reform çalışmaları olsa da jüri sisteminin uygulandığı davalar açısından öngörülemezliğin devam ettiği söylenebilecektir.²³⁶

²³⁶ Ziyadov, "Prospects For Criminal Jury Justice in Azerbaijan: Comparative Study", 67-75.

Hukuk akademisyenleri ve uygulayıcılar tarafından, jürinin beraat kararlarında öngörülemezlik olduğu konusunda bir fikir birliğinden söz edilmektedir.²³⁷ Dolayısıyla, jürili yargılamanın yapıldığı devlet ile jürisiz yargılamanın yapıldığı devletlerin ceza yargılamalarındaki beraat kararı oranlarına bakılması, jürinin, hükümetin ceza yargılamasını kontrol mekanizmasına ne derece çomak soktuğunun görülmesini sağlayacaktır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 2000 yılında kabul edilen yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ile bazı çok ciddi suçlar bakımından kesin olarak sanığın jüri önünde yargılanması düzenlenmiştir. Aynı Yasa'yla, 12 yılı aşan hapis cezası gerektiren diğer bazı suçlar bakımından da sanığa, jürili yargılamayı seçme hakkı getirilmiştir. Kesin jüri yargılamasının gerektiği suçlar ile sanığa, jürili yargılama seçme hakkının tanındığı suçların toplamı 39'dur. Ancak, jürili yargılama, yargı ve hukuk reformu tamamlandıktan sonra uygulamaya konulacaktır. Ayrıca, Mahkeme ve Hâkimler Kanunu'nda jürili yargılama için, yeni bir düzenleme yapılması gerektiği belirtilmektedir. Sonuç olarak, jürili yargılama sistemi uygulanmamaktadır.²³⁸

2014 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yapılan bir araştırmaya göre, 1995-2012 yılları arasında yıllık yaklaşık 15.000-24.000 aralığında suç işlendiği belirlenmiştir. Ülkenin araştırma tarihindeki 9.477.100 kişilik görece az sayılabilecek nüfusunun suç kayıtları, bu aralıkta değişmektedir.²³⁹

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sovyet mirası nedeniyle, ceza davalarında beraat kararlarının pek sık olmadığı belirtilmektedir. Azerbaycan Devlet İstatistik Komisyonu'nun verdiği rakamlara göre, yıllara göre toplam mahkûmiyet ve beraat sayılarını dikkate alırsak, beraat kararı, 2001 yılında görülen ceza davalarının yalnızca %0,165'inde verilmiştir. Sonraki yıllara ilişkin rakamlar da hemen hemen aynıdır. Yine, Azerbaycan Sovyet mahkemelerinin verdiği beraat kararları oranı da hemen hemen aynı seyretmektedir.²⁴⁰ Konuya ilişkin rakamlar, Tablo 1'de yer almaktadır:

²³⁷ a.g.m., 75-76.

²³⁸ a.g.m., 71-76.

²³⁹ Ziyadov, 76-77.

²⁴⁰ a.g.m., 76-78.

Tablo 1. Azerbaycan Mahkemelerindeki Yıllara Göre Mahkûmiyet ve Beraat Sayıları²⁴¹

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Conviction judgments delivered	11469	11638	9685	10775	11050	11715	11831	11537	11941	11705	11286	10865
Acquittal judgments delivered	19	12	10	5	7	6	8	10	12	20	21	23

Rusya Federasyonu'na bakıldığında ise, jürili duruşması olmayan mahkemelerde, 1994 yılında beraat oranı %1,3; 1995 yılında ise %1,4'tür. 1997 yılında ise 1185 sanıktan sadece 22 kişi beraat etmiş olup, beraat oranı %1,8'dir. 1998 yılına gelindiğinde, üç profesyonel hâkimden oluşan mahkemeden, bir tane bile beraat kararı çıkmamıştır. 1990'larda ceza adalet sisteminde sınırlı şekilde yer alan jüri yargılaması, Rusya'da beraat kararlarının genel durumunu değiştirmiştir. Bu sayı, 1990'larda ve 2000'lerin başında yıllık ortalama %20'lere ulaşmıştır.²⁴² Bu dönemde, Rusya Federasyonu'nda uygulanan jürili yargılamalardaki beraat oranları şu şekildedir:

- 1994 yılı jüri önünde yargılanan 241 kişiden 45'i beraat (%18,7 beraat oranı),
- 1995 yılı jüri önünde yargılanan 419 kişiden, 81'i beraat (%19,3 beraat oranı),
- 1996 yılı jüri önünde yargılanan 622 kişiden, 88'i beraat (%14,1 beraat oranı),
- 1997 yılı jüri önünde yargılanan 880 kişiden, 200'ü beraat (%22,7 beraat oranı),
- 1998 yılı jüri önünde yargılanan 782 kişiden, 165'i beraat (%21,1 beraat oranı).

2000-2009 yılları arasında beraat oranlarının %15,2 – %20,7 aralığında olduğu görülmektedir.²⁴³ Beraat oranlarının yüksekliğini bazı yazarlar, geleneksel duruşmalarda hâkimlerin, imza eksikliği, tarih eksikliği gibi bazı küçük usule ilişkin hataları önemsiz gördükleri halde, jürili yargılamalarda, jürinin bunlara daha çok dikkat ederek karar verdiği şeklinde açıklamışlardır.²⁴⁴ Dolayısıyla jürili yargılamanın sanık hakları bakımından daha güvenceli olduğu söylenmiştir.²⁴⁵

²⁴¹ a.g.m., 77.

²⁴² a.g.m., 79-80.

²⁴³ Ziyadov, 80-81.

²⁴⁴ Jürinin, mahkûmiyet hükmü için hâkimden daha çok kanıtı ihtiyaç duyduğu görüşü için ayrıca bkz. Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1415.

²⁴⁵ Ziyadov, "Prospects For Criminal Jury Justice in Azerbaijan: Comparative Study", 81-82.

Verilen beraat kararlarının oranının artmasının yanı sıra, halkın gözünde, jürili yargılamalarda verilen kararların daha adil olduğu kabul edilmektedir. Bu sonuca, jürili mahkemelerde verilen kararlara karşı yapılan temyiz başvurularından ulaşılabilmektedir. Jürili mahkeme kararlarına karşı yapılan temyiz başvurularının, jürisiz mahkemelerden çıkan kararlara karşı yapılan temyiz başvurularının yaklaşık dörtte biri olduğu belirtilmektedir.²⁴⁶

Bunun yanında, Rusya’da, jürinin, özel hoşgörü talebi olarak düzenlenen bir uygulama da bulunmaktadır. Bazı hallerde jüri, bu hoşgörü talebini kullanarak sanığın daha az veya daha hafif şekilde cezalandırılmasını sağlamaktadır. Hakkaniyet açısından ayrıca değerlendirilmesi gereken bu uygulama, sanıkların, jürili yargılama talep etmelerinin nedenlerinden biri olarak açıklanmaktadır. Bunun yanında, iddia makamının da jürili mahkemede dava açarken, sanık lehine yorumu daha fazla yaptığı görülmüştür. Yine, delillerin incelenmesi bakımından da jürili yargılamada, hâkim tarafından yapılan yargılamanın aksine, daha karmaşık bir delil incelenmesinin yapılabildiği belirtilmektedir.²⁴⁷ Rusya’da, bütün bu sebeplerin, sanıkları, jürili yargılamayı seçmeye teşvik ettiği söylenmektedir. Rusya’da sanıkların jüriyi tercih etme oranları; 1994 yılında %20,4 iken, 1999 yılına gelindiğinde bu oran %44’lere çıkmıştır. Böylece Rusya Federasyonu’nda, jüri yargılamalarına kamuoyunun duyduğu güvenin ve jürinin kurumsal güveninin yıllara göre arttığı ifade edilmektedir.²⁴⁸

Jürili yargılama kararlarının temyiz edilme oranının, jürisiz mahkeme kararlarının temyiz edilme oranına göre daha düşük olduğundan bahsedilmiştir. Temyiz yoluna başvuru kararların içeriğine bakıldığında da temyiz merciin, jürinin verdiği mahkûmiyet kararlarından ziyade, beraat kararları üzerine daha çok bozma kararları verdiği görülmektedir. 1994 yılı kararlarına bakıldığında, tüm beraat kararlarının %20’si, mahkûmiyet kararlarının ise %11,2’si bozulmuştur. Yıllar içinde aradaki fark giderek artmış, 2000’li yıllara gelindiğinde çok büyük farklar oluşmuştur. Bu oranlar;

- 2000 yılında beraat kararlarının %54,9’u, mahkûmiyet kararlarının %10,7’si,
- 2001 yılında beraat kararlarının %43’ü, mahkûmiyet kararlarının %6,7’si,
- 2002 yılında beraat kararlarının %32,4’ü, mahkûmiyet kararlarının %5,9’u

²⁴⁶ a.y.

²⁴⁷ Jüri yargılamasında daha ayrıntılı delil incelemesinin yapıldığı hakkında ayrıca bkz. Hans, “Dünyadaki Jüri Sistemleri”, 1414.

²⁴⁸ Ziyadov, “Prospects For Criminal Jury Justice in Azerbaijan: Comparative Study”, 82-83.

şeklindedir. Söz konusu oranlar, mahkûmiyet ve beraat kararlarının bozulması arasındaki uçurumu göstermektedir. Bu durumun yalnızca hukukilik denetiminin bir sonucu olduğunu söylemek pek mümkün görülmemektedir. Aslında bu durum, Rusya ceza adaleti sisteminde, jüri beraat kararlarının pek hoş karşılanmadığı şeklinde yorumlanabilir. Zira arada çok ciddi bir oransal farklılık mevcuttur.²⁴⁹

Beraat kararlarının bu denli bozulmasının en sık nedenleri, jürinin, kararlarını açıkladığı soru listelerindeki bazı çelişkilerin ve eksikliklerin bulunması olarak açıklanmaktadır. Jüri kararını bu soru listesine dayandırdığı için, tek bir soru için bile savcılık, temyize başvurabiliyor. Bu soru listeleri, mahkeme başkanı tarafından hazırlanan listelerdir. Soru listelerinin hazırlanması, mahkeme başkanının en sorunlu görevi olarak belirtilmektedir. Zira mahkeme başkanının hem jürinin verdiği kararın olgusal temelini göstermesini sağlayacak kadar soru sorması hem de birbirleriyle çelişkili gözökmelerine neden olacak kadar çok soru sormaması gereklidir.²⁵⁰

Devrim öncesi Rusya’da jürili yargılama, otokratik yönetimin baskıcı uygulamalarına karşı halkın bir meydan okumasıydı. Demokratik bir devlette böyle bir meydan okumanın gerekli olmadığı belirtilebilir. Ancak, bu durum değerlendirilirken mevcut dosyalardaki kararlara bakmak gereklidir. Zira Rusya için jürili yargılamanın sistemdeki önemli unsurlardan biri olduğu belirtilmektedir. Bu durumda bir devlette, yargıçların, yürütmeden tamamen bağımsız, karar vericiler haline gelmesine kadar, o devletin yargılama sisteminde, jürinin çok önemli bir yere sahip olacağı düşünülmektedir.²⁵¹

Jürili yargılamanın uygulanmadığı Azerbaycan Cumhuriyeti’nde, beraat oranlarına baktığımız zaman, bu oranın neredeyse sıfır olduğu görülmektedir. Ortak Sovyet ceza hukuku değerlerine sahip Rusya’da ise, jürili duruşmaların etkisi açıkça görülmektedir. Rusya Federasyonu’nda, jürili duruşmaların uygulanmasının ardından, daha öncesinde Azerbaycan’a benzer şekilde, çok düşük oranlarda olan beraat sayılarının arttığı görülmektedir.²⁵²

Ziyadov, Rusya ve Azerbaycan örneğinden hareketle, jürili yargılamaya geçilmesinin iki ayrı alanda, büyük bir etkisinin olduğu belirtilmektedir. İlk olarak, yargısal karar

²⁴⁹ a.g.m., 83-84.

²⁵⁰ a.g.m., 84-85.

²⁵¹ *Ziyadov*, 87.

²⁵² a.g.m., 75-76.

alma mekanizmasının bağımsızlığı ve yargı görevlilerinin yolsuzluk düzeyleridir. Azerbaycan örneğine baktığımızda, profesyonel hâkimler tarafından verilen beraat kararları, tüm kararların (temyiz inceleme süreçleri de dahil) %1'inden azdır. Dolayısıyla, beraat kararı neredeyse yok denecek düzeydedir. Bunun sebepleri, profesyonel yargıcın beraat kararını, başarısızlık olarak görebilmesi veya beraat kararını, savcılığın iddiasına karşı bir itiraz olarak görebilmesi şeklinde değerlendirilmektedir. Zira profesyonel bir yargıcın yürütme organlarıyla güçlü bir ilişkisi mevcuttur. Bu ilişkiler, daha çok profesyonel yargıcın atama/seçilme süreçleri, özlük hakları gibi yürütme organına kendisini bağlayan durumlardan kaynaklanmaktadır. Bu durum da yürütmeye çelişkili karar verme konusunda, yargıcın, tereddüt yaşamasına neden olmaktadır. Uzun bir demokrasi geçmişine sahip ülkelerde, sanıkların, hükümetin aşırılık içeren soruşturmalarına karşı korunması ve adaletin, çekişmeli bir konu olduğu anlayışı, kültürle yerleşmiş vaziyettedir. Ancak yeni demokrasilerde, demokrasi öncesi kültürel alışkanlıklar devam edebilmekte, beraatin bir başarısızlık yahut sisteme bir itiraz olarak algılanması, demokratik kurumların devreye girmesine karşın devam edebilmektedir.²⁵³

Ziyadov'a göre, jüri sistemine geçişin ikinci büyük etkisi, yargı yönetiminin verimliliğiyle bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Bu etki, öncelikle, jüri yargılamaları nedeniyle mali bir yükün ortaya çıkması şeklindedir. Jüri yargılamalarının bu ek mali yükü, hükümetler tarafından verimsizlik olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında, jürili yargılamaların, yargılama sürelerine de etkisi olmaktadır. Bazı jürili yargılamalar, profesyonel hâkimlerin yapacağı yargılamalardan daha uzun zaman alabilmektedir. Üçüncü olarak da yargısal karar alma sürecinin bağımsızlaşması sonucu, beraat kararlarının artması ve hükümetin hoşuna gitmeyecek şekilde, kontrolünün dışına çıkabilecek, bağımsız bir yargı mekanizması oluşmaktadır.²⁵⁴

Ziyadov, jüri sisteminin iki büyük etkisine bakıldığı zaman, ceza adaletine halkın katılımı, sanığın akranları tarafından yargılanma hakkı, mahkeme önünde daha fazla çelişme ilkesinin gerçekleşmesi, karar vericilerin yolsuzluk olasılığının azalması avantajların dikkate alınmasının daha hak temelli olacağını belirtmiştir. Jüri sisteminin, yargı yönetiminin verimliliğine etkilerinin, ortaya çıkacak ek mali yükün

²⁵³ a.g.m., 88-89.

²⁵⁴ *Ziyadov*, 89.

ve uzayan sürelerin dikkate alınması halinde ise, toplumun bütününün yararının göz ardı edilmiş olacağını ifade etmiştir.²⁵⁵

Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti örneğinde yapılan değerlendirme neticesinde, jürili yargılamayla kovuşturma kalitesinin arttığı, jürili yargılamada verilen beraat sayılarında belirgin olarak artış yaşandığı ve bunun toplumsal olarak önemli iyileştirmeler ve faydalar getirdiği ortaya konulmuştur.²⁵⁶

²⁵⁵ a.g.m., 89.

²⁵⁶ a.g.m., 90.

BÖLÜM III: HALKIN YARGILAMAYA KATILIMI AÇISINDAN TÜRK CEZA YARGILAMASININ GELİŞİMİ VE JÜRİ SİSTEMİNİN UYGULANABİLİRLİK DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, ilk olarak Türk ceza yargılamasının tarihsel süreci üç başlık altında incelenecektir. Bu tarihsel süreç, İslamiyet öncesi dönem ve İslamiyet sonrası dönem olarak gelen hatlarıyla değinilecektir. Devamında, Osmanlı Dönemi ayrı bir başlık altında ele alınacak ve şühudü'l-hal kurumu değerlendirilecektir. Tarihsel süreç incelendikten sonra, Cumhuriyet dönemi Türk ceza yargılaması anlatılacaktır. Türk ceza yargılamasının geçmişi ve bugünü incelendikten sonra, en son, jüri sisteminin Türk ceza yargılamasına uygulanabilirliği değerlendirilecektir.²⁵⁷

1. Türk Ceza Yargılamasının Tarihsel Gelişimi

İslamiyet öncesi dönemden Osmanlı dönemine kadar, Türk ceza yargılamasının tarihsel süreci incelenecektir. Türk ceza yargılamasının tarihsel yolculuğunda, halkın ceza yargılamasına katıldığı bir uygulamanın olup olmadığı anlatılacaktır. Kronolojik olarak, ilk önce, İslamiyet öncesi Türklerde ceza yargılamasıyla başlanacaktır. Sonrasında, İslamiyet sonrası dönemde ve Osmanlı döneminde Türk ceza yargılaması kurumları açıklanacaktır. Devamında Cumhuriyet döneminde Türk ceza muhakemesi mevzuatının tarihçesine bakılacaktır. En son, Türk ceza muhakemesi teşkilatına ve muhakemenin yürüyüşüne genel hatlarıyla değinilecektir.

1.1. İslamiyet Öncesi Türk Hukukunda Ceza Yargılaması

İslamiyet öncesi dönemde Türk Hukuku'na ilişkin kaynaklar yeterli seviyede değildir. Ancak Çin kaynakları, epigrafik, arkeolojik, etnografik ve kullanılan dil üzerine yapılan incelemelerden oluşan kaynaklar göstermektedir ki, İslamiyet'ten önce Türklerde, sistemli bir hukukun, katı bir şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır. Mevcut kaynaklardan görüldüğü şekliyle, bu devirde, devletin temeli olarak adalet

²⁵⁷ Altunbaş, “İslamiyet Öncesi Türklerde Hukuk”, 16.

görülmektedir. Adalet ise, töre denilen kanunlarla sağlanmaktadır.²⁵⁸ Törelere oluşturan yasaları, Devlet adına yargıcı veya yargucu denilen görevliler uygulamıştır.²⁵⁹ Buradan da anlaşıldığı şekliyle, iptidai kabilelerde görülen, suçların şahsi intikam alma şeklinde cezalandırma anlayışı yerine, kamu adına cezalandırma anlayışı bulunmaktadır. Bir suçun cezasını belirleyecek olan suçtan zarar gören değil, devlettir.²⁶⁰ Dolayısıyla yargan denilen Hakan'ın görevlendirdiği kişi yargılama faaliyetlerini yürütmektedir. Verilecek cezalar törelere göre belirlenerek uygulanmaktadır. Ancak, bazı suçlar bakımından cezaların şahsileştirilmediği ve cezanın suçluya değil de suçlunun yakınlarına uygulandığı haller de bulunmaktadır.²⁶¹

Genel itibariyle, İslamiyet öncesi Türk ceza yargılaması usulü, yargan denilen görevliler tarafından yerine getirilmiştir. Yarganlar, töreyi uygulayarak bir karara varmışlardır. Sonuç olarak, yargılama faaliyetlerinin, bu iş için görevlendirilmiş kişilerce yerine getirildiği görülmektedir. Yargılamanın herhangi bir aşamasında, halkın, yargılama faaliyetine aktif katılımı ile karar sürecine etki ettiği bir usul bulunmamaktadır.

1.2. İslamiyet Sonrası Türk Hukukunda Ceza Yargılaması

Türklerin İslamiyet'e geçişiyle birlikte fıkıh kuralları uygulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, eski Türk Devletlerinden gelen töreler de İslamiyet'e uygun düştüğü şekliyle kullanılmaya devam etmiştir.²⁶² Böylece hukuk, şeri ve örfi hukuk olarak ikiye ayrılmıştır. Yargı teşkilatında şeri hukuk, kadılar tarafından uygulanmıştır. Kadıların, kaza işlerindeki yardımcılarını mahkeme emini, katipler ve mübaşirlerdir.²⁶³

Büyük Selçuklularda yargı teşkilatında, kadılar ve kadıu'l-kudat yer almaktadır. Kadıu'l-kudat, ilmiye sınıfının başıdır ve tüm kadıları denetim ve kontrol yetkisine sahiptir. Aynı zamanda bulundukları yerin kadısıdır ve buradaki şeri davalara da bakmaktadır.²⁶⁴ Yüksek yargı organı olarak da Divan-ı Mezalim bulunmaktadır. Divan-ı Mezalim'e Sultan veya kadıu'l-kudat başkanlık ederek bütün şikâyetleri

²⁵⁸ Altunbaş, 16-17.

²⁵⁹ Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 470.

²⁶⁰ Altunbaş, "İslamiyet Öncesi Türklerde Hukuk", 23-24.

²⁶¹ a.y.

²⁶² Şahin, "Siyasetnamelere Göre Karahanlılar ve Gazneliler Devletlerinde Hukuk Anlayışının Temelleri", 53.

²⁶³ Akyılmaz, "Selçuklu Adliye Teşkilatı ve Osmanlı Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri", 27. İslam Hukuku uygulandığı dönemde, yargılama görevine "kaza", bu görevi yapana da "kadı" adı verilmiştir. (Kunter, Yenisey, ve Nuhoglu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 470.).

²⁶⁴ Akyılmaz, "Selçuklu Adliye Teşkilatı ve Osmanlı Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri", 25-29.

dinlemişlerdir. Merkezde, Sultan veya kadıu'l-kudat başkanlığındaki Divan-ı Mezalim'de; kadılar, fakihler, önemli devlet ricali, katipler ve son olarak şahitler yer almıştır. İktâ topraklarında ise, merkezdeki Divan-ı Mezalim benzeri divanlar vardır. Bu divanlara da askeri kadıların başkanlık ettiği belirtilmiştir. Divan-ı Ala olarak adlandırılan Büyük Divan'da da kaza yetkisi vardır. Bazı hallerde şikâyetleri dinleyerek hüküm verdiği görülmüştür.²⁶⁵

Anadolu Selçuklularda ise, yargı teşkilatı benzer olmakla birlikte bazı farklılıklar yer almıştır. İlk farklılık, Kadıleşker olarak adlandırılan, askerin hukuki ve şeri davalarına bakan görevlilerdir. İkincisi ise, Emir-i Dad olarak adlandırılan görevlilerdir. Bu görevliler, örfî hukuku uygulamışlardır. Diğer yönleriyle benzerdirlere.²⁶⁶

İslamiyet sonrası Türk ceza yargılamasında, yargılama faaliyetleri, bu konuda özel olarak eğitim alan ve görevlendirilen kişilerce yerine getirilmiştir. Dolayısıyla, halkın ceza yargılamasına katılarak karar sürecine doğrudan etkisinin olduğu bir uygulama bulunmamaktadır.

İslam Hukuku'nda ortaya çıkan ve bazı Türk Devletleri tarafından da kullanılan şühulü'l-udül kurumu, Osmanlı Dönemi'nde bu kurumun farklı uygulamaları olması nedeniyle, Osmanlı Dönemi ceza yargılaması başlığı altında incelenecektir.

1.3. Osmanlı Dönemi Ceza Yargılaması

Osmanlı adliye teşkilatını oluşturan kişiler genel itibariyle; kadı, naip, subaşı, ases, muhızır, çavuş, mübaşir, müşavir, kassam ve katiplerdir.²⁶⁷ Osmanlı kadıları ile Selçuklu kadıları arasında görev ve yetki yönünden bir farklılık yoktur.²⁶⁸ Bunun yanında, Selçuklulardaki kadıu'l-kudat makamına Osmanlılarda rastlanmamaktadır. Osmanlı ilmiye sınıfının başı Şeyhülislam'dır. Kadıu'l-kudat makamının yargı yetkisi olmasına karşın, Osmanlı ilmiye sınıfının başı olan Şeyhülislam'ın en büyük farkı, yetkisinin, şeri meseleler hakkında fetva vermek olmasıdır. Şeyhülislam'ın yargı yetkisi yoktur.²⁶⁹ Anadolu Selçuklularında ortaya çıkan Kadıleşkerlik müessesesi, kazasker adıyla Osmanlı'da devam etmiştir. Şeyhülislam'ın yargı yetkisi olmadığı için, adliye teşkilatının başı Kazaskerdir.²⁷⁰ Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri olarak

²⁶⁵ a.g.m., 31-34.

²⁶⁶ a.g.m., 29-35.

²⁶⁷ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 44.

²⁶⁸ Akyılmaz, "Selçuklu Adliye Teşkilatı ve Osmanlı Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri", 36-37.

²⁶⁹ Kazıcı, "Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi", 52.

²⁷⁰ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 46.

ikiye ayrılan Kazaskerler, Divan-ı Hümayun'un asli üyeleridir. Divan-ı Hümayun hem yüksek yürütme hem de en yüksek yargı organıdır. Yargı işlerine üst mahkeme olarak bakan Divan-ı Hümayun'da; şeri yargıyı kazaskerler, örfi yargıyı ise vezir-i azam veya Kubbealtı vezirleri, nişancı, defterdar, beylerbeyi, vb. ehli örf olarak adlandırılan kişiler temsil etmiştir.²⁷¹ Yine, ikta topraklarında Beylerbeyi'nin başkanlığında toplanan Paşa Divanları da Divan-ı Hümayun'un taşra teşkilatı olarak görülmüştür.²⁷² Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki "Emir-i Dad", Osmanlı'da yerini Çavuşbaşı'na bırakmıştır. Görüldüğü üzere, Osmanlı İmparatorluğu hukuk sistemi, Selçuklu mirasından önemli ölçüde yararlanmış, gerekli olan yeni konularda da yeni müesseseler ihdas etmiştir.²⁷³

1.3.1. Şühüdü'l-udül Kurumu

Şühüdü'l-udül kurumu, İslam hukuku ile ortaya çıkan ve Osmanlı hukukunda farklı şekilde uygulanan bir kurumdur. Bu kurum, bazı yazarlarca, Batı hukukundaki jüri olarak değerlendirilmiştir. "*Şühüdü'l-Kaza*", "*eş-Şühüdül-udul*", "*eş-Şühud*", "*Udul*" gibi farklı isimlendirmelerle faaliyet göstermiştir. Bu kurumun tam olarak hangi tarihte ortaya çıktığı net bir biçimde ortaya konamasa da Muaviye döneminde Mısır Kadısı olan Süleym b. İtr'a, miras hukukunda anlaşmazlığa düşen iki kişinin başvurması ve uyuşmazlık hakkında karar verilmesi sonrasında, varislerin verilen hükmü inkâr ederek, yeniden hüküm verilmesi için mahkemeye başvurmaları nedeniyle, bu sefer, kadının, verdiği hükmü yazıya döktüğü ve ordunun saygın yaşlı komutanlarını verdiği hükme şahit tuttuğu davada görülmüştür. Ancak, devamında bu usulün kurumsallaşması zaman almıştır. Emevîlerin ancak son döneminde uygulanmaya başlanmıştır. Abbasiler dönemindeyse, "*şahitlerin tezkiyesi*" fikri resmi olarak ele alınarak daimî şühud topluluğu oluşturulmuştur. Devamında Endülüs Emevîleri, Akşitler, Fatimiler, Eyyubiler gibi devletlerde de uygulanmıştır.²⁷⁴ Osmanlı'ya geldiğimizde ise, şühüdü'l-hal isimlendirmesiyle daha farklı bir kurumun uygulandığı görülmüştür.

²⁷¹ Akyılmaz, "Selçuklu Adliye Teşkilatı ve Osmanlı Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri", 39.

²⁷² Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 45-46; Akyılmaz, "Selçuklu Adliye Teşkilatı ve Osmanlı Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri", 40.

²⁷³ Akyılmaz, "Selçuklu Adliye Teşkilatı ve Osmanlı Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri", 41.

²⁷⁴ Aslan, Nasi, "İslam Yargılama Hukukunda 'Şühûdü'l-Hâl' Jüri - Osmanlı Devri Uygulaması", 2. baskı, Adana, Karahan Kitabevi, 2018, 158 s. (Değerlendiren) Arş. Gör. Dr. Ömer Korkmaz, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Kitap Tanıtımları, sy 32, 2018, 396-97.

İslam Hukukunda şahitlik genel itibariyle, dava konusu olayın şahidi ve yapılan yargılamanın şahidi olarak ikiye ayrılmıştır. Dava konusu olayın şahitleri ifadesiyle, olay hakkında beş duyu organıyla bilgi sahibi olan kişiler kastedilmektedir. Bu kişiler genellikle davanın taraflarınca mahkemeye getirilen kişilerdir. Şahitlikleri, bilgi ve görgüleri dava konusu olaya ilişkindir. Bunun dışında bir de yapılan yargılamaya ilişkin şahitlik kurumu vardır. Bu kurum İslam Hukuku'nda şühüdül'udül olarak adlandırılmıştır. Bu kurum, kadılar tarafından seçilen ve bölgenin tanınmış ulema sınıfına mensup kimseler arasından tayin edilen kadrolu şahitlerdir. Genel itibariyle şühüdül'udül'ün; mahkemede hazırlanan yazılı belgelerin hukuka uygunluğunu temin etme, mahkemeye sunulan belgelerin doğruluğunu tasdik etme ve geçerliliğini tescil etme, dava konusu olayın şahitlerinin adil olduklarını tasdik etme, mahkemede gerçekleşen yargılama sürecine şahitlik etme gibi görevleri bulunmaktadır. Hatta bu kurumun, kadılara bağlı olarak açılan bazı yerlerde hukuki belgelerin oluşturulması ve tasdik edilmesi işlemlerini yaparak, mahkemelerin iş yükünü hafifletmeyi amaçladığı belirtilmektedir.²⁷⁵ Orta Çağ İslam dünyasında mahkemelerin yanındaki şühüdül'udül kurumunun birçok görevi olmuştur. Şühüdül'udül kurumundaki kişiler, kadı tarafından tayin edilmiş ve icra ettikleri görevleri karşılığında belirli bir ücret almışlardır. Eğitimli kişilerden oluşan bu topluluk yargılamaya aleniyet kazandırmakla birlikte, kadı, ihtiyaç duyduğunda, hukuk tahsili gören bu kişilerden yararlanmıştır. Hatta görece önemsiz olarak değerlendirilen bazı davalarda kadılık bile yaptıkları aktarılmıştır.²⁷⁶

Osmanlı hukukunda şahitlik kurumuna baktığımızda ise, bu kuruma çok önem verildiği görülmektedir. İslam hukukuna benzer şekilde, Osmanlı'da da iki tür şahitlik bulunmaktadır. İlki, dava konusu olayın kendisine ilişkin şahitlerdir. İkincisi ise, yapılan yargılamaya ilişkin şahitlerdir. İslam hukukunda, yargılamaya ilişkin şahitliğe verilen isim, Osmanlı hukukunda, dava konusu olaya ilişkin şahitler için kullanılmıştır. Diğer bir ifadeyle, dava konusu olaya ilişkin şahitler Osmanlı'da şühüdül'udül veya udül-ı müslimin olarak adlandırılmıştır. Bu kişiler, davacı veya davalı tarafın dava konusu olaya ilişkin, iddialarının ispatı için mahkemede dinlettikleri şahitlerdir. Bu şahitler mahkemede dinlenmeden önce, mahkeme tarafından bu kişilerin tadil ve

²⁷⁵ Erünsal, "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şühüdül'udül'den Şühüdül'hâl'e Geçiş", 2-7.

²⁷⁶ a.g.m., 37.

tezkiyesi denilen işlemler yapılmıştır. Mahkeme, şahitlerin adil olup olmadıklarını bu şekilde değerlendirmiş ve devamında ona göre dinlemiştir.²⁷⁷

Osmanlı hukukunda yargılamaya ilişkin şahitlik ise, şühüdü'l-hal olarak adlandırılmıştır. Bu kurumun, Batı hukuku anlamında bir jüri olup olmadığı ayrı başlık altında ayrıntılı şekilde incelenecektir.

1.3.2. Şühüdü'l-hal Kurumu

Osmanlı'da, kadının yanında yargılama faaliyetlerine katılan ve yargılama sonrası verilen kararda yer bulan, bir kurum bulunmaktadır. Bu kurum, hüccetlerde ve mahkeme sicillerinde geçtiği şekliyle, şühüdü'l-hal olarak adlandırılmıştır. Osmanlı hukukuna özgü bu kurumun tarihsel kökenlerine bakıldığında, ilk olarak, ne zaman kullanılmaya başlandığı kesin bilinmemekle birlikte, şühüdü'l-hal'in yer aldığı ve günümüze ulaşan en eski tarihli siciller, 15. yy.'ın başlarında görülmüştür. Osmanlı'dan günümüze ulaşan ve bilinen ilk şühüdü'l-hal kurumu kayıtlarına, Malkara kadısı Ahmed bin Hasan Fakih tarafından düzenlenen 840/1436 tarihli bir hüccette yer verilmiştir.²⁷⁸ Bu kurumun faaliyetlerine ve mahiyetlerine ilişkin birçok araştırmacının, birbirinden farklı değerlendirmeleri olmuştur.²⁷⁹ Bazı yazarlar, bu kurumu Batı hukukunda uygulanan jüri sistemi olarak değerlendirmiş, bazı yazarlarsa buna karşı çıkarak, jüri ile şühüdü'l-hal kurumlarının fonksiyonlarının birbirinden farklı olduğunu açıklamıştır. Yazarların, şühüdü'l-hal kurumu hakkındaki değerlendirmelerine bakıldığında, şühüdü'l-hal kurumu ile İslam hukukunda ortaya çıkan şühüdü'l-udül kurumlarının daha detaylı açıklanması gerektiği düşünülmüştür. Bu çerçevede, şühüdü'l-hal kurumu hakkında, yazarların görüşlerine değinildikten sonra, şühüdü'l-hal ile İslam hukukundaki şühüdü'l-udül kurumlarının niteliklerine ilişkin değerlendirmenin ayrıca yapılması, bu iki kurumun daha anlaşılabilir olmasını sağlayacaktır.

Şühüdü'l-hal kurumunu, jüri benzeri bir sistem olarak değerlendiren, *Mustafa Akdağ*, kadıların, davalara bakarken yanlarında şühüdü'l-hal, udül-ül'müslimin, şühüdü'l-udül şeklinde isimlendirilen bir heyetin, bilirkişi heyeti şeklinde yargılamaya katıldığını belirtmiştir. Beş, altı veya bazen de daha fazla kişiden oluşan bu heyetin adları

²⁷⁷ Erünsal, 11.

²⁷⁸ Tak, "Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması", 110; Erünsal, "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şuhûdü'l-udül'den Şuhûdü'l-hâl'e Geçiş", 38.

²⁷⁹ Erünsal, "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şuhûdü'l-udül'den Şuhûdü'l-hâl'e Geçiş", 17.

mahkeme kararlarının altına yazılmıştır. Bu kişilerin, muhakemeye bir jüri mahiyeti verdiklerini değerlendirmiştir. Bu kişilerin, kesinlikle görgü şahitleri olmadıklarını, tamamıyla muhakeme tarzına şahitlik ettiklerini belirtmiştir. Bu kişilerin, kadının davanın görülmesinde tarafsız kaldığının ve tarafların kendilerini savunma haklarının bir güvencesi olduğunu söylemiştir. Mahkemelerde verilen kararların, davanın taraflarınca baş şehirdeki divanlara taşınması ve kadı kararının tekrar incelemeden geçmesi, her dava bakımından pek mümkün olmadığı düşünüldüğünde, şühüdül-hal kurumunun, hakkın yerini bulmasında çok önemli bir yeri olduğunu söylemiştir. Bazı kararlarda, kadının bu kişilerle müşaverede bulunduğunu, örf ve adetlere ilişkin konularda, şühüdül-hal olarak yargılamaya katılan kişilerin, kadıya yardımcı olduğunu belirtmiştir. Şühüdül-hal olan kişilerin, gelişigüzel seçilen kişiler değil de kasabanın ileri gelenlerinden oluşan heyetler olduğunu belirtmiştir.²⁸⁰ Burada *Mustafa Akdağ*'ın şühüdül-hal kurumu ile şühüdül-udül ve udül-ül'müslimin ifadelerinin aynı manaya geldiği şeklindeki değerlendirmelerden yola çıkarak, açıkladığı sonuçlara ulaştığı düşünülmektedir. Ancak, yukarıda da açıkladığımız şekliyle ve *İsmail E. Erünsal*'ın da belirttiği şekliyle, bu kurumlar birbirinden farklı şahitlikleri ifade etmektedir.²⁸¹ Dolayısıyla, yukarıda sayılan, İslam Devletlerinde, İslamiyet sonrası bazı Türk Devletlerinde ve Osmanlı'nın sadece bazı vilayetlerinde, belirli bir süre uygulanan şühüdül-udül kurumu ile şühüdül-hal kurumlarını birbirine karıştırmamak gereklidir. Zira her iki kurumun fonksiyonları birbirinden farklıdır.

M. Akif Aydın, şühüdül-hal kurumunu, mahkemede yapılan yargılamanın gözlemcileri olarak açıklamış ve bu kişilerin mahkemenin işleyişine veya karara bir müdahalesi olmayıp, varlıklarıyla kadıların adil karar vermesini sağlayan kişiler olduğunu belirtmiştir. Şühüdül-hal'in bu şekilde dolaylı etkisinin olması ve kararın yalnızca kadı tarafından verilmesi nedeniyle, Batı hukuku jüri sisteminden farklı olduğunu değerlendirmiştir. Sistematik bir temyiz yolunun olmadığı, istisnai olarak Divan-ı Hümayun'un bu görevi üstlendiği Osmanlı hukukunda, şühüdül-hal'in önemli bir denetim görevi yaptığını ve yargılamanın tarafsız yapılması konusunda müsbet bir rolü olduğunu açıklamıştır.²⁸²

²⁸⁰ Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi-1243-1453, 1:404-5.

²⁸¹ Erünsal, "Osmanlı Mahkemelerinde Şahitler: Şühüdül-udül'den Şühüdül-hâl'e Geçiş", 17-18.

²⁸² Aydın, Türk Hukuk Tarihi, 84.

Ekrem Buğra Ekinci de *M. Akif Aydın* ile aynı yönde değerlendirmiş ve şühüdül-hal'in, mahkemelerde müşahit olarak yer aldıklarını, mahkemenin işleyişine ve hükme katılmayıp yalnızca davada maddi meselenin ele alınışını gözleyen ve hükmün zapta uygunluğunu kontrol eden, bir bakıma günümüz istinaf mercileri fonksiyonlarına sahip bir kurum olarak açıklamıştır.²⁸³

Jennings, şühüdül-hal olarak yargılamaya katılan kişilerin, davanın şahidi olduklarını ve yargılamanın hukuki geçerliliğini tasdik ettiklerini düşünmüştür. Şühüdül-hal'i, bir halk denetimi olarak görmüş ve bu denetimin, rüşvet ve yolsuzluk eğiliminde olan her kadı üzerinde bir kontrol tesis etmiş olabileceğini belirtmiştir.²⁸⁴

Hülya Taş, şühüdül-hal hakkında yazmış olduğu makalesinde, bu kurumun, Batı hukukundaki jüri sistemi olduğu şeklindeki benzetmenin gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Devamında da şühüdül-hal kurumunun üç işlevinin olduğunun kesinlik kazandığını açıklamıştır. İlk olarak, bu kurumun, yargılamanın aleniyetinin kanıtı olması işlevi; ikinci olarak, dava konusu olayın, ileride tekrar gündeme gelmesi halinde, şühüdül-hal kurumunun, daha önce gerçekleştirilen yargılama faaliyetinin tanıkları olması işlevi; son olarak ise, şühüdül-hal kurumunu oluşturan yaşlı, deneyimli ve itibarlı üyelerin, o bölgenin, örf ve adetlerini temsil etmeleri işlevi olarak değerlendirmiştir.²⁸⁵

Nasi Aslan, şühüdül-hal'i, mahkemede, kadının yanında, duruşmalarda hazır bulunan ve genellikle sayıları beş ila on arasında değişen (kimi zaman otuza kadar ulaşan), müftü, müderris, emekli kadı, diğer ilmiye sınıfı mensupları ile toplumdan her meslek ve sınıftan insanın katıldığı, bir kurum olarak açıklamaktadır. Şühüdül-hal'i oluşturan insanların görevlerine bakıldığında, davadan davaya çeşitlilik arz ettiği ve bu insanların bazen bir müşavere (danışma) heyeti, bazen müşahitler heyeti, bazen murakabe (denetim) heyeti, bazen de ehl-i vukuf (bilirkişi) heyeti şeklindeki görevlerle mahkemede hazır bulunduklarını, müşahade ettiklerini belirtmiştir.²⁸⁶

İsmail E. Erünsal, Osmanlı mahkemelerindeki şahitleri incelediği makalesinde, şühüdül-hal kurumunun tarihsel sürecini ve bu kurumun Orta Çağ İslam dünyasından

²⁸³ Ekinci, "Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Klasik Devir)", 976.

²⁸⁴ Jennings, "17. Yüzyıl Osmanlı Kayseri'sinde Kadının Yargısal Yetkisinin Sınırları", 163-64.

²⁸⁵ Taş, "Osmanlı Kadı Mahkemesindeki 'Şühûdü'l-Hâl' Nasıl Değerlendirilebilir?", 37-38.

²⁸⁶ Aslan, Nasi, "İslam Yargılama Hukukunda 'Şühûdü'l-Hâl' Jüri - Osmanlı Devri Uygulaması", 2. baskı, Adana, Karahan Kitabevi, 2018, 158 s. (Değerlendiren) Arş. Gör. Dr. Ömer Korkmaz, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Kitap Tanıtımları, sy 32, 2018, 395.

gelip gelmediğini incelemiştir. Netice olarak, Memlûk yargılama sistemindeki şühüdül-udül kurumunun yapı ve fonksiyonlarının bir kısmı çıkarılarak, Osmanlı şühüdül-hal kurumunun oluşturulduğunu açıklamıştır. Memlûk yargılamasında, şühüdül-udül tarafından yapılan hüccet düzenleme işlemi, Osmanlı'da mahkeme katipleri tarafından yapılmaya başlanmıştır. Yine, Memlûkler'de, şühüdül-udül tarafından yapılan, dava konusu olayın şahitlerinin tadil ve tezkiyesi işlemi, Osmanlı'da kadılar tarafından yapılmaya başlanmıştır. Memlûkler'de, şühüdül-udül'ün bilgi ve tecrübeleriyle yargılama faaliyetine katkıda bulunması işlemleri, Osmanlı'da, yerini, ehl-i vukuf ve ehl-i hibre'lere bırakmıştır. Bu fonksiyonlar çıktıktan sonra, şühüdül-hal'de geçmişten kalan en önemli fonksiyonlar, mahkemenin herkese açık olduğuna ve görülen dava ile bu dava sırasında düzenlenen belgelere şahitlik etmek haline gelmiştir. Osmanlı'da şühüdül-udül tabirinin, dava konusu olayın şahitleri için kullanılması nedeniyle, bu kurumların birbirinden ayrılabilmesi için yeni bir tabir ihtiyacının ortaya çıktığını ve şühüdül-hal kavramının bu nedenle kullanıldığını açıklamıştır.²⁸⁷

İsmail E. Erünsal, şühüdül-hal ifadesinin, Osmanlı'ya özgü bir kullanım olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁸ Osmanlı'daki şühüdül-hal kurumunun resmi bir statüsü olmadığını ve belirli bir ücret almayan, insicamsız bir topluluk olduğunu belirtmiştir. Bu kurumun, kesin olarak tespit edilebilen tek görevinin ise, mahkemenin aleniyetine ve mahkemede hüccet düzenlenmişse veya bir belge, bir vakfiye tasdik edilmişse bu tasdik mahkemede gerçekleştiğine şahitlik etmek olarak açıklamıştır.²⁸⁹

İsmail E. Erünsal, şühüdül-hal kurumunun şühüdül-udül uygulamasına göre birçok yetkisinin çıkarıldığını ve geriye yalnızca yargılama faaliyetine ve bu sırada yapılan işlemlere şahitlik görevinin kaldığını açıklamıştır. Bunun haricinde şühüdül-hal'in mahkemede verilen hükme dolaylı bir etkisinin olduğu, bir denetim merci olduğu veya şühüdül-hal'in deneyimli ve itibarlı üyeleriyle örf ve adetleri temsil ettiği şeklindeki görüşlere ulaşmanın pek mümkün olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla, şühüdül-hal'in bu haliyle jüri olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir.²⁹⁰

²⁸⁷ Erünsal, "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şuhûdü'l-udûl'den Şuhûdü'l-hâl'e Geçiş", 27-39.

²⁸⁸ a.g.m., 35.

²⁸⁹ a.g.m., 38-39.

²⁹⁰ Erünsal, 39.

1.3.3. Şühüdü'l-hal ve Şühüdü'l-udül Kurumlarının Niteliklerine İlişkin

Değerlendirme

Türk hukukunda uygulanan şühüdü'l-hal ve şühüdü'l-udül kurumları birbirlerinden farklı fonksiyonları içermektedir. Bu nedenle ayrı ayrı değerlendirmek gereklidir.

Osmanlı'da uygulanan şühüdü'l-hal kurumuna baktığımız zaman, bu topluluğu oluşturan kişilerin halkın her kesiminden seçilmeleri, belli bir ücret karşılığı görev yapmamaları, bu görevleri sona erdikten sonra kendi olağan meslek ve uğraşlarına geri dönmeleri gibi fonksiyonları yönünden jüri sistemine benzerlikleri vardır.

İsmail E. Erünsal, aleniyetin teminatı olma fonksiyonu dışında şühüdü'l-hal kurumunun, mahkeme kararına dolaylı bir etkisinin olmadığını veya kadı üzerinde bir denetim fonksiyonunun olmadığını değerlendirmiş olsa da aslında, yargılamanın aleniyeti ilkesinden beklenen amacın, mahkeme üzerindeki denetim fonksiyonu olduğu söylenebilecektir. Diğer bir ifadeyle, *İsmail E. Erünsal*'ın yargılamanın açık ve aleni yapıldığının teminatının şühüdü'l-hal kurumu olduğunu belirtmesine karşın, şühüdü'l-hal kurumunun mahkeme üzerinde dolaylı bir etkisinin olmadığını veya denetim fonksiyonu olmadığını belirtmesi, evleviyet kuralına aykırı görünmektedir. Zira aleni yargılamanın teminatı olan bir kurumun, aleni yargılamayla birlikte umulan menfaati de temin edeceği açıktır.

Aleni yargılama ilkesi, Yargıtay kararında şöyle açıklanmıştır:²⁹¹

“Kanuni düzenlemelerden de açıkça anlaşılacağı üzere kural olarak duruşmalar herkese açık yapılmalıdır. “Aleniyet” yahut “duruşmanın açıklığı” bir usul ilkesi olup, gizlilikse istisnadır. Aleniyet; Duruşmada zorunlu olarak bulunması gerekenler dışındaki kişilerin de bulunması anlamına gelmekte olup duruşmanın kamuya açık olmasını ifade etmektedir. (Doğrudan aleniyet) Aleniyet ilkesi yargılama işlemleri açısından getirilmiş olup insanların gizli olarak yargılanmasının engellenmesi, işlemlerin kanuna uygun yapılmasının denetlenmesi, adil yargılama ve mahkemelere güvenin sağlanmasına katkıda bulunması nedeniyle demokratik rejimlerin olmazsa olmazlarındandır. Aleniyet duruşma salonun elverdiği ölçüde isteyen herkesin duruşmaya katılması,

²⁹¹ Yargıtay CGK, T.13.10.2015, E.2015/221, K.2015/310. (karararama.yargitay.gov.tr)

yargısal faaliyeti izlemesi anlamına geldiği kadar gördüklerini ve duyduklarını başkalarına duyurabilmesi anlamına da gelmektedir. (Dolaylı aleniyet)''.

Aleni yargılama ilkesi, geçmişten günümüze, bu kararda vurgulanan değerlerin bir teminatıdır.

Şühüdü'l-hal kurumu yargılamanın ve yargılama sırasında yapılan bütün işlemlerin şahidi olarak verilen kararların altına imza atan kişilerden oluşmaktadır.²⁹² Dolayısıyla, yargılamanın aleni yapıldığının şahidi olan bu kişiler, aynı zamanda, yapılan işlemlerin ve verilen kararların yasaya uygunluğunun bir güvencesi olarak değerlendirilmelidir. Her ne kadar bu kişiler, tamamen hukuk tahsili görmüş kişilerden oluşmuyor olsa da aleniyet ilkesinden beklenen amacın sağlanmasının teminatıdır. Zira günümüzde de aleniyet ilkesi, yargılamanın yapıldığı yerin fiziki imkanları dahilinde, halkın tamamı bakımından geçerlidir. Yargılamaya katılan bu kişilerle aleniyet ilkesinin gerçekleştiğini söyleyip, bu kişilerin hukukçu olmadıkları için aleniyet ilkesinden beklenen yargılama işlemlerinin denetimi fonksiyonunun sağlanmadığını söylemenin tutarlı olmayacağı düşünülmektedir.

Aleniyet ilkesinin sonuçları itibariyle getirdiklerinin yanında, bir adım daha ileriye gitmek gerekirse, uyuşmazlığın ortaya çıktığı yerdeki kişilerin, bu uyuşmazlığın çözümü sırasında şühüdü'l-hal olarak yargılamaya katılması ve verilen kararın altında imzalarının bulunması, o toplumda adalete olan güvenin artmasını ve kadı kararlarının orada daha kolay uygulanmasını sağladığı düşünülmektedir. Zira şühüdü'l-hal kurumu, aleniyet ilkesinin bir teminatı ve sağlayıcısıdır. Aleniyet ilkesi de beraberinde bu güvenceleri getirmektedir.

Şühüdü'l-hal kurumunun bu fonksiyonlarına değindikten sonra, bu kurumun Batı hukukunda gelişen jüri kurumu niteliğinde olup olmadığına bakıldığı zaman ise, Batı hukukundaki jüri sisteminin en önemli özelliği olan, uyuşmazlık hakkında karar verme fonksiyonunun, şühüdü'l-hal kurumunda olmadığı açıktır. Zira Osmanlı yargılama sisteminde karar verici kadıdır. Yargılama faaliyetleri sırasında, kadının, bölgenin örf ve adetleri hakkında bilgi almak için, şühüdü'l-hal üyelerine danışılabilceği akla gelse de somut olarak bunun uygulandığı ve karara geçtiği örnekler ortaya konulamamaktadır. Yine, şühüdü'l-hal'in, kadının vereceği kararlar üzerinde, aleni

²⁹² Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 43.

yargılama ilkesi kapsamında bir denetim fonksiyonuna sahip olduğu belirtilse de bunun, kadının kararına iştirak olarak değerlendirilmesi pek mümkün değildir.

Batı hukukunda kompürgatör olarak adlandırılan zamandan günümüze, jüri, karar verici bir fonksiyona sahiptir. Şühüdü'l-hal kurumunun böyle bir fonksiyona sahip olduğu söylenemez. Bunun yanında, jüri sisteminin arketiplerinin, tanık jürisi olarak adlandırılması, yalnızca, hükme varırken kullandıkları yöntem nedeniyle olup, şühüdü'l-hal kurumundaki şahitliğin, bu manada bir tanık jürisi olmadığı belirtilmelidir.

İslam dünyasında başlayan ve bazı Türk Devletlerinde de uygulanan şühüdü'l-udül kurumuna baktığımızda ise, bu kurum kadı tarafından seçilen ve mahkemeden belli bir ücret alarak görev ifa eden bir topluluktur. Bu kişiler, aynı zamanda hukuk tahsili de olan kişilerdir ve bu nedenle, kadı ihtiyaç duyduğu anda yargılama faaliyetlerinde bu kişilerden yararlanmıştır. Şühüdü'l-udül kurumundaki kişiler, önemsiz davalarda kadılık bile yapmışlardır. Ayrıca bu kişiler, mahkemede düzenlenen belgelerin yazımında, kontrol ve tasdikinde görevlidir. Mahkeme dışında kadının belirlediği yerlerde bazı hukuki işlemleri de yapmışlardır.²⁹³

Şühüdü'l-udül kurumu üyelerinin, kadının bazı kararlarında yanında hükme katılmaları, bazı önemsiz davalar bakımından, kadı dahi olmaksızın, karar verebilmeleri ve uyuşmazlığın olduğu yerden seçilen kişilerden oluşması gibi özellikleri, bu kurumun, Batı hukukundaki jürinin ilk görünümüne benzediğini akla getirebilir. Ancak, şühüdü'l-udül üyelerinin, mahkemede kadrolu kişiler olması ve maaşlı olarak yargılamaya katılmaları, aslında bu kurumun bir kadı veya mahkeme şeklinde hareket ettiğini göstermektedir. Jüri sisteminin arketiplerinde, jüri üyeleri, maaş veya ücret karşılığı yargılamaya katılan kişiler değildir. Aynı zamanda, özellikle *Grand Assize*'de yer aldığı haliyle, jüriye bakıldığında, her uyuşmazlık için o konuda bilgi sahibi olan kişiler arasından, jüri üyesi seçimi yapılmıştır. İlerleyen dönemlerde de jüri üyeleri, mahkemede kadrolu kişiler olmamıştır. Her olay için ayrı ayrı jüri heyeti seçilmiştir. Dolayısıyla, şühüdü'l-udül kurumu, ilk bakışta, karara katılmaları ve hatta müstakil olarak karar alabilmeleri yönüyle jüri sistemi benzeri olarak değerlendirilebilirse de kadrolu ve maaşlı çalışmaları, hukuk eğitimi almış kişilerden

²⁹³ Erünsal, “Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şuhûdü'l-udül'den Şuhûdü'l-hâl'e Geçiş”, 38.

oluşması nedenleriyle jüriden ayrılarak, bu kurumun, daha çok bir kadı veya mahkeme vasfına yaklaştığı değerlendirilmektedir.

1.3.4. Tanzimat Dönemi Nizamiye Mahkemeleri

Osmanlı'da, Tanzimat dönemi olarak adlandırılan dönemde, her alanda başlayan yenilik çalışmaları, hukuk alanında da kendini göstermiştir. Özellikle, Batı hukukundan iktibas olunan yasal düzenlemelerin etkisiyle, yargı sisteminde de yenileşmeler olmuştur.²⁹⁴ Bu dönemde getirilen yenilikler, çağdaş ve modern bir yapıya kavuşmamıştır. Bunun nedeni, yeni yargı kurumları yanında eski kurumların da devam ettirilmesi nedeniyle karışıklık oluşmasıdır. Zira bu dönemde, yeni reformlarla kurulan mahkemelerin yanında şeriye mahkemeleri, cemaat mahkemeleri ve konsolosluk mahkemeleri de kullanılmaya devam etmiştir.²⁹⁵

Nizamiye mahkemeleri adı, Tanzimat'ın ilk yıllarından itibaren yenileşme hareketlerinde ortaya çıkan bütün mahkemelerin genel adıdır.²⁹⁶ Bu mahkemelerin kuruluşu, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile başlamıştır. Buna göre; her nahiyede sulh meclisi (ihtiyar meclisi), her kazada dava meclisi (*meclis-i deavi*), sancak merkezlerinde *meclis-i temyiz-i hukuk* ve *meclis-i cinayet* kurulmuştur. Bu mahkemelerin istinaf merci olarak da *meclis-i temyiz-i hukuk* ve *meclis-i kebir-i cinayet* mahkemeleri kurulmuştur.

Bu mahkemelerin önemi, toplu mahkeme şeklinde oluşturulmuş olmalarıdır. Kazalardaki dava meclisleri, başkanlığını kadının yaptığı toplam 7 üyeden oluşmuştur. Kadı hariç 6 üye, 3'ü Müslüman tebaadan, 3'ü gayrimüslim tebaadan olmak üzere, halktan seçilen ve mümeyyiz²⁹⁷ adı verilen kişilerden oluşmuştur. Sancaklardaki hukuk ve cinayet mahkemeleri de kadı başkanlığında toplam 8 üyeden oluşmuştur. 6 üyenin belirlenmesi, kazalardaki dava meclislerinin teşekkülü usulüyle aynıdır. Bunun dışında, kadı haricinde, bir de Devlet hukuk işlerinde bilgi sahibi bir memuru da bu mahkemelere atamıştır.²⁹⁸ Vilayetlerdeki istinaf mahkemeleri de sancak mahkemeleriyle aynı şekilde oluşturulmuştur. Bunun yanında, yüksek yargıç olarak

²⁹⁴ Durhan, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler", 107.

²⁹⁵ a.g.m., 108.

²⁹⁶ a.g.m., 78.

²⁹⁷ Acar, "Osmanlı'da Taşra Meclislerinin Mülkî ve Hukukî Görevlerinin Ayrılması", 5.

²⁹⁸ Sancaklardaki, cinayet meclislerinde Devlet tarafından görevlendirilen memurda kanuni işlere vakıf olma vasfı aranırken, hukuk mahkemelerinde görevlendirilen memurda hukuk işlerine vakıf olma vasfı arandığı belirtilmektedir. (Acar, 6.).

belirlenen kişi başkanlığında toplanmışlardır.²⁹⁹ Bazı yazarlarca, şühüdü'l-hal kurumu üyelerinden farklı olarak, mümeyyizlerin, yargılamada oy hakları olduğu belirtmiştir.³⁰⁰ Bazı yazarlar da mahkemelerde yer alan mümeyyizleri mahkeme azası olarak nitelendirmiştir. Adli işleri hukukçu olması nedeniyle mahkeme reisi olan kadının yaptığını belirtmiştir.³⁰¹ Ancak mümeyyizler de kararı mahkeme reisiyle birlikte mühürlemişlerdir.³⁰²

Toplu mahkemelerde yer alan mümeyyizler maaşlı kişilerdir.³⁰³ Müslüman toplu mahkeme üyeleri hukuk tahsili görmüş kişiler olmasına karşın gayrimüslim kişilerin sıklıkla, hiçbir tahsili olmayan kişilerden, sırf, mahkemelerin kontenjanını doldurmak için seçildiği şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır.³⁰⁴ Mümeyyizlerin, eğitim seviyesini yükseltebilmek için 1869'da lise seviyesinde eğitim veren Mekteb-i Hukuk kurulmuştur. Daha sonra, 1880'de, Mekteb-i Hukuk üniversite seviyesine getirilmiştir.³⁰⁵

2. Meşrutiyet'in ilanı sonrası toplu mahkeme usulünden vazgeçilmiştir.³⁰⁶ Genel itibariyle bakıldığında, maaşlı ve kadrolu olarak yargılamaya katılan bu kişilerin, karma mahkemeden ziyade toplu mahkeme olarak değerlendirilmesinin yerinde olduğu düşünülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, yargıçlığın hep meslek olarak düşünüldüğünden bahseden *Sami Selçuk*, Tanzimat döneminde, halkın seçtiği çok yargıçlı mahkemelerin uzun ömürlü olmadığını belirtmiştir. Ülkemizde de halkın yargılamaya katılımı sorununun hiçbir zaman ciddiyle gündeme alınmadığını ifade etmiştir.³⁰⁷

1.4. Cumhuriyet Dönemi Ceza Yargılaması

Türk ceza yargılamasının tarihsel gelişiminde son olarak Cumhuriyet dönemi Türk ceza yargılamasının yasal düzenlemeleri, mahkeme teşkilatı ve muhakemenin yürüyüşü bakımından genel itibariyle incelemesi yapılacaktır. Bu şekilde, Cumhuriyet

²⁹⁹ Durhan, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler", 81. Başkan, Müfettiş-i Hükkam olarak adlandırılmıştır. (Acar, "Osmanlı'da Taşra Meclislerinin Mülkî ve Hukukî Görevlerinin Ayrılması", 6.).

³⁰⁰ Acar, "Osmanlı'da Taşra Meclislerinin Mülkî ve Hukukî Görevlerinin Ayrılması", 5.

³⁰¹ Ekinci, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Mahkemelerinin Dönüşümü", 125.

³⁰² Acar, "Osmanlı'da Taşra Meclislerinin Mülkî ve Hukukî Görevlerinin Ayrılması", 11.

³⁰³ a.g.m., 7.

³⁰⁴ Ekinci, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Mahkemelerinin Dönüşümü", 130.

³⁰⁵ Ekinci, 125.

³⁰⁶ a.y.

³⁰⁷ Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 258.

dönemi Türk ceza yargılamasının güncel durumu anlaşılabilecektir ve halkın ceza yargılamasına katılımının değerlendirilmesi bu yönüyle de yapılabilecektir.

1.4.1. Ceza Muhakemesine İlişkin Mevzuatın Tarihçesi

Türk ceza yargılaması tarihsel gelişiminin incelenmesinden sonra, Cumhuriyet döneminde, durumun nasıl olduğunun incelenmesi gereklidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yeni bir ceza muhakemesi yasası hazırlamak hemen mümkün olmamış, ancak, 1929 yılında 1412 sayılı Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu kabul edilebilmiştir.³⁰⁸ Bu kanun kabul edilene kadar, Osmanlı'nın son zamanlarında hazırlanan ceza muhakemesi kanunu uygulanmıştır. Dolayısıyla, öncelikle, Osmanlı'dan kalan son ceza muhakemesi kanunundan başlanarak günümüzde yürürlükte olan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na kadar incelenecektir.

Ceza muhakemesinin düzenlendiği ilk kanunumuz, 1879 (1296) tarihli Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-u Muvakkatı'dır.³⁰⁹ Bu Kanun, klasik dönem Osmanlı yasalarında farklıdır. Bu kanun, 1808 Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu esas alınarak, Fransız Kanunu'nun tercümesi ve kısmen tadili şeklinde meydana getirilmiştir.³¹⁰ Ceza yargılamasında soruşturma ve kovuşturma evreleri belirgin şekilde birbirinden ayrılmıştır. Bunun yanında, savcılık teşkilatı, sorgu hâkimliği ve kanun yolları gibi temel ceza muhakemesi kurumları oluşturulmuştur. Yargılama usulleri de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.³¹¹

1879 tarihli Osmanlı ceza muhakemesi yasası, 50 yıllık bir yürürlük döneminden sonra, 4 Nisan 1929 tarihinde kabul edilen 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile ilga edilmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk ceza muhakemesi yasası olan bu yasanın mehzazını, 1877 tarihli Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (*Strafprozessordnung*) oluşturmuştur. 1877 Alman Ceza Muhakemesi Kanunu, özgürlükçü ortamda hazırlanmış bir yasadır. Özellikle sanık statüsünde olan kişiler bakımından önceki yüzyıl yasalarıyla kıyaslanamayacak derecede büyük güvenceler getirmiştir. 1808 tarihli Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu esas alınarak hazırlanan ceza muhakemesi kanunu yerine, 1877 tarihli Alman Ceza Muhakemesi Kanunu esas

³⁰⁸ Yeni ceza muhakemesi kanunu çalışmaları için ayrıca bkz. Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 56-57.

³⁰⁹ Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 516.

³¹⁰ a.g.e., 517.

³¹¹ Turinay, "1879 Tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu (Usul-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanun-u Muvakkati) Üzerine Bir İnceleme", 171.

alınarak hazırlanan yeni ceza muhakemesi kanununa geçilmesinin, uygulamada sorun olacağı şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu yönüyle, 1412 sayılı Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu'na bazı eleştiriler yapılmıştır. Ancak, 1877 tarihli Alman Ceza Muhakemesi Kanunu, Fransız kanunlarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla, 1877 tarihli Kanun'un çıkış noktası da Fransız kanunlarıdır ve yapılan eleştirilerin dayanaksız kaldığı görülmektedir. Benzer eleştiriler, İtalyan Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu bakımından da yapılmıştır. Ancak 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu'nun (*Codice Zanardelli*) kaynağı da yine Fransız kanunlarıdır.³¹²

1412 sayılı Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu 1929 yılından 2005 yılına kadar uygulanmıştır. Bu kanunun hazırlanmasında kaynak olarak belirlenen Alman Ceza Muhakemesi Kanunu zaman içerisinde çok ciddi değişikliklere uğramıştır. 1412 sayılı Yasa'da da birçok değişiklik yapılmasına karşın bu değişiklikler, kaynak kanunda yapılan temel hak ve özgürlüklere ilişkin birçok yeni düzenlemeye cevap verememiştir. Bu nedenle, zamanla, yeni bir kanun hazırlanması yolunda bazı girişimlerde bulunulmuştur. En son, 7 Mart 2003 tarihinde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısı, TBMM'ye sunulmuştur.³¹³ Bu tasarı hazırlanırken geniş bir karşılaştırmalı ceza usul hukuku araştırması yapılmıştır. Alman, Fransız, İtalyan ve *Common Law* sistemi hukukları incelenmiş, Yargıtay ve Askeri Yargıtay içtihatları değerlendirilmiş, bakanlık, barolar ve üniversitelerden de görüş ve öneriler alınmıştır. Netice itibarıyla, hazırlanan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 4 Aralık 2004 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³¹⁴ Günümüzde yürürlükte bulunan bu kanun kapsamında, ceza muhakemesinin yürüyüşü ve ceza muhakemesi teşkilatı, ayrı başlık altında incelenecektir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Fransa kaynaklı ceza muhakemesi mevzuatının kullanılması, jüri kurumu yerine özellikle savcılık teşkilatının esas alınması ve İslam hukuku kadılık kurumunun devamı ile profesyonel hukukçular tarafından ceza yargılamasının yürütüldüğü usul benimsenmiştir.

Cumhuriyet döneminde hazırlanan diğer yasal düzenlemelerine bakıldığında zaman da ceza muhakemesi yasalarında, Alman kanunlarının kaynak olarak kullanılmış olması,

³¹² Esirgen, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Hukukunda Kanunlaştırma Hareketleri", 443.

³¹³ Ünver ve Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 45.

³¹⁴ a.g.m., 446.

Alman ceza yargılaması sistematığının daha çok benimsenmesine yol açmıştır. Alman ceza yargılamasında büyük jüri uygulaması kullanılmamış, küçük jüri uygulaması da Alman ceza yargılamasına hiçbir zaman yeterince nüfuz etmemiştir.³¹⁵ Dolayısıyla, kanunun kaynağı olan ülkenin de etkileriyle, Osmanlı dönemi sonrası, Cumhuriyet döneminde uygulanan sistem, genel itibariyle yargılama işlemlerinin profesyonel hukukçular tarafından yapıldığı şekilde düzenlenmiştir. Halkın ceza yargılamasında karara etki edebileceği şekilde katılımının düzenlendiği bir usul bulunmamaktadır.

1.4.2. Türk Ceza Muhakemesi Teşkilatı ve Muhakemenin Yürüyüşü

Türkiye, Kıta-Avrupası hukuk sisteminin uygulandığı ülkelerdendir. Bu nedenle, adli ve idari yargı teşkilatları birbirinden ayrı olarak oluşturulmuştur. Adli yargı teşkilatı içinde hukuk ve ceza mahkemeleri bulunmaktadır.³¹⁶ Çalışma konusu nedeniyle, ceza mahkemeleri incelenmiş olup hukuk mahkemelerinin detaylarına girilmemiştir.

5235 sayılı Yasa'da asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemeleri düzenlenmiştir.³¹⁷ 6545 sayılı Yasa değişikliği ile 5235 sayılı Yasa'da yer alan sulh ceza mahkemeleri kaldırılmıştır. Yerine, yürütülen soruşturmalarda hâkimlik kararı gereken işlemlerde görevli olmak üzere, sulh ceza hâkimlikleri kurulmuştur.³¹⁸

Asliye ceza mahkemeleri, kanunun ayrıca yetkili kıldığı haller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimlikleri ve ağır ceza mahkemelerinin görev alanı dışında kalan tüm dava ve işlemlerle görevli mahkemelerdir.³¹⁹ Asliye ceza mahkemeleri Türk ceza yargılaması sisteminde genel görevli mahkemelerdir. Dolayısıyla, diğer mahkemelerin görev alanına girmeyen davaların tamamı asliye ceza mahkemelerinde görülecektir. Asliye ceza mahkemeleri tek hâkimli mahkemelerdir.³²⁰

Ağır ceza mahkemeleri, 5235 sayılı Yasa'da sayılan suçlarla ilgili ve ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla

³¹⁵ Wolff, "Criminal Justice in Germany", 1067-69.

³¹⁶ Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, md. 2.

³¹⁷ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 143; Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, md. 8.

³¹⁸ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 143; Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, md. 46 vd.

³¹⁹ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 145; Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, md. 11.

³²⁰ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 143; Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, md. 9.

ilgili dava ve işlere bakmakla görevlidir.³²¹ Ağır ceza mahkemesinde bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Bir başkan ve iki üye ile toplanır.³²² Kararlar müzakere ile alınır. Kıdemsiz üyeden başlanarak verilen oylar toplanarak çoğunluk oluşturacak şekilde bir sonuca varılarak dosyalar karara bağlanır.³²³

İlk derece mahkemesi olarak özel kanunlarla kurulan bazı başka ceza mahkemeleri de bulunmaktadır. Örneğin, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile kurulan çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemeleri, kanun gereği çocuk sayılan on sekiz yaşını doldurmamış kişiler hakkında, asliye ceza mahkemesinde görülmesi gereken davaların çocuk mahkemelerinde; ağır ceza mahkemesinde görülmesi gereken davaların da çocuk ağır ceza mahkemelerinde görülmesi düzenlenmiştir. Çocuk mahkemeleri tek hâkimden oluşan ve savcının bulunmadığı mahkemelerdir. Çocuk ağır ceza mahkemeleri ise bir başkan ve iki üyeden oluşan mahkemelerdir.³²⁴

Bölge adliye mahkemeleri hukuk ve ceza dairelerinden oluşur. Ceza daireleri, ilk derece mercilerinin verdiği, istinaf yolunun mümkün olduğu başvuruları karara bağlar.³²⁵ Her daire, bir başkan ve iki üyenin katılımıyla toplanır. Gizli yapılan görüşmeler neticesinde, kararlar oy çokluğuyla verilir.³²⁶

Yargıtay hukuk ve ceza dairelerinden oluşur. Yargıtay daireleri bir başkan ve dört üyenin katılımıyla toplanır. Gizli yapılan müzakereler neticesinde, salt çoğunlukla karar verirler.³²⁷

Modern Türk ceza yargılamalarına ilişkin mevzuata Osmanlı'nın son döneminden günümüze kadar baktığımızda, halkın muhakeme sürecine katılımıyla alakalı bir düzenleme görülmemektedir. Günümüzde ülkemizde uygulanan ceza muhakemesi işlemlerine baktığımızda, soruşturma işlemlerinin ilk başladığı andan, sanık hakkında verilen kararın kesinleşmesine kadar olan süreçte hukukçu profesyoneller bulunmaktadır. Yine, mahkeme teşkilatına baktığımız zaman da mahkemelerin tamamının profesyonellerden oluştuğu görülmektedir.

³²¹ Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, md. 12.

³²² Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 143.

³²³ Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 227 vd.

³²⁴ Çocuk Koruma Kanunu, md. 25 vd.

³²⁵ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 147-48; Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, md. 25 vd.

³²⁶ Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, 46.

³²⁷ Yargıtay Kanunu, md. 40.

Ancak burada, onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde ceza hukukumuzda giren uzlaştırma kurumundan da bahsetmek gerekir.³²⁸ Her ne kadar jüri sistemi benzeri bir sistem olarak değerlendirilmese de uzlaştırma kurumunun, ülkemizdeki klasik ceza adaleti anlayışına getirilen bir taviz olduğu söylenebilir. Zira uzlaştırma yoluyla klasik ceza adaleti anlayışından çok daha farklı bir süreçle uyuşmazlıklar sonlandırılabilir. Uzlaştırma kurumu, belli suçlar bakımından, tarafların özgür iradelerine göre uyuşmazlığı sonlandırma imkanının sağlandığı bir uygulamadır. Bu uygulama, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren TCK ve aynı tarihte yürürlüğe giren CMK düzenlemeleriyle hukuk sistemimize girmiştir. 6 Aralık 2006 kabul tarihli, 5560 sayılı Yasa ile TCK’da uzlaşmanın düzenlendiği hüküm kaldırılmış ve uzlaşma hükümlerinin tamamı CMK’da yer alacak şekilde düzenlenmiştir.³²⁹ Ardından 24 Kasım 2016 kabul tarihli, 6763 sayılı Yasa ile madde metninin başlığı uzlaştırma olarak değiştirilmiştir.³³⁰ Öğretide kurumun adının doğru kullanımı konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, bu çalışmada uzlaştırma kurumu şeklinde kullanılmıştır.³³¹ Genel itibariyle uzlaştırma, mağdur ile suçtan zarar görenin, tarafsız bir kişinin idaresinde (uzlaştırmacı)³³², aralarındaki uyuşmazlığı sonlandırabilmek için özgür iradeleriyle yürüttükleri süreç olarak tanımlanabilir.³³³ Süreç, tarafların anlaşmaları ve savcının bu anlaşmayı uygun bularak onaylaması şeklindedir. Uygun bulunan anlaşmanın edimleri yerine getirilirse soruşturma ve kovuşturma işlemleri sonlandırılır.³³⁴

Ülkemizde, klasik ceza adalet anlayışına alternatif yollar getirme çalışmaları yapılmaktadır. Bunun en somut örneği, uzlaştırma kurumudur. Uzlaştırma süreci, tarafların, kendilerini ilgilendiren bir konuda, birlikte karar almalarını ve onarıcı adaletten beklenen faydalara ulaşmalarını amaçlamaktadır. Süreç, bir profesyonel olan uzlaştırmacı gözetiminde ilerlemektedir. En son, savcılık veya mahkeme kararıyla

³²⁸ Onarıcı adalet teorisi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Eriş, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma ve Uzlaştırma Eğitimi”, 244.

³²⁹ Eriş, 242.

³³⁰ Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2016, md. 34.

³³¹ Kurumun adının uzlaşma mı yoksa uzlaştırma mı olarak kullanılması gerektiği hakkında daha fazla bilgi için ayrıca bkz. Eriş, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma ve Uzlaştırma Eğitimi”, 243.

³³² Uzlaştırmacı, bu konuda eğitim almış, sınavı başarıyla tamamlamış ve Adalet Bakanlığı Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı’nın tuttuğu sicile kayıtlı kişidir. (Eriş, 265.).

³³³ Eriş, 243.

³³⁴ Taraflar arasındaki anlaşmada belirlenen edimin niteliğine göre uyuşmazlık sonlandırılır. Edim, defaten yerine getirildiyse, soruşturma aşamasında kovuşturmaya yer olmadığı kararı, kovuşturma aşamasında ise davanın düşmesi kararı verilir. Edim, taksitler halinde yerine getirilecekse, soruşturma aşamasında kamu davasının açılmasının ertelenmesi, kovuşturma aşamasında ise hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilir. (Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 253-254.).

uyuşmazlık sonlanmaktadır. Bu kurum, halkın ceza yargılamasına katılarak mahkeme kararına etkisinin olduğu bir jüri sistemi olarak değerdendirilemeyecektir. Ancak ölkemizde, ceza yargılamasında, klasik ceza adaleti sistemine alternatif yollar uygulanabildiğinin bir örneğidir. Nitekim Adalet Bakanlığı'nın uzlaştırma istatistiklerine bakıldığında, Uzlaştırma Bürosu'na gelen neredeyse her 2 dosyadan 1'inin tarafların uzlaşmasıyla sonuçlandığını gösteren 2023 yılı verileri, ölkemizde, uzlaştırma kurumunun uygulanmasının olumlu sonuçları olduğunu ortaya koymaktadır.³³⁵

Uzlaştırma kurumunun yanında, klasik Türk ceza yargılaması usulüne, son zamanlarda, bazı farklı usuller de eklenmiştir. İlk olarak, 17 Ekim 2019 kabul tarihli, 7188 sayılı Yasa ile seri muhakeme usulü düzenlenmiştir.³³⁶ Bu usulde, savcılık, atılı suçlamaya ilişkin yaptığı soruşturmanın sonunda, kanunda belirtilen şartlar da oluştuğunda, şüpheliye, belirlediği cezada yarı oranında indirim yaparak teklifte bulunur. Şüpheli kabul ederse, savcılık, buna uygun talep yazısını ilgili mahkemeye gönderir. Mahkeme, sanığı, müdafii huzurunda dinler ve şartlar uygunsa talep doğrultusunda hüküm kurar.³³⁷ İkinci usul, aynı Yasa ile düzenlenen basit yargılama usulüdür.³³⁸ Bu usulde, asliye ceza mahkemeleri, kanunda belirtilen şartların varlığı halinde, taraflardan, beyan ve savunmalarını 15 gün içinde yazılı olarak mahkemeye bildirmelerini ister. Ardından mahkeme, duruşma açmadan dosya hakkında karar verir. Sonuç mahkûmiyet olursa, belirlenen cezadan ¼ oranında indirilir. Taraflar itiraz etmezse verilen karar kesinleşir, itiraz halinde, genel hükümlere göre duruşma açılarak yargılama yapılır.³³⁹ Bu usullerden de görüldüğü şekliyle, ölkemizde, son zamanlarda, klasik ceza yargılaması usulleri yerine farklı usuller denenmeye başlamıştır.

Sonuç olarak, Türk ceza yargılaması sistemi, profesyoneller tarafından idare edilen bir sistemdir. Klasik jüri sistemi veya karma mahkemelerde yer alan jüri sistemi şeklinde bir usul bulunmamaktadır.

Ceza muhakemesi hukuku denildiğinde, ceza içeren bir normun ihlali halinde davanın nasıl açılacağıının, sürecin nasıl işleyeceğinin ve hükmün nasıl verileceğinin hukuku

³³⁵ “2023 Yılı Uzlaştırma İstatistiği - Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı”.

³³⁶ Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2019, md. 23.

³³⁷ Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 250.

³³⁸ Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2019, md. 24-25.

³³⁹ Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 251-252.

anlaşılır.³⁴⁰ Bu nedenle, Türk ceza mahkemeleri teşkilatına baktıktan sonra, ceza muhakemesinin yürüyüşünü de değerlendirmek gereklidir.³⁴¹

Türk ceza yargılamasında muhakeme süreci soruşturma ve kovuşturma evrelerinden oluşmaktadır.³⁴² Her iki evrede de yargılama faaliyetleri, profesyonel hukukçular tarafından yerine getirilmektedir. Soruşturma evresinde, yapılan işlemler savcılık tarafından yerine getirilir. Bir suç işlendiği şüphesini öğrenen savcılık işin gerçeğini araştırmak için harekete geçer.³⁴³ Bu araştırma sonucunda toplanan deliller suçun işlendiği konusunda yeterli şüphe oluşturuyorsa, savcı, şüpheli hakkında iddianame düzenler.³⁴⁴ Kamu davasının açılması görevi ve yetkisi savcılık makamındadır. Şahsi dava olarak bilinen kişinin ceza davası açması usulü, 5271 sayılı Yasa ile Türk ceza yargılaması sisteminden çıkarılmıştır.³⁴⁵ Dolayısıyla, ceza davaları, kamu adına, savcılık tarafından açılmaktadır. Kamu davası açmak savcılık bakımından bir zorunluluktur. Bir suç şüphesinin araştırılması sırasında yeterli şüphenin olduğu kanaatine varan savcılık, kamu davası açmak zorundadır.³⁴⁶ Bu durum zorunlu olmakla birlikte, savcının takdir yetkisi kapsamında kalan bazı haller de bulunmaktadır.³⁴⁷ Savcının takdir yetkisi kapsamında kalan durumlar, kanunda ayrıca düzenlenmiştir. Cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların veya şahsi cezasızlık sebebinin varlığı halinde, savcı, kovuşturmayaya yer olmadığı kararıyla, soruşturmayı sonlandırabilir. Yine, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar vermesi halinde de savcı, erteleme süresi boyunca dava açmayacağı gibi, koşullar gerçekleştiğinde, kovuşturmayaya yer olmadığı kararıyla soruşturmayı sonlandıracaktır.³⁴⁸

Savcı, soruşturma aşaması sonunda yeterli şüphe oluştuğuna karar verirse, şüpheli hakkında kamu davası açılması için görevli ve yetkili mahkemeyi belirleyerek

³⁴⁰ Artuk vd., Ceza Hukuku Genel Hükümler, 60.

³⁴¹ Ceza muhakemesi hukuku bilim dalının öğretide farklı isimlendirmeleri için ayrıca bkz. Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 32.

³⁴² Ünver ve Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 116. 5271 sayılı CMK'da ceza muhakemesi, iki evre şeklinde tarif edilmiştir. Ancak CMK'ya iddianamenin iadesi müessesesi getirilmesiyle, soruşturma ve kovuşturma evreleri arasına üçüncü bir evre girdiği belirtilmelidir. Daha fazla bilgi için bkz. Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 575.

³⁴³ Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 160.

³⁴⁴ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 575.

³⁴⁵ a.g.e., 58.

³⁴⁶ a.g.e., 583.

³⁴⁷ Ünver ve Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 117.

³⁴⁸ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 584; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 170 vd. Önödeme, uzlaştırma ve seri muhakeme usulleri de kamu davasının mecburiliği ilkesinin istisnalarıdır. (Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 584.).

iddianame düzenler. İddianamenin mahkeme tarafından kabulü üzerine kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresi başlar.³⁴⁹ Kovuşturmanın başlamasıyla bütün sürecin idare yetkisi artık mahkemeye geçer. Mahkeme, duruşma günü belirler ve belirlenen günü taraflara bildirir.³⁵⁰

Duruşma, mahkemenin taraflara bildirdiği tarihte, herkese açık şekilde başlar.³⁵¹ Sanığın sorgusundan sonra, bütün deliller mahkeme huzurunda tartışılır.³⁵² Gerekli hallerde bilirkişi veya uzman kişilerin görüşlerinden de yararlanarak duruşma sonlandırılır.³⁵³ Daha sonra mahkeme tarafından dava, karara bağlanır.³⁵⁴ Hükmün gerekçeli olarak taraflara tebliğinden sonra kanun yolları süreci başlar.³⁵⁵ Bu yollara başvurulması halinde, istinaf ve temyiz incelemesi sonunda, verilen hüküm kesinleşir.³⁵⁶ Mahkumiyete ilişkin hükümler kesinleşmeden, Fransa ceza yargılamasındaki kararlarda olduğu gibi, infazına başlanmaz.³⁵⁷

Türk ceza yargılaması hukukunda itiraz, istinaf ve temyiz kanun yolları, olağan kanun yolları olarak düzenlenmiştir.

İlk olarak, hâkim kararları ile kanunda gösterilen hallerde mahkeme kararlarına karşı, itiraz kanun yoluna başvurulabilir. İtiraz kanun yolunda, kararına itiraz edilen mercie göre, itirazı inceleyecek merciler de değişiklik göstermektedir. Genel kural olarak, sulh ceza hâkimliği kararlarına karşı itiraz halinde, numara itibarıyla takip eden sulh ceza hâkimliği itiraz hakkında karar verecektir. Ancak, sulh ceza hâkimliklerinin tutuklama veya adli kontrol kararlarına itirazı, yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimi inceler. İtiraza konu kararı, asliye ceza mahkemesi vermişse, yargı çevresinde bulunduğu ağır ceza mahkemesi itirazı inceleyip karara bağlar. Ağır ceza mahkemesi kararına itirazı, numara itibarıyla takip eden ağır ceza mahkemesi inceler. Bölge adliye mahkemesi ceza daireleri ile Yargıtay ceza dairelerinin esas mahkeme olarak baktıkları davalarda verdikleri kararlarına itirazı; üyenin kararını görevli olduğu dairenin başkanı, daire başkanı kararını veya dairenin kararını da takip eden ceza

³⁴⁹ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 595; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 175/1.

³⁵⁰ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 595; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 175/2.

³⁵¹ Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 182.

³⁵² Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 603; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 206 vd.

³⁵³ Ceza Muhakemesi Kanunu, 62 vd. Ceza Muhakemesi Kanunu, 223 vd.

³⁵⁴ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 608.

³⁵⁵ Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 260 vd.

³⁵⁶ Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 275. Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 293.

³⁵⁷ Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 4.

dairesi inceler. İtiraz kanun yoluna başvurulmuş olması tek başına kararın yerine getirilmesine engel değildir.³⁵⁸

İlk derece mahkemelerinde yapılan yargılama sonunda verilen, kesin olmayan kararlara karşı, tarafların, istinaf kanun yoluna başvurma hakkı vardır. Bu başvurular, bölge adliye mahkemelerinin ilgili ceza dairesince karara bağlanır.³⁵⁹ İlgili ceza dairesinin kararına karşı, karar kesin değilse, taraflar, temyiz yoluna başvurulabilmektedir. Temyiz yolu açık olan kararlara karşı yapılan bu başvuruların hukukilik denetimini, adli yargı teşkilatının en üst mahkemesi olan Yargıtay ceza daireleri yapmaktadır.³⁶⁰ Yargıtay ceza dairelerinin ilk derece mahkemesi sıfatıyla yaptıkları yargılamalarda ise, temyiz yoluna başvurulması halinde, temyiz incelemesi Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından yapılmaktadır.

İtiraz, istinaf ve temyiz kanun yolları, 5271 sayılı Yasa'da, olağan kanun yolları olarak düzenlenmiştir. Bunun yanında, aynı Yasa'nın, olağanüstü kanun yolları olarak düzenlediği başvuru yolları da bulunmaktadır. Bunlar; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığının itiraz yetkisi, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi yollarıdır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisinde, Yargıtay ceza dairelerinden birinin kararına karşı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, resen veya istem üzerine, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na itiraz edebilmektedir. İlgili daire, kararını düzeltmezse, itirazı, Yargıtay Ceza Genel Kurulu karara bağlamaktadır. Sanık lehine yapılan bir itiraz başvurusunda süre sınırı bulunmamaktadır. Yine, bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığının itiraz yetkisi de bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kesin kararlarına karşı, resen veya istem üzerine, itiraz yoluna başvurulmasıdır. İtiraz üzerine, ilgili daire kararını düzeltmezse, daire, itiraz hakkında karar verilmesi için dosyayı, ceza daireleri başkanlar kuruluna gönderir. Kurul kararları kesindir.³⁶¹

Kanun yararına bozma olağanüstü kanun yolu ise, istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeden kesinleşen kararlar içindir. Karar veya hükümde hukuka aykırılık olduğunu öğrenen Adalet Bakanlığı, bu karar veya hükmün bozulması için, bu istemini, Yargıtay

³⁵⁸ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 685; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 267 vd.

³⁵⁹ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 691.

³⁶⁰ Gökçen vd., 708-9; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 286 vd.

³⁶¹ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 755-60; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 308 vd.

Cumhuriyet Başsavcılığına bildirir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, istemi aynen ilgili ceza dairesine gönderir. İlgili Yargıtay ceza dairesi istem hakkında karar verir. Adalet Bakanlığı'nın kanun yararına bozma istemi yetkisi, hükümlünün cezasının kaldırılması veya hafifletilmesi gerekçesiyle, resen, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından da kullanılabilir. Bu durumda da dosya ilgili ceza dairesine gönderilir ve ilgili ceza dairesi istem hakkında karar verir.³⁶²

Son olarak, yargılamanın yenilenmesi talebi, kesinleşen bir mahkeme kararına karşı yapılır ve davanın yeniden görülmesi amaçlanır. Yeniden yargılama talebi, hükmü veren mahkemeye yapılır. Hükmü veren mahkeme, istemi yerinde görürse, yeniden duruşma açar ve yargılama yenilenir. İstemi reddederse, ret kararlarına karşı itiraz yoluna başvurulabilir.³⁶³

2. Türk Ceza Yargılamasında Jüri Sisteminin Uygulanabilirlik Değerlendirmesi

Kıta-Avrupa hukuk sisteminin uygulandığı Türk ceza yargılaması sisteminde, ceza yargılamaları, profesyoneller tarafından yürütülmektedir. Yargılama sürecine halkın doğrudan veya dolaylı katılımı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu aşamada jüri sisteminin uygulanabilirliği değerlendirilirken, ilk önce, Türk ceza yargılamasının tarihsel süreci değerlendirilecektir.

Daha sonra, Türk ceza yargılaması mevzuatının mevcut durumunun, halkın yargılama faaliyetlerine katılımı konusunda elverişli olup olmadığı değerlendirilecektir. Mevzuata ilişkin değerlendirmeden sonra, ülkemizin, ceza yargılamaları bakımından en üst yargı merci olan Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun birçok yakın tarihli kararında yer alan, jüri sistemine ilişkin açıklamalarına yer verilecektir.

Devamında, karşılaştırmalı hukuk kapsamında, “Jüri Sisteminin Güncel Uygulamaları” başlığı altında incelenen Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Cumhuriyeti karşılaştırması üzerinden, jüri sisteminin somut etkileri hakkında değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirme sonrası, Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi kapsamında hazırlanan Marcel Raporu önerilerinden bahsedilecektir.

Tüm bu değerlendirmelere geçmeden önce, ülkemizin, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden sayıldığından, önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Avrupa Konseyi üyesi

³⁶² Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 750; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 309 vd.

³⁶³ Gökçen vd., Ceza Muhakemesi Hukuku, 760-61; Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 311 vd.

47 ülkeden 14'ünde, halkın, yargılama faaliyetlerine katılımına ilişkin bir uygulama bulunmamaktadır. Geri kalan 33 ülkede, halk, geleneksel anlamda jüri pratiği şeklinde veya karma mahkemelerde, yargılama faaliyetlerine katılmaktadır.³⁶⁴ Hukukun üstünlüğü, insan hakları, çoğulcu demokrasi gibi ilkeleri korumak ve güçlendirmek amaçlarını taşıyan Avrupa Konseyi, bu amaçlarına ulaşmak için, üye ülkelerin mevzuatlarında uyum sağlayacak sözleşme ve protokoller hazırlamaktadır. Bu sözleşme ve protokoller, üye devletler tarafından imzalanarak iç hukuka aktarılmakta ve ortak normlarla bir hukuk düzeni oluşturulmaya çalışılmaktadır.³⁶⁵ Avrupa Konseyi üyesi birçok ülkede, halkın ceza yargılamasına katılımının sağlandığı düşünüldüğünde, benzer hukuk düzeninden ve normlarından beslenen ülkemizde, halkın ceza yargılamasına katılımının sağlanmasının, yasal mevzuatlar yönüyle, bir engel teşkil etmeyeceği söylenebilecektir. Nitekim tek başına bir ölçüt olmasa da Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden halkın yargılama faaliyetlerine katılımının uygulanmadığı 14 ülkeye bakıldığında, genel itibariyle, bu ülkelerin demokrasi endekslerinin düşük olduğu görülmektedir.³⁶⁶ Konsey üyesi olan ve ileri demokrasi olarak değerlendirilen ülkelerin çoğunda ise, halkın, bir şekilde yargılama faaliyetlerine katılımının sağlandığı görülmektedir. Bu kapsamda, yargının demokratikleşmesinin önemine, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler bakımından bu şekilde değinilmekle yetinilecek ve diğer konu başlıklarına geçilecektir.

2.1. Türk Ceza Yargılamasının Tarihsel Sürecine İlişkin Değerlendirme

Türk ceza yargılamasının tarihsel sürecinde halkın yargılama faaliyetlerine doğrudan katılımı olmadığından bahsedilmiştir. Şühüdü'l-hal olarak isimlendirilen Osmanlı uygulaması, detaylı olarak ilgili bölümde açıklanmıştır. Bu açıklamalar neticesinde, bu kurumun batı hukukunda kurumsallaşan manada bir jüri olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Zira duruşma jürisi kurumunun en baskın özelliğinin, yargılama sürecinde karara katılması olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle jüri yargılamasında, sanık hakkında suçlu olup olmadığı kararı jüri tarafından verilmektedir. Ancak şühüdü'l-hal kurumunda, bu kişilerin karara doğrudan katılımı bulunmamaktadır. Şühüdü'l-hal kurumunun olduğu yargılamalarda, kararı veren, bu konuda eğitim almış olan kadılardır. Şühüdü'l-hal kurumunun, dolaylı olarak karara

³⁶⁴ Taxquet v. Belçika de 16.

³⁶⁵ “Türkiye Ofisi - Avrupa Konseyi Program Ofisi Ankara - www.coe.int”.

³⁶⁶ “Democracy Index 2023 | Economist Intelligence Unit”.

katıldığı şeklindeki açıklamalar ise, bu kurumun mahkeme ve kadı üzerindeki denetim yetkisinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Şühüdül-hal kurumu, aleniyet ilkesinin teminatı şeklinde, yargılama sırasındaki işlemlerin şahidi olarak, kararın altına adları yazılan kişilerdir. Şühüdül-hal, toplumun her kesiminden kişilerin katılımıyla oluşmakta ve bu kişiler, mahkemedeki görevleri sona erdikten sonra, olağan meslek ve uğraşlarına geri dönmektedirler. Bu yönüyle, duruşma jürisini anımsatıyor olsa da duruşma jürisi, denetim veya aleniyeti sağlamakla görevli olmayıp, doğrudan karar mercidir. Tekraren, şühüdül-hal kurumunun, duruşma jürisi olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

İslam dünyasında başlayan ve bazı Türk Devletlerinde de uygulanan şühüdül-udül kurumunda ise, bu kişiler, yargılamaya şahitlikleri dışında, bazı önemsiz sayılabilecek davalarda karar merci olarak uyuşmazlığı sonlandırmaktadır. Bu yönüyle, duruşma jürisi olarak değerlendirmeye en yakın kurum olduğu söylenebilir. Ancak, şühüdül-udül üyeleri, kadrolu kişilerdir. Aynı zamanda bu kişiler, hukuk eğitimi almış ve maaşlı çalışan kişilerdir. Bu nedenle şühüdül-udül kurumunun, halkın her kesiminden kişilerin katılımının olduğu jüri sisteminden ayrılarak, bir mahkeme vasfına yaklaştığını söylemek daha doğru olacaktır.

Sonuç olarak, Türk ceza yargılaması tarihine bakıldığında, batı hukukunda kurumsallaşan jüri sistemi olarak tarif edilebilecek bir uygulama gözükmemektedir. Bunun yanında, özellikle şühüdül-hal kurumuna baktığımız zaman halkın dolaylı da olsa bir şekliyle yargılama faaliyetlerine katıldığı görülmektedir. Şühüdül-hal kurumunda, duruşma jürisi gibi yargılama faaliyetlerine doğrudan katılım olmasa da halkın yargılama faaliyetlerinde yer aldığı ve bu faaliyetlere olan dolaylı etkilerinin bilincinde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu kurum, Türk ceza yargılaması sisteminin tarihsel gelişim sürecinde, halkın, ceza yargılamasına katılmaya tamamen yabancı olmadığını göstermektedir. Ancak, bu dolaylı katılımın, geçen zaman içinde nesillerin birbirine kültürel aktarımında, toplumsal hafızada ne derece yer oluşturduğu ayrıca değerlendirilmelidir. Geleneksel anlamdaki jüri sistemine bir anda geçiş, gerçekçi olmamakla birlikte, ilerleyen dönemlerde, halkın ceza yargılamasına katılımının sağlanması için, mümkün olması halinde, bu toplumsal hafızanın yeniden uyandırılmasının ve pekiştirilmesinin, geçiş sürecinin daha kolay aşılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, Osmanlı mirası şühüdül-hal kurumunun

toplumsal hafızada bir karşılığının olup olmadığı konusunda ayrıca çalışmalar yapılması ve değerlendirilmesi gereklidir.

2.2. Türk Ceza Hukuku Mevzuatına İlişkin Değerlendirme

Türk ceza yargılaması sisteminde, meri mevzuat hükümleri gereği, yargılama süreci baştan sona profesyoneller tarafından yürütülmektedir. Türk ceza yargılamasında soruşturmanın başladığı ilk aşama olan, suç şüphesinin öğrenilmesinden, son aşama olan, mahkemenin verdiği kararın, kanun yollarından geçerek kesinleşmesi ve olağanüstü kanun yollarına kadar bütün aşamalara bakıldığında, tüm aşamaların profesyoneller tarafından yerine getirildiği görülmektedir.

Günümüzde ülkemizde uygulanan usullere bakıldığında, Türk ceza yargılaması sisteminde, jüri sistemi veya karma mahkemeler şeklinde, halkın yargılama faaliyetlerine katılımı yoktur. Nitekim ceza mevzuatı da halkın bu şekilde yargılama faaliyetlerine katılımını mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla, halkın yargılama faaliyetlerine katılımının sağlanabilmesi için öncelikle, bu konuda, yasal düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç vardır. En başta, Anayasa'nın "Yargı" başlıklı 3. bölümünde yeni bir düzenleme yapılması ile halkın yargılama faaliyetlerine katılımı anayasal güvenceye alınmış olur. Bunun devamında, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Yasası ile 5235 sayılı Yasa'da bazı düzenlemeler yapılarak hem mahkeme teşkilatının halkın katılımına elverişli şekilde düzeltilmesi hem de ceza yargılama usulü yasasında yapılacak düzenlemelerle, muhakemenin yürüyüşünün halkın katılımına göre değiştirilmesi gereklidir. Mevzuat değişiklikleri ve düzenlemelerinde, Fransa veya Almanya gibi hukuk kökenlerimizin ve geleneklerimizin yakın olduğu devletlerdeki düzenlemeler hakkında daha detaylı çalışma yapılarak, bu ülkelerin yasal düzenlemelerinden yararlanılabilir.

Türk ceza hukuku yargılamasında, halkın yargılama faaliyetlerine katılımı için yasal düzenlemelere geçmeden önce, bu konuda daha kapsamlı ve yaygın çalışmaların yapılması gereklidir. Bu çalışmalar yapılarak, öncelikle, toplumun tüm kesiminin, ceza yargılamasına halkın katılımı konusunda bilgisi arttırılmalıdır. Zira ülkemizde adli yargının en üst merci olarak yer alan Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun çok yakın tarihli kararlarında dahi ceza yargılamasında uygulanan jüri sistemi pratikleri hakkında hatalı bilgilere sahip olduğu görülmektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu:

“...Nitekim jüri sisteminin bulunduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde jürinin tek görevi, sanığın suçu işleyip işlemediği konusunda, yani ispat hususunda karar vermektir. Jüri 11 üyeden oluşmaktadır ve bir kimsenin suçu işlediğine karar verilebilmesi için 11 üyeden, 11'inin de sanığın suçu işlediğine kanaat getirmesi gerekir. 10 üye sanığın suçu işlediği; ancak bir üye işlemediği yönünde oy kullandığı takdirde, sanığın beraatına karar verilir.”

şeklindeki değerlendirmelerden Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun, ABD'deki jüri sistemi hakkında doğru olmayan bazı bilgilere sahip olduğu görülmektedir.³⁶⁷

Öncelikle, ABD Federal Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre, jüri, 12 kişiden oluşmaktadır.³⁶⁸ Federe devletler bakımında da farklı uygulamalar mevcut olup jüri üyesi sayıları değişmektedir. Bunun yanında, bazı eyaletlerde jüri kararlarında oybirliğinin aranmayacağı, şeklinde kararlar bulunmaktadır. Jüri kararlarında, oybirliği aranıp aranmayacağı konusunda veya jüri heyetinin kaç kişiden oluştuğu konusunda yanlış bilgilerin yer aldığı, Yargıtay kararları, jüri sistemi konusundaki bilgi eksikliğini göstermektedir. Bununla birlikte, ABD'deki jürinin tek görevinin, sanığın suçu işleyip işlemediği konusunda, yani ispat hususunda bir karar vermek olduğu yanlışlığı da ABD'de uygulanan jüri sistemleri hakkındaki bilgi eksikliğini gösteren diğer bir husustur. Yargıç talimatları ile eğitilen ve bilgilendirilen jüri üyeleri, sanığın suçluluğu hakkında karar vermektedir. Bazı eyaletlerde, suçlu bulunan sanık hakkında uygulanacak cezayı da jüri üyeleri belirlemektedir. Jüri üyeleri, karar verecekleri hukuki konularda, daha önceden yargıç talimatı ile bilgilendirilerek hareket etmektedirler.

Yargıtay'ın istikrarlı olarak, kararlarında, jüri sistemine ilişkin bu değerlendirmelere yer verdiği görülmüştür.³⁶⁹ Bu durum göstermektedir ki, Türk ceza adaleti sisteminde, halkın ceza yargılamasına katılması ve yargının demokratikleşmesi sürecinde, çok daha yaygın ve kapsamlı çalışmaların yapılarak genel bilgi düzeyinin artırılması gereklidir. Zira ülkenin en üst adli yargı merci dahi halihazırda jüri sistemini yanlış bilgilere dayanarak değerlendirmektedir.

³⁶⁷ YCGK, E.2015/118, K.2019/148, T.5.03.2019.

³⁶⁸ Federal Rules of Criminal Procedure, md. 23/b-1.

³⁶⁹ YCGK., E.2015/424, K.2018/399, T.4.10.2018; YCGK., E.2016/1170, K.2019/488, T.20.06.2019; YCGK., E.2017/1174, K.2019/673, T.26.11.2019.

Sami Selçuk, ülkemizde, öğretinin, halkın yargılama faaliyetlerine katılımı konusuna yeterince ilgi göstermediğini ve çoğunluğun jüriye karşı olduğunu belirtmiştir. 1948-1949 yargı yılı açılışında Yargıtay Başkanı *Halil Öztörük*'ün, jürinin demokrasinin bir aşaması olduğu şeklindeki konuşmalarının pek karşılık bulmadığını aktarmıştır. *Selçuk*, bunun nedeni olarak, halka duyulan güvensizliği göstermiştir. Oysa demokrasilerde, halkın, sahip olduğu egemenliği yine kendisinin kullanması gereklidir. Bunun için halka güven duyulması gereklidir.³⁷⁰

2.3. Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Değerlendirme

Jüri sistemi, birçok ülkede uygulanmaktadır. Bazı ülkelerde, ilk bölümde açıklandığı gibi, jüri sisteminin çok köklü geçmişi vardır. Son zamanlarda, karşılaştırmalı hukuka bakıldığında, birçok ülkede, halkın ceza yargılamasına katılımı konusunda tartışmaların yapıldığı ve birçoğunda da hukuk reformlarıyla halkın katılımının sağlandığı görülmektedir. Yakın zamanda, Arjantin, Japonya, Kore, Rusya, İspanya ve Venezüella'nın başta geldiği ülkeler halkın ceza yargılamasına katılımını sağlamışlardır.³⁷¹

Yakın zamanda jüri sistemini uygulamaya başlayan ülkelerden, Rusya Federasyonu jüri pratiği, bu çalışmada incelenmiştir. Aynı zamanda, Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti ceza yargılamalarının karşılaştırılması, "Jüri Sisteminin Güncel Uygulamaları" başlığı altında yer almaktadır. Bu değerlendirmeler, *Ziyadov*'un, bu iki ülke yargılamaları üzerine hazırladığı karşılaştırmalı araştırmasından yararlanarak yapılmıştır. Rusya Federasyonu'nda jüri sisteminin uygulanıyor olması ve ortak Sovyet hukuku geçmişinden beslenen bir diğer ülke olan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ise, jüri sisteminin uygulanmıyor olması, bu iki ülke ceza yargılamalarının sonuçları hakkında yapılan karşılaştırmayı, jüri sisteminin etkilerinin görülmesi bakımından önemli hale getirmiştir. Bu karşılaştırma, özellikle her iki ülke ceza yargılamaları neticesinde verilen beraat kararları üzerinden yapılmıştır. Bunun nedeni ise, her iki ülkedeki, yargı erki profesyonellerinin atama, seçilme, özlük hakları gibi yürütme organına kendisini bağlayan sebepleri dolayısıyla, etki altında oldukları belirtilmiştir. Bunun sonucunda, aslında, bir kişi hakkında suç soruşturmasının başlaması, hükümetin politikalarına uygun olup olmamasına göre etkilenmektedir. Dolayısıyla, bir kişi hakkında hiç dava açılmamışsa, zaten hükümet

³⁷⁰ Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 244-58.

³⁷¹ Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1399.

politikalarına karşı bir durum yoktur, manasına geldiği; kişi hakkında açılan davanın da hükümet tarafından cezalandırılmak istendiği düşüncesinden hareketle, ceza davasında verilen beraat kararlarının, aslında hükümet politikasına bir çomak sokma olduğu belirtilmiştir.³⁷² Jürili yargılamayla birlikte, Rusya Federasyonu'nda, ceza yargılamalarında verilen beraat kararlarının kayda değer bir artışı olduğundan bahsedilmiştir.

Ziyadov, ceza adaletine halkın katılımı, sanığın akranları tarafından yargılanma hakkı, ceza yargılamasında çelişme ilkesinin jürili mahkemede daha fazla gerçekleşmesi, profesyonel karar vericilerin yolsuzluk olasılığının azaltılması gibi hak temelli avantajları nedeniyle ceza yargılamasında jüri sisteminin uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.³⁷³

Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti ceza pratiğinde yapılan karşılaştırmaların değerlendirmesinde jürili yargılamanın kovuşturma kalitesini arttırdığı söylenmiştir. Bunun yanında, jürili yargılamaya geçilmesiyle verilen beraat kararlarında belirgin artışlar yaşandığı belirtilmiştir. *Ziyadov*, jürili yargılamanın bu etkilerinin, toplumsal olarak önemli iyileştirmeler ve faydalar getirdiğini ortaya koymuştur.³⁷⁴ Bu iki ülke arasında yapılan karşılaştırma, uzun süreli bir demokrasi geçmişi olmayan ülkeler bakımından jüri sisteminin ceza yargılamasına olan etkisini somut olarak göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle, demokrasi kültürünün yeterince içselleştirilmediği bir toplumda bile, halkın ceza yargılamasına katılımının yollarının araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Jüri sisteminin uygulandığı ülkelerde, bu sistemin devam etmesi yönünde büyük bir destek olduğundan bahsedilmektedir.³⁷⁵ Bu konuda, İngiltere ve Galler'de, 11.000'in üzerinde katılımcıyla yapılan bir çalışmada, bazı hak ve özgürlüklerin sınıflandırılması yapılmıştır. Yapılan yedi araştırmanın sonuçlarını özetleyen *Robert* ve *Hough*, kamunun jürili yargılanma hakkını, siyasi protesto hakkı veya özel hayatın gizliliği hakkının üstüne koydukları aktarılmıştır.³⁷⁶ Bu araştırmalar, İngiltere ve Galler'de,

³⁷² Ziyadov, "Prospects For Criminal Jury Justice in Azerbaijan: Comparative Study", 67-76.

³⁷³ a.g.m., 89.

³⁷⁴ a.g.m., 90.

³⁷⁵ Jüri sisteminin uygulandığı ülkelerde, bu sisteme ilişkin birçok eleştiri yapılmaktadır. Sami Selçuk, bu eleştirilerin sistemi geliştirmek için yapılan eleştiriler olduğunu, eleştirenlerin, jüri sisteminin kaldırılmasına karşı olduklarını belirtmiştir. (Selçuk, "Halkın Yargılamaya Katılması", 252-53.).

³⁷⁶ Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1406.

halkın, jürili yargılama hakkını, ne derece önemli ve vazgeçilmez gördüğünü göstermektedir.

Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi kapsamında *Marcel Lemonde* tarafından hazırlanan Rapor'da, Türk ceza adaleti sisteminde, karşılaştırmalı hukuktan yararlanarak, halkın ceza yargılamasına katılımının sağlanabileceğine yönelik bazı değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Rapor'a, *Marcel Lemonde*, öncelikle jüri sisteminin yararlarından bahsederek başlamıştır. Bu açıklamada yaklaşık iki yüzyıl önce bu kurumun avantajlarına ilişkin en güzel açıklamalardan birini yapan *Tocqueville*'nin ifadelerinden yararlanmıştır. *Tocqueville*, ceza adalet sistemine meslekten olmayan kişilerin katılımını şu şekilde açıklamıştır:³⁷⁷

“Jüriyi sadece bir yargı kurumu olarak ele almak çok dar bir değerlendirme olacaktır; jürinin mahkeme kararı üzerindeki etkisi ne kadar büyük olursa olsun, toplumun kaderi üzerindeki etkisi çok daha büyüktür. Jüri her şeyden önce politik bir kurumdur (...) Jüri, her bir jüri üyesinin kendi haklarını öğrendiği, üst sınıflardan en eğitilmiş ve en bilgili olan üyeleri ile her gün iletişim kurduğu ve kanunların uygulanmasını pratik olarak gördüğü, ücretsiz herkese açık bir okul olarak değerlendirilebilir (...) Jürinin davalık olan kişiler için yararlı olup olmadığını bilmiyorum; ancak emin olduğum şey onları yargılayan kişilere oldukça yararlı olduğudur ve jürinin kişilerin eğitilmesi için en etkili yollardan biri olduğunu söyleyebilirim (...) Yargının haklarını kısıtlar gibi görünen jüri, aslında yargının gücünü pekiştirmektedir ve hâkimler, hiçbir ülkede kişilerin imtiyazlarını paylaştığı ülkelerdeki kadar güçlü değildir.”

Marcel Lemonde, Amerikan tarzı jüri sistemine, bir gecede geçişin gerçekçi olmadığını vurgulamıştır. Ancak Rapor'da, halkın ceza adaleti sistemine katılımının ne denli avantajları olduğu açıklanmıştır. Uzun vadede bu türden bir reformun yapılabileceğini vurgulayan Rapor'da, aynı zamanda bu durumda, Anayasa'nın bazı maddelerinde değişikliklere de ihtiyaç olduğuna yer verilmiştir.

³⁷⁷ Lemonde, “Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme ve Eylem için Tavsiyeler Raporu”, 13-14 Alexis de Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, 1. Cilt, Bölüm XVI'dan alıntıdır.

Rapor'da, Fransa ve Almanya uygulamalarında halkın genel itibariyle memnun görüldüğü karma mahkemelerde, hâkimin yanında sıradan vatandaşın da hâkim yardımcısı olarak yargılama faaliyetlerine katıldığı uygulamanın, Türkiye bakımından daha uygulanabilir olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda Rapor'da, Fransa ve Almanya hukuk geleneklerinin, Türk hukuk geleneklerine daha uygun ve yakın olduğu da ifade edilerek, ortak hukuk geçmişi nedeniyle bu ülkelerden faydalanmanın yararlı olabileceğinden bahsedilmiştir. TBB'nin bu konudaki görüşü de Rapor'da yer almıştır. TBB tarafından, jüri sisteminin, Türkiye'de uygulanması tavsiye edilmişse de bu tavsiyenin, Türk ceza adaleti sistemi bakımından uygun olup olmadığı konusunda tereddütler olduğu değerlendirilmiştir.

Rapor'da, benzer bir reformun yakın dönemde Japonya'da gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. 2009 yılında yürürlüğe giren ve *saiban-in seido*³⁷⁸ adı verilen, vatandaşların yargılama sürecine katılmasını sağlayan bu düzenlemeyle, bazı ciddi suçlar bakımından, vatandaşların hâkim olarak görev yapması düzenlenmiştir. Rapor'da son olarak, Japonya'daki bu yeni sistemin, geçmişte bir jüri gelenekleri olmamasına karşın, işlevsel gözüktüğü belirtilmiştir.³⁷⁹

Marcel Lemonde'un Aralık 2013 tarihli Raporu'nda belirttiği şekliyle, halkın ceza adaleti sistemine katılımının, Türk ceza yargılaması bakımından gerekli olduğu düşünülmektedir. Nitekim TBB de jüri sisteminin Türkiye'de uygulanmasını tavsiye etmiştir.

Halkın ne şekilde ceza yargılamasına katılabileceği üzerinde çok daha kapsamlı çalışmalar yapılmalıdır. *Marcel Raporu*'nda da bahsedildiği gibi Almanya ve Fransa uygulamalarında yer alan hukukçu olmayan yargıçların ceza yargılamasında bulunması üzerine de çalışmalar yapılması ve tüm yönleriyle değerlendirilmesi gereklidir. Bunun yanında Fransa'da uygulanan jüri sistemi, bu çalışmada incelenmiş olup, hukuk sistemlerinin ve hukuk geleneklerinin örtüşmesi nedeniyle Fransa uygulaması hakkında daha kapsamlı çalışılması gerektiği düşünülmektedir.

Karma mahkemeler hakkında yapılan araştırmalar, geleneksel jürili mahkemelere göre çok daha azdır. Mahkemelerde yapılan müzakerelerin ve oylamaların gizliliği, araştırmaları etkilemektedir. Yapılan az sayıda araştırma, karma mahkemelerde,

³⁷⁸ Saiban-in seido: 2009 yılında kurulan, ciddi suçlarda yargılama yapan 6 sıradan vatandaş ve 3 profesyonel hâkimden oluşan karar alma organıdır. (Hans, "Dünyadaki Jüri Sistemleri", 1411.).

³⁷⁹ Lemonde, "Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme ve Eylem için Tavsiyeler Raporu", 14.

hukukçu profesyonellerin, hukukçu olmayan diğer üyeler üzerinde kurabileceği muhtemel hâkimiyete karşı dikkat edilmesi gerektiğini göstermiştir. Zira hâkim tarafından alınan kararlara jürinin etki edememesi halinde halkın yargılamaya katılımının bir manası kalmayacaktır. Almanya’da, *Machura* tarafından yapılan araştırmada, karma mahkemelerdeki vatandaşların çoğunun yargılamada soru sorabilmek için yeterli ve adil bir imkana sahip olduklarını, ancak %20’den az oranda jüri üyesinin müzakerelerde düşünce bildirebildiklerini belirtmiştir. Yine, İsveç’te, meslekten olmayan üyelerle hâkimlerin, karma mahkemelerdeki tüm ceza davalarının yalnızca %1 ila %3 arasında görüş ayrılığı yaşadıkları belirtilmiştir.³⁸⁰

Marcel Raporu’nda son olarak, Japonya uygulamasında bahsedilmiştir. Japonya’nın daha öncesinde jüri sistemini uygulamadığı, bu reformlarla birlikte halkın, ilk kez jüri olarak yargılama faaliyetlerine katılımının düzenlendiği ve bu düzenlemelerin işlevsel gözüktüğünden bahsedilmiştir. Ancak, şunu belirtmek gerekir ki, Japonya 1928’den 1943’e kadar, ceza davalarının belirli bir kısmı için, jüri sistemini uygulamıştır. Her ne kadar, bu dönemde uygulanan jüri, kararlarının yasal bağlayıcılık sorunları nedeniyle, batı hukuku anlamında modern bir jüri kurumu olarak değerlendirilemese de Japonya’da, halkın, ceza yargılamasına katılmaya, tamamen yabancı olduğu da söylenemeyecektir. Yakın geçmişte denedikleri jüri sistemiyle halkın, ceza yargılamasına katılımı tecrübe ettiği görülmektedir.³⁸¹

Bunun yanında, Japonya’da, her ne kadar jüri sistemi benzeri bir sistemi daha önce uygulamış olsalar da 2009 yılında getirilen yeni jürili yargılamalara katılım konusunda halkın tereddüt yaşadıkları belirtilmiştir. Bu tereddütler, halkın, başka bir insanı yargılama ve hakkında karar verme konusunda zorlanacaklarını öngördükleri şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak *Fukurai* tarafından, yapılan bir araştırmada, Japon Savcılık İnceleme Komisyonu’nda, davası açılmamış bazı iddianameleri incelemesi istenen vatandaşlar arasından seçilen kişilere yapılan ankette, bu kişilerin, ceza yargılamasına katılma konusundaki tereddütlerinin ortadan kalktığı ifade edilmiştir. Hatta bu kişiler, eğer sanık olarak yargılanıyor olsalardı, jüri yargılamasını tercih edeceklerini belirtmiştir.³⁸² Yakın tarihli olması ve *Marcel Lemonde*’nin Raporu’nda da Japonya

³⁸⁰ Hans, “Dünyadaki Jüri Sistemleri”, 1419-20.

³⁸¹ “Recommendations of the Justice System Reform Council - For a Justice System to Support Japan in the 21st Century -”, 69.

³⁸² Hans, “Dünyadaki Jüri Sistemleri”, 1411.

sisteminin işlevsel gözüktüğü değerlendirmeleri nedeniyle, Japonya jüri sisteminin uygulanmasında ortaya çıkan sonuçlar hakkında ayrı bir çalışma yapılması gereklidir.

Bunun yanında, Güney Kore’de jüri sistemi uygulanmaya başladığı zaman, ilk beş yıl boyunca sadece tavsiye kararı şeklinde karar vererek, halkın yargılama faaliyetlerine uyum sağlanmasına çalışılmıştır.³⁸³ Japonya ve Güney Kore’de kullanılan bu jürili sisteme uyum modellerinin, farklı şekillerde, ülkemizde de uygulanması mümkündür.

Jüri sistemine yabancı toplumlar, bu sisteme geçme konusunda, genellikle jürinin değerlendirmelerinin hatalı olabileceğinden ve suçsuz kişilerin jürinin hatalı değerlendirmeleri nedeniyle ceza alabileceğinden endişelenmektedirler. Buradan hareketle, ABD’de *Hans* ve diğerleri tarafından bu konuda 50 yıl boyunca birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda, jürili yargılamalarda, yargılama sonrası hâkimin dava hakkındaki görüşleri ve kararı sorulmuştur. Yapılan araştırmaların neticesinde, hâkimlerin verdiği farazi kararlar ile jürinin vermiş olduğu kararların büyük oranda aynı oldukları görülmüştür (anlaşma oranları yıllara göre %64 ila %80 arasında değişmektedir.). Hâkim ile jürinin uyuşmadığı kararlarda da jürinin büyük çoğunlukla beraat kararı verdiği görülmüştür.³⁸⁴ Bu araştırmalar da göstermektedir ki, jüri kararları ile hâkim kararları büyük oranda örtüşmektedir. Kararlarının farklı olduğu noktada, jürinin, daha çok beraat kararına yöneldiği görülmüştür. Bunun nedenini bazı yazarlar, jürinin, dava hakkındaki delilleri anlamada sorun yaşadıkları için değil, sanık hakkında suçluluğa ilişkin bir karara varabilmek için, hâkimden daha çok kanıtı ihtiyaç duyduğu şeklinde açıklamıştır. Nitekim *Zander ve Handerson* tarafından 1992’de İngiltere ve Galler’de iki haftalık süre için yapılan araştırmada, jüri üyelerinin, hâkimin kendilerine yaptığı hukuki açıklamalarını ve mahkemede sunulan delilleri anlamada sorun yaşayıp yaşamadıkları incelenmiştir. Jüri üyelerinin %90’ın üzerinde bu konuda zorluk yaşamadıkları belirtilmiştir.³⁸⁵ Dolayısıyla, bu araştırma da jüri üyelerinin mahkûmiyet kararı verebilmek için daha çok delil aradığı görüşünü desteklemektedir.

Jüri sisteminin uygulandığı bazı ülkelerde, bu sisteme birçok eleştiri yapılmaktadır. Özellikle Fransa’da, jüri sistemine yönelik birçok eleştiri yapılmıştır.³⁸⁶ Genel itibariyle, jüri sistemine yapılan eleştiriler; jüri üyelerinin hukuki bilgi, deneyim ve

³⁸³ Hans, 1423.

³⁸⁴ a.g.e., 1415.

³⁸⁵ a.y.

³⁸⁶ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 253.

algı yetersizliği olduğu, jüri üyelerinin toplumdan gelen dışsal etkilere açık oldukları, jüri üyelerinin olay ve hukuk ayrımını yapamayacakları, jürili yargılamanın adaletin gecikmesine ve masrafların artmasına yol açacağı, yargıçlık kurumunun sahip olduğu güvenceden jürinin mahrum olduğu ve bağımsız karar vermesinin sağlanamayacağı şeklindedir.³⁸⁷

Jüri sistemini savunan bazı yazarlar da bu eleştirileri haksız bulmuştur. Yapılan bu eleştirilere karşı çözümlerin olduğunu belirtmişlerdir.³⁸⁸ Bu çözümler:

İlk olarak, jüri sisteminin hukuki bilgisinin eksik olduğu şeklindeki eleştirilerin çözümü için, mahkemede, başlarında uzman yargıç bulunmaktadır. Yargıç yardımıyla hukuki sorun çözülebilmektedir. İkinci olarak, jüri üyelerinin çevresel faktörlerden etkilendiği eleştirisi, yargıçlar bakımından da geçerlidir. Üstelik yargıçlar, devletten maaş alan ve geleceği, yaptıkları bu işlere bağlı olan kişilerdir. Dolayısıyla jüri üyelerinin herhangi bir çıkarları olmadığı için, daha yansız karar verebilecekleri belirtilmiştir. Ömründe bir defa uyuşmazlık hakkında karar verecek olan birinin çok daha özenli davranacağı söylenmiştir. Ancak yargıçların, önyargılı kararlarına, en ileri demokrasilerde bile rastlandığından bahsedilir. Bunun yanında, tek bir yargıcın önyargılarının karara yansması, jüri heyeti içinde tek bir jürinin önyargısına oranla çok daha yüksektir. Üçüncü olarak, jürinin adaletin gecikmesine ve masraflara yol açtığı eleştirisinin gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. Zira jürili yargılamalarda heyetin tekrar toplanmasındaki zorluk nedeniyle uygulamada uyuşmazlığın tek oturumda sonlandırılmasına özen gösterilmektedir. Yine, jüri üyeliğinin toplumda onurlu bir vazife olarak düşünülmesi nedeniyle çoğu jüri üyesinin karşılık beklemeden yargılamaya katıldığı belirtilmektedir. Son olarak, jürinin, yargıçlık kurumunun sahip olduğu güvenceden mahrum olduğu eleştirileri de yerinde değildir. Zira vicdanlarından başka kimseye hesap vermeyen kişilerin, yükselme veya atama gibi otoriteden bazı beklentileri olan kişilere göre daha bağımsız oldukları belirtilmiştir.³⁸⁹

³⁸⁷ Selçuk, 253-55.

³⁸⁸ a.g.m., 255.

³⁸⁹ a.g.m., 255-58.

SONUÇ

Bu çalışmada, jüri sisteminin kompürgatör olarak adlandırıldığı dönemden, tanıklıktan başka bir kurum haline geldiği süreçte, uyuşmazlık hakkında bilgi sahibi olan kişilerin, bu bilgilerine göre karar verdiği şeklinden, yalnızca mahkeme huzuruna getirilen delillere göre karar verdikleri, günümüz jüri pratiğine gelene kadar olan tarihsel süreç incelenmiştir. Bu tarihsel süreçte, jürinin neden bir yargılama öznesi haline geldiği anlatılmıştır. Jürinin ortaya çıktığı ve olgunlaştığı Birleşik Krallık'ta, ağırlıklı olarak, yargılama faaliyetlerinin yerine getirilebilmesi için jüriye ihtiyaç duyulmuş ve jüri yargılamanın bir öznesi haline gelmiştir.

ABD ve Fransa'da ise, bu ülkelerdeki devrimler sonrası yaşanan gelişmeler, jürinin, ceza yargılamasında özne olmasının başlıca nedeni olarak görülmüştür. 16-17. yy.'larda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının bir teminatı olarak görülen jüri yargılaması, 18. yy.'da daha çok düşünce özgürlüğünün bir teminatı olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, özgürlüklerin güvencesi olarak görülen jüri sistemi, ABD ve Fransa'da yaşanan devrimler sonrası, yargılama sisteminde kendine yer bulmuştur.

Jüri sisteminin ortaya çıkıp olgunlaştığı İngiltere jüri sisteminin günümüzdeki uygulaması incelenmiştir. İngiltere'de, soruşturma aşamasındaki büyük jürinin, artık uygulanmadığı görülmüştür. Kovuşturma aşamasında, bazı suçlar bakımından, 12 kişiden oluşan, duruşma jürisi uygulanmaktadır. Jüri üyesi sayısı, bazı mahkemelerde 8 kişi de olmaktadır. Jüri üyelerinin oybirliği ile karar alması gerekli değildir. İngiltere'de duruşma jürisi, daha edilgen konumdadır. Jüri, yargılama sırasında tanıklara veya davanın taraflarına soru yöneltememekte, kendilerine sunulan delillere göre karara varmaktadır. Aksinin, jürinin tarafsızlığını etkileyebileceği düşünülmektedir.

ABD ceza yargılamasına bakıldığında, Birleşik Devletler Anayasası'nda jüri yargılama bir hak olarak düzenlenmiştir. Federal yönetim şekli nedeniyle federal

devlet ile federe devletlerin jürili yargılama pratikleri, birbirinden farklı olabilmektedir. Federal uygulamaya bakıldığında, *felony* suçlar olarak tabir edilen suçlardan, federal bir suç şüphesi altına olan bir kişi hakkında, soruşturma aşamasında toplanan delillerin, Federal Anayasa gereği, büyük jüri önüne çıkarılması gereklidir. Federe devletlerde bu uygulama yerine, ön duruşmaların uygulandığı eyaletler de bulunmaktadır. Federal büyük jüri, 23 kişiden oluşur ve basit çoğunlukla karar alır. Federe devletlerde bu sayı değişebilmektedir. Küçük jüri olarak tabir edilen duruşma jürisi ise 6 ila 12 arasında üyeden oluşmaktadır. Bu sayı, eyaletlere göre değişiklik göstermektedir. Federal devlette bu sayı 12'dir. Genellikle, oybirliğiyle karar almaları beklenmektedir. Ancak, bazı eyaletlerde farklı uygulamalar da görülmektedir. İngiltere jürisine benzer şekilde, ABD ceza yargılamasında da duruşma jürisi edilmendir. Jüri üyeleri, yargılama sırasında ne yargıçlara ne taraflara ne de tanıklara soru soramazlar. Jüri üyelerinin, yargılama sırasında duruşmada gerçekleşen hiçbir hususu kaçırmaması amacıyla, not tutmalarına da izin verilmemektedir.

Fransa ceza yargılamasında jüri, Kıta Avrupası hukuk sistemi uygulanması nedeniyle, ABD ve İngiltere jüri pratiklerinden daha farklıdır. Karma mahkemelerde, yargıç yanında duruşma jürisi bulunmaktadır. Fransa'da, büyük jüri uygulaması da bir süre denenmiştir. Ancak, yapılan eleştiriler sonrası, 1808 Napolyon Kodlarıyla büyük jüri uygulaması kaldırılmıştır. Günümüzde, Fransa ağır ceza mahkemelerinde, en ağır suçlara ilişkin yargılamalar, 3 profesyonel yargıçtan ve 9 jüri üyesinden oluşan karma mahkemelerde yapılmaktadır. İngiltere ve ABD jüri sisteminden farklı olarak Fransa'da jüri üyeleri, görüşlerini belli etmemek kaydıyla, mahkeme başkanından izin alarak sanığa veya tanığa soru sorabilirler. Duruşmayı kesintiye uğratmayacak şekilde not tutabilirler. Kararlarını, mahkeme başkanı tarafından hazırlanan soru listesini cevaplayarak verirler. Heyet oyçokluğuyla karar alır. Sanığın suçlu bulunabilmesi için toplam 12 üyeden 8'inin kararı gereklidir. Yakın zamanda Fransa'da, jürili yargılamanın uygulandığı cinsel özgürlüğe karşı suçlar, bu kapsamdan çıkarılarak, jürisiz yargılanmasına karar verilmiştir. Gerekçe olarak, suçun mağdurunun daha fazla zarar görmemesi gösterilmiştir. 1 Ocak 2023 itibarıyla ülke genelinde, bölgesel ceza mahkemelerinde, bu suçun yargılaması jüri olmadan, 5 profesyonel yargıç tarafından yapılmaktadır.

Rusya Federasyonu yakın sayılabilecek bir tarihte ceza yargılamasında jüri sistemini uygulamaya başlamıştır. Rusya Federasyonu, 90'lı yıllarda, davaların yavaş

değerlendirilmesinin önüne geçerek dosyaların daha hızlı karara bağlanması, sanık haklarının temini ve yargıda artan yolsuzluk iddialarının önüne geçmek gibi adalet sistemindeki aksaklıkların giderilmesi amacıyla, yeniden jüri sistemini uygulamaya başlamıştır. Rusya Federasyonu Ceza Muhakemesi Yasası'nda, belirli suçlarda, 8 jüri üyesinin, dava hakkında karar vereceği düzenlenmiştir. Aynı Yasa'da, bazı suçlar bakımından da sanığa, 6 kişiden oluşan jüri yargılamasını seçme hakkı getirilmiştir. Sistemin bazı aksaklıkları olduğu belirtilse de özellikle, Azerbaycan Cumhuriyeti ceza yargılaması ile yapılan karşılaştırma sonucunda, Rusya Federasyonu'nda uygulanan jüri yargılamanın somut etkileri ortaya konmuştur.

Türk ceza yargılamasının tarihsel sürecine bakıldığında, halkın, yargılama faaliyetine tamamen yabancı olduğu söylenemeyecektir. Osmanlı'da uygulanmayan ancak bazı Türk Devletlerinde uygulanan ve köken olarak İslam dünyasında ortaya çıkan, şühulü'l-udül kurumunun incelenmesinde, mahkemede gerçekleşen yargılama faaliyetine şahitlik fonksiyonu yanında, görece önemsiz sayılabilecek bazı uyuşmazlıkların karar merci de olduğu görülmüştür. Bu yönüyle, duruşma jürisiyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak, bu kurumun üyelerinin hem kadrolu olmaları hem de hukuk eğitimi almış maaşlı kişiler olmaları nedeniyle, bir uyuşmazlığı sonlandırmak için toplanan ve halkın farklı kesimlerinden kişilerden oluşan jüri sisteminden ayrıldığı düşünülmektedir. Bu haliyle, şühulü'l-udül kurumunun, mahkeme vasfına yaklaştığını söylemek daha doğru olacaktır.

Bunun yanında, Türk ceza yargılamasında, jüri sistemi veya benzeri bir sistem olup olmadığı konusunda, özellikle, Osmanlı döneminde uygulanan şühudü'l-hal kurumu tartışmaların odağında olmuştur. Bazı yazarlar bu kurumu, bir jüri olarak değerlendirmiştir. Ancak Batı hukukunda jüri, tarihsel süreç boyunca karar merci olarak görülürken, şühudü'l-hal kurumuna baktığımızda böyle bir fonksiyonunun olmadığı görülmektedir. Şühudü'l-hal kurumunun, dolaylı olarak bir denetim yetkisine sahip olduğu söylenebilirse de bu haliyle, jüri kurumunun en önemli fonksiyonlarından olan karar verme sürecine doğrudan katılımının olmaması, şühudü'l-hal kurumunun bir jüri olmadığı sonucuna götürmektedir. Bunun yanında, her ne kadar Türk ceza yargılamasının geçmişinde jüri sisteminin uygulandığı söylenemese de şühudü'l-hal kurumu, halkın farklı kesimlerinden kimselerin katılımıyla oluşmaktadır. Dolayısıyla, halkın, ceza yargılamasına katılmaya tamamen yabancı olmadığı söylenebilecektir.

Türk ceza muhakemesine ilişkin mevzuatın tarihinde yer alan gerek Osmanlı'nın son zamanlarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürürlükte olan Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-u Muvakkatı'da gerek Cumhuriyet dönemi ilk ceza muhakemesi yasası olan 1412 sayılı Ceza Usulü Muhakemesi Kanunu'nda, gerekse günümüzde yürürlükte olan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda halkın ceza yargılamasına katılımının düzenlenmediği görülmektedir.

Günümüzde, Türk ceza hukuku mevzuatında, mahkemeler, profesyonel hâkimlerden oluşmaktadır. Türk ceza muhakemesinin yürüyüşüne bakıldığında ise, ceza yargılaması, CMK'da, soruşturma ve kovuşturma olarak iki evreye ayrılmıştır. Soruşturma aşamasında, savcının etkin olduğu ve süreci idare ettiği görülmektedir. Kovuşturma aşamasında ise, yargılama faaliyetleri, hâkim veya mahkeme başkanı tarafından yürütülmektedir. Her iki evrede de halkın yargılama faaliyetine katılımına ilişkin bir uygulama bulunmamaktadır. Zira ceza mevzuatımızda da böyle bir düzenleme yer almamaktadır. Eğer Türk ceza yargılamasına halkın katılımı sağlanacaksa, mevzuat hükümlerinde değişiklikler yapılması gerekecektir.

Mevzuat değişikliklerine geçmeden önce, halkın ceza yargılamasına katılımı konusunda, toplumun genel bilgi seviyesinin daha kapsamlı ve yaygın çalışmalarla artırılması gerektiği düşünülmektedir. Zira Türk ceza yargılamasının en üst merci olan, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun birçok kararında, jüri sistemine ilişkin hatalı bilgilere istikrarlı şekilde yer verilmektedir.

Karşılaştırmalı hukukta, Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti ceza yargılamaları hakkında değerlendirme yapılmıştır. Bu karşılaştırma, demokratik kültürün, Batı ülkelerine kıyasla, çok köklü olmadığı ülkelerde dahi halkın ceza yargılamasına katılımının olumlu sonuçları olduğunu göstermektedir.

Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi kapsamında *Marcel Lemonde* tarafından hazırlanan Rapor'da, ülkemizde, halkın, yargılama faaliyetlerine katılımının sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılması tavsiye edilmiştir. Bunun için karşılaştırmalı hukuktan yararlanılması tavsiye edilmiştir. *Lemonde*, hukuk geleneklerinin uygunluğu nedeniyle, Fransa ve Almanya jüri uygulamalarının, Türkiye bakımından yararlanılması gereken kaynaklar olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, yakın tarihte, jüri sistemini uygulamaya başlayan Japonya pratiğinin işlevsel gözüktüğünü ifade

etmiştir. TBB'nin de ülkemizde, jüri sisteminin uygulanmasını tavsiye ettiğini belirtmiştir.

Beccaria, her insanın toplumda kendisine denk olan kişiler tarafından yargılanmasını düzenleyen yasaların çok yararlı olduklarını söylemiştir. Çünkü *Beccaria*, toplumda güçlü insanın, zayıf olana üstünlük taslayarak bakabileceği; zayıf olanın da güçlüye hınçla bakabileceğini belirtmiştir. Mahkeme kararlarının, özellikle de kişi özgürlüğüne ilişkin bir yargılamadaki kararların, sanığı hor görerek veya sanığa üsten bakarak alınmaması için, halkın ceza yargılamasına katılımının önemli olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁰

Geleneksel jüri sistemine bir gecede geçmenin pek mümkün olmadığı açıktır. Bunun için, yakın zamanda, jüri pratiğini hukuk sistemine dahil eden ülkelerin uygulamalarına daha yakından bakmak yerinde olacaktır. Özellikle *Marcel Raporu*'nda işlevsel gözüktüğünden bahsedilen, Japonya jüri pratiğinin takip edilerek zaman içerisinde nasıl sonuçlar alındığı hakkında değerlendirmeler yapılması gereklidir. Ortak hukuk geleneklerimiz nedeniyle *Marcel Raporu*'nda tavsiye edilen Almanya veya Fransa ceza yargılamasında uygulanan karma mahkemeler de daha detaylı çalışılmalıdır.

Sami Selçuk, demokrasilerde, halkın, sahibi olduğu egemenliği kendisinin kullanması gerektiğini belirtmiştir. Yargılama da bu egemenliğin bir parçasıdır ve halkın, yasama erkine katıldığı gibi yargılama erkine de katılması gerektiğini belirtmiştir. Batı demokrasilerinde bunun en yaygın yolu da jürili yargılamalardır.³⁹¹

Sonuç olarak, demokratik toplumlarda, toplumu ilgilendiren tüm kararların alınmasında, halkın etkili olması gereklidir. Yargısal faaliyetler de toplum adına yapılan ve toplumu ilgilendiren faaliyetlerdir. Anayasamızın 9. maddesinde, yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı, hükmü yer almaktadır.³⁹² Nitekim bütün mahkemelerimiz kararlarında “*Türk Milleti Adına*” şeklinde başlık atarak hükmetmektedirler. Demokratik Türk toplumunda, halkı ilgilendiren yargılama faaliyetlerinde, halkın da etkisinin ve katılımının olması gerektiği düşünülmektedir. Bu katılımın sağlanmasında, Güney Kore’de veya Japonya’da geçiş sürecini kolaylaştırmak için uygulanan bazı yöntemlerin

³⁹⁰ Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, 78.

³⁹¹ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 245-46.

³⁹² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, md. 9.

benzerlerine başvurulabilir. Maddi olay hakkında kararı veren tarafın jüri üyeleri olmasının, ülkemizde de bir sorun olmayacağı düşünülmektedir. Nitekim bir tanığın söylediklerinin doğru olduğunu veya bir olayın fail tarafından işlenip işlenmediğini söyleyebilmek için hukuk bilgisine gerek yoktur.³⁹³ Ancak Kıta Avrupası hukuk sisteminin uygulandığı ve ortak hukuk geleneklerimiz olan Fransa'nın, klasik jüri sisteminden karma mahkemelere geçiş süreci ile karma mahkemelerde hâkimin etkinliği ve jüri üyelerinin etkisiz kaldığı şeklindeki eleştiriler de ayrıca değerlendirilmelidir. Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti karşılaştırması, jüri sisteminin ceza yargılamasına olan olumlu etkilerini, somut olarak ortaya çıkarmıştır. Bu olumlu etkilerin ülkemizde de görülebilmesi için, halkın ceza yargılamasına katılımının en kısa sürede ve en sancısız şekilde sağlanması gereklidir. Bu nedenle, öğretinin, ceza yargılamasında jüri sistemini daha derinlemesine gündeme alması, bu konuda kapsamlı ve yaygın çalışmaların yapılması gereklidir.

³⁹³ Selçuk, “Halkın Yargılamaya Katılması”, 260.

KAYNAKÇA

- Abdullahzade, Cavid, Emin Hüseyinoğlu ve Murat Erdem. “Rusya Federasyonu Yargı Sistemi”. Ankara Barosu Dergisi 77, sy 2 (15 Temmuz 2019): 73-147. <https://doi.org/10.30915/abd.647455>.
- Acar, Kadir. “Osmanlı’da Taşra Meclislerinin Mülkî ve Hukuki Görevlerinin Ayrılması”. Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi 2, sy 2 (01 Nisan 2015): 1-21.
- “Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu”. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2008.
- Akdağ, Mustafa. Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi-1243-1453. 3. bs. C. 1. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979.
- Akyılmaz, Gül. “Selçuklu Adliye Teşkilatı ve Osmanlı Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 01 Ocak 1995, 23-41.
- Aleskerli, Alesker. “Rusya Federasyonu Anayasası”. Türk Anayasa Hukuku Sitesi, 2005. <https://www.anayasa.gen.tr/rusya.htm>.
- Alschuler, Albert ve Andrew Deiss. “A Brief History of the Criminal Jury in the United States”. University of Chicago Law Review 61, sy 3 (01 Haziran 1994).
- Altunbaş, Ali. “İslamiyet Öncesi Türklerde Hukuk”. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 12, sy 23 (12 Nisan 2022): 15-31.
- Artuk, M. Emin, Ahmet Gökçen, M. Emin Alşahin ve Kerim Çakır. Ceza Hukuku Genel Hükümler. 14. bs. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Avrupa Konseyi Program Ofisi Ankara. “Türkiye Ofisi - Avrupa Konseyi Program Ofisi Ankara - www.coe.int”. Erişim 05 Mayıs 2024. <https://www.coe.int/tr/web/ankara/turkey-office>.
- Aydın, M. Akif. Türk Hukuk Tarihi. 16. bs. İstanbul: Beta, 2019.
- Başok Diş, Sebile. “Platon Felsefesinde Adalet, Düzen ve Yasa”. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 19, sy 2 (30 Aralık 2020): 1013-42. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.779845>.

- Baytemir Kontacı, Duygu, Ali Şahin Kılıç, Zeliha Kılıçparlar ve Başar Pancaroğlu. Ceza Muhakemesi Hukuku. Editör Cumhur Şahin ve Neslihan Göktürk. 3. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Beccaria, Cesare. Suçlar ve Cezalar Hakkında. Çeviren Sami Selçuk. 7. bs. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018.
- Britannica. “Assize of Clarendon | Royal Charter, Henry II, Law Reform | Britannica”. Erişim 08 Mayıs 2024. <https://www.britannica.com/event/Assize-of-Clarendon>.
- Britannica. “Franconia | Middle Franconia, Bavaria, Germany | Britannica”. Erişim 08 Mayıs 2024. <https://www.britannica.com/place/Franconia>.
- Britannica. “Grand Jury | Description, Purpose, History, & Facts | Britannica”. Erişim 08 Mayıs 2024. <https://www.britannica.com/topic/grand-jury>.
- Britannica. “Hundred | Anglo-Saxon, Shire, Wapentake | Britannica”. Erişim 08 Mayıs 2024. <https://www.britannica.com/topic/hundred-English-government>.
- “Democracy Index 2023 | Economist Intelligence Unit”, 14 Şubat 2024. <https://web.archive.org/web/20240214215250/https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/>.
- Durhan, İbrahim. “Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler”. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi XII, sy 3-4 (01 Aralık 2008): 55-111.
- ECHR. “Guide Art 6 Criminal”. Erişim 14 Nisan 2024. https://www.echr.coe.int/d/guide_art_6_criminal_tur.
- Ekinci, Ekrem Buğra. “Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Klasik Devir)”. Belleten 65, sy 244 (01 Aralık 2001): 959-1006. <https://doi.org/10.37879/belleten.2001.959>.
- Ekinci, Ekrem Buğra. “XIX. Yüzyılda Osmanlı Mahkemelerinin Dönüşümü”. Adalet Dergisi - Türk Hukuk Tarihi Özel Sayısı, sy 62-63 (Aralık 2019).
- Erdem, Bedirhan. “Ceza Yargılamasında Jüri”. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2020.

- Ergül, Ozan, ed. Av. Teoman Ergül'e Armağan. 327. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2017.
- Eriş, A Uğur. "Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma ve Uzlaştırma Eğitimi". TBB Dergisi, sy 137 (2018).
- Ernest Klein. A Comprehensive Etymological Dictionary Of The English Language By Ernest Klein, 1971.
- Erünsal, İsmail. "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şuhûdü'l-udûl'den Şuhûdü'l-hâl'e Geçiş". Osmanlı Araştırmaları 53, sy 53 (07 Aralık 2018): 1-49. <https://doi.org/10.18589/oa.631958>.
- Esirgen, Seda Örsten. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Hukukunda Kanunlaştırma Hareketleri". Adalet Dergisi, sy 62-63 (01 Aralık 2019): 429-80.
- Esmein, Adhémar, John Simpson, René Garraud ve Carl Joseph Anton Mittermaier. A History of Continental Criminal Procedure, with Special Reference to France. Boston, Little, Brown, 1913.
- "Federal Court System in the U.S. | United States Courts". Erişim 20 Nisan 2024. <https://www.uscourts.gov/statistics-reports/publications/federal-court-system-us>.
- Germain, Claire. "Trials by Peers: The Ebb and Flow of the Criminal Jury in France and Belgium". UF Law Faculty Publications, 01 Ocak 2018.
- Gilden, Gary. "Trial by Jury in the New Russia: A Travelogue". Penn State International Law Review 15, sy 1 (01 Eylül 1996): 151-70.
- Gökçen, Ahmet, Murat Balcı, M. Emin Alşahin ve Kerim Çakır. Ceza Muhakemesi Hukuku. 7. bs. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Gölcüklü, Feyyaz. "İngiliz Adli Teşkilatı". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 10, sy 01 (01 Ocak 1955). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000156.
- Hans, Valerie P. "Dünyadaki Jüri Sistemleri". İçinde Prof. Dr. Köksal Bayraktar'a Armağan, Çeviren Elif Gökşen, 1.Basım. C. 2. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2010.
- Hans, Valerie P. "Jury Systems Around the World". Cornell Law Faculty Publications, 01 Ocak 2008.

- Henderson, Ernest Flagg. “Constitutions of Clarendon. 1164.” Text. Yale Law School Lillian Goldman Law Library in memory of Sol Goldman. London: George Bell and Sons, 1896. 1164. Erişim 08 Mayıs 2024. <https://avalon.law.yale.edu/medieval/constcla.asp>.
- Jennings, Ronald C. “17. Yüzyıl Osmanlı Kayseri’sinde Kadının Yargısal Yetkisinin Sınırları”. Çeviren Muharrem Midilli. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy 34 (30 Ekim 2019): 153-83.
- Karakehya, Hakan. “Ceza Muhakemesinin Amacı”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 65, sy 2 (2007): 121-42.
- Kazıcı, Ziya. “Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi”. İslam Medeniyeti Dergisi 5, sy 42 (15 Şubat 1981): 39-68.
- Kısaca Avrupa Konseyi. “Avrupa Konseyi Üye Devletler / Council of Europe”. Erişim 05 Mayıs 2024. <https://www.coe.int/tr/web/about-us/our-member-states>.
- Kunter, Nurullah, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu. Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku. 18. bs. İstanbul: Beta, 2010.
- Langbein, John H. The Trial Jury in England, France, Germany 1700-1900 - The English Criminal Trial Jury on the Eve of the French Revolution. Editör Antonio Padoa Schioppa. C. 4. Berlin: Duncker and Humblot, 1987.
- Lemonde, Marcel. “Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme ve Eylem için Tavsiyeler Raporu”, t.y.
- “Lord Chancellor”. Erişim 05 Nisan 2024. <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/lord-chancellor/>.
- Nemytina, Marina. “Trial by Jury: A Western or A Peculiarly Russian Model?” Revue Internationale de Droit Penal 72, sy 1 (2001): 365-70.
- OECD. “Switzerland | Country Notes | OECD Government at a Glance”. Erişim 29 Nisan 2024. <https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/country-notes/switzerland-8f88ce47#chapter-d1e22>.
- OECD. “Türkiye | Country Notes | OECD Government at a Glance”. Erişim 29 Nisan 2024. <https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/country-notes/turkiye-1aab42fa/#chapter-d1e22>.

- OECD. “United Kingdom | Country notes | OECD Government at a Glance”. Erişim 29 Nisan 2024. <https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/country-notes/united-kingdom-7a8f7acf#chapter-d1e22>.
- OECD. “United States | Country Notes | OECD Government at a Glance”. Erişim 29 Nisan 2024. <https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/country-notes/united-states-015a6beb/#chapter-d1e22>.
- “Outline of the US Legal System”. Erişim 20 Nisan 2024. <https://usa.usembassy.de/>.
- Özkan, Zeynep. “Rusya Federasyonu Anayasal Düzeninde Ölüm Cezası ve Anayasa Mahkemesinin Yaklaşımı”. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 4, sy 7 (31 Ocak 2019): 123-43.
- Palmer, Robert. “Trial by Ordeal”. Michigan Law Review 87, sy 6 (01 Mayıs 1989): 1547-56.
- Pashin, Sergey. “The History and Challenges of Reintroducing Trial by Jury in Russia”. Kutafin University Law Review 1, sy 1 (01 Eylül 2014): 41-55.
- Phillips, John A., ve Thomas C. Thompson. “Jurors v. Judges in Later Stuart England: The Penn/Mead Trial and Bushell’s Case”. Minnesota Journal of Law & Inequality, sy 189 (1986).
- “Prof. Dr. Nasi Aslan, İşlam Yargılama Hukukunda ‘Şühûdü’l-Hâl’ Jüri - Osmanlı Devri Uygulaması, 2. baskı, Karahan Kitabevi, Adana 2018, 158 s.” İşlam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy 32 (30 Ekim 2018): 395-99.
- Proffatt, John. A Treatise on Trial by Jury: Including Questions of Law and Fact: With an Introductory Chapter on the Origin and History of Jury Trial. S. Whitney, 1876.
- Pugh, George. “Administration of Criminal Justice in France: An Introductory Analysis”. Louisiana Law Review 23, sy 1 (1 Aralık 1962).
- “Recommendations of the Justice System Reform Council - For a Justice System to Support Japan in the 21st Century -”. Erişim 28 Nisan 2024. https://japan.kantei.go.jp/policy/sihou/singikai/990612_e.html.
- Selçuk, Sami. “Halkın Yargılamaya Katılması”. Yargıtay Dergisi 17, sy 3 (Temmuz 1991).

- Seviğ, Vasfi Raşit. “X uncu Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü ve Gelişmesi”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 13, sy 3 (1956): 1. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001295.
- Stephens, J. E. R. “İngiltere’de Jürili Mahkemenin Ortaya Çıkışı”. Çeviren Muzaffer Dülger. İstanbul Hukuk Mecmuası 75, sy Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal’a Armağam Özel Sayısı (Aralık 2017): 837-48.
- Stern, Simon. “Between Local Knowledge and National Politics: Debating Rationales for Jury Nullification After Bushell’s Case”. Yale Law Journal, sy 7 (Mayıs 2002).
- Şahin, Özgür. “Siyasetnamelere Göre Karahanlılar ve Gazneliler Devletlerinde Hukuk Anlayışının Temelleri”. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019.
- Tak, Ekrem. “Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, 2009.
- Taş, Hülya. “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki ‘Şühûdü’l-Hâl’ Nasıl Değerlendirilebilir?” Bilig, sy 44 (01 Haziran 2008): 25-44.
- T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı. “2023 Yılı Uzlaştırma İstatistiği - Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı”. Erişim 18 Mayıs 2024. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/20420241343372023%20UZLA%C5%9ETIRMA%20G%C3%96RSEL.pdf>.
- Tumanov, Dmitriy Yu, Rinat R. Sakhapov, Damir I. Faizrahmanov ve Robert R. Safin. “The Origin of a Jury in Ancient Greece and England”. International Journal of Environmental and Science Education 11, sy 11 (2016): 4154-63.
- Turanjanin, Veljko. “The Role of The Jury System in The French Criminal Procedure”. Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu, Ocak 2015.
- Turinay, Faruk Yasin. “1879 Tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu (Usul-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanun-u Muvakkati) Üzerine Bir İnceleme”. Hacettepe Hukuk

Fakültesi Dergisi 11, sy 1 (25 Haziran 2021): 169-228.
<https://doi.org/10.32957/hacettepehdf.887792>.

Ünver, Yener ve Hakan Hakeri. Ceza Muhakemesi Hukuku. 19. bs. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.

William Forsyth. History of Trial by Jury. J. W. Parker, 1852.

Wolff, Hans. "Criminal Justice in Germany". Michigan Law Review 42, sy 6 (01 Haziran 1944): 1067-88.

Yapar, Mehmet Emin. "Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması". Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Yılmaz, Halit. Türkiye'nin Yargı Bağımsızlığına İlişkin Sorunları. 1. Baskı. Türkiye Barolar Birliği Yayınları 166. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2009.

Zabunoğlu, Yahya Kazım. Kamu Hukukuna Giriş - Devlet - Tanım-Kaynak-Unsurlar. Sevinç Matbaası. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 328, 1973.

Zander, Michael. Cases and Materials on the English Legal System. 10. bs. Law in Context. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139168540>.

Ziyadov, Nazim. "Prospects For Criminal Jury Justice in Azerbaijan: Comparative Study". Uluslararası Antalya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, sy 5 (Haziran 2015).

MAHKEME KARARLARI

Burch v. Louisiana, No. 78-90 (U.S. Supreme Court 17 Nisan 1979).

Johnson v. Louisiana, 406 U.S. 356 (1972), No. 69-5035 (U.S. Supreme Court 01 Mart 1971).

Judge v. The United Kingdom (dec.), No. 35863/10 (AİHM 08 Şubat 2011).

Lewis v. United States, 518 U.S. 322 (1996), No. 95-6465 (U.S. Supreme Court 24 June 1996).

Taxquet v. Belçika, No. 926/05 (AİHM 16 Kasım 2010).

YCGK, E. 2015/118, K. 2019/148, T. 5.03.2019.

MEVZUAT

Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, 5235 § (2004).

Ceza Muhakemesi Kanunu, 5271 § (2004).

Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6763 § (2016).

Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7188 § (2019).

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 5275 § (2004).

Code de Procédure Pénale - Légifrance, Ceza Muhakemesi Kanunu § (t.y.).

Criminal Justice Act 1948 (t.y.).

Criminal Justice Act 1988 (t.y.).

Criminal Justice Act 2003 (t.y.).

Çocuk Koruma Kanunu, 5395 § (2005).

Federal Rules of Criminal Procedure (2017).

Juries Act 1974 (t.y.).

LOI n° 2021-1729 du 22 Décembre 2021 Pour la Confiance dans l'institution Judiciaire (1), 2021-1729 § (2021).

Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6545 § (2014).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2709 § (1982).

Yargıtay Kanunu, 2797 § (1983).